

Υ Π Ο Μ Ν Η Μ Α

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΒΕΝΙΕΡΗΣ

*Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Μέρος I:
Βιογραφικό Σημείωμα

***

Μέρος II:
Ανάλυση Εργασιών

ΜΕΡΟΣ Ι: ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

ΒΕΝΙΕΡΗΣ, ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ-ΕΠΑΜΕΙΝΩΝΔΑΣ ΤΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ
Πτυχιούχος Α.Β.Σ.Π.-Τμήμα Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων,
Master of Science Κοινωνικής Πολιτικής και Σχεδιασμού
(London School of Economics and Political Science),
Διδακτορικό Δίπλωμα στην Κοινωνική Διοίκηση
(Doctor of Philosophy, London School of Economics and Political Science).

Αναπληρωτής Καθηγητής Κοινωνικής Πολιτικής,
Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής,
Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.

ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

ΕΤΟΣ ΓΕΝΝΗΣΗΣ: 1960
ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ: Έγγαμος, με δύο κόρες
ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ: Ηφαίστου 3, 190 13
Πανόραμα Σαρωνίδα
E-mail: dvenieri@otenet.gr
dvenieri@uop.gr

ΑΝΩΤΑΤΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΕΣ

ΣΠΟΥΔΕΣ

1978-1983

Ανωτάτη Βιομηχανική Σχολή Πειραιώς
[μετέπειτα Πανεπιστήμιο Πειραιώς],
Τμήμα Οργάνωσης & Διοίκησης Επιχειρήσεων.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ

ΣΠΟΥΔΕΣ

1984-1986

παρακολούθηση του διετούς μεταπτυχιακού προγράμματος Κοινωνικής Πολιτικής και Σχεδιασμού του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής & Διοίκησης του London School of Economics and Political Science υπό την εποπτεία (tutor) του Καθηγητού Κοινωνικής Πολιτικής Howard Glennerster - απονομή *Master of Science* στην *Κοινωνική Πολιτική και Σχεδιασμό*.

Εκπόνηση μεταπτυχιακής διατριβής (M.Sc. dissertation) κατά τη διάρκεια του ακαδημαϊκού έτους 1985-1986, με θέμα: *The Social Security System in Greece and its Impact on Poverty*, υπό την επίβλεψη (supervisor) του Καθηγητού Κοινωνικής Διοίκησης Brian Abel-Smith.

1987-1994

εκπόνηση διδακτορικής διατριβής στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Διοίκησης του London School of Economics and Political Science με θέμα: *The Development of Social Security in Greece, 1920 - 1990: Postponed Decisions*, 368 σελίδες, 1994, υπό την επίβλεψη του Καθηγητού Κοινωνικής Διοίκησης Brian Abel-Smith.

Εξεταστές: Professor David Piachaud (LSE) και Professor Richard Clogg (Oxford University - external examiner).

ΥΠΟΤΡΟΦΙΕΣ

1987 - 1992

Ειδικός Μεταπτυχιακός Υπότροφος (ΕΜΥ) στην Κοινωνική Διοίκηση, Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων, Πανεπιστήμιο Πειραιώς.

ΞΕΝΕΣ ΓΛΩΣΣΕΣ

Αγγλικά (άριστα), Γερμανικά (καλά).

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Τον Οκτώβριο του 1997 υπέβαλα υποψηφιότητα για τη θέση του Επίκουρου Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής στο Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Εκλέχτηκα στη θέση αυτή το Μάιο του 1998 (ΦΕΚ διορισμού 171/17.9.1998) και μονιμοποιήθηκα το Δεκέμβριο του 2001 (ΦΕΚ μονιμοποίησης 36/15.2.2002). Τον Οκτώβριο του 2002 υπέβαλα αίτηση εξέλιξης για τη θέση του Αναπληρωτή Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής στο Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης. Εκλέχτηκα στη θέση αυτή τον Ιανουάριο του 2003 (ΦΕΚ διορισμού 66/24.3.2003). Τον Νοέμβριο του 2003 υπέβαλα υποψηφιότητα για τη θέση του Αναπληρωτή Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής στο Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου. Στη θέση αυτή εκλέχτηκα τον Φεβρουάριο 2004 (ΦΕΚ διορισμού 135/9.6.2004).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

1987 - 1996

**Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Τμήμα Οργάνωσης και
Διοίκησης Επιχειρήσεων, Τομέας Νομικής
Επιστήμης.**

Επικουρική του Καθηγητού Μ. Ραφαήλ διδασκαλία των μαθημάτων *Κοινωνική Διοίκηση & Κοινωνική Πολιτική* και *Κοινωνική Προστασία & Κοινωνικά Δικαιώματα*.

Στο πλαίσιο του μαθήματος *Κοινωνική Διοίκηση & Κοινωνική Πολιτική* (υποχρεωτικό μάθημα δ' εξαμήνου) η διδασκαλία επικεντρώθηκε στα εξής θέματα:

Μια γενική εισαγωγή στην κοινωνιολογία, η οποία αποτελεί το θεωρητικό υπόβαθρο της κοινωνικής πολιτικής, αναλύοντας:

-Τα γνωστικά πλαίσια της επιστημονικής γνώσης, της επιστημονικής μεθόδου, το αφηρημένο, το εμπειρικό και το εφαρμοσμένο στην επιστήμη, την έρευνα και την πολιτική.

-Η σύνδεση της εφαρμοσμένης κοινωνιολογίας με την κοινωνική διοίκηση.

-Κοινωνική Διοίκηση και Κοινωνική Πολιτική (το περιεχόμενο της Κοινωνικής Διοίκησης, βασικές ανθρώπινες ανάγκες, κοινωνική εργασία, κοινωνικές υπηρεσίες, η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα)

-Έρευνα, σχεδιασμός και προβλήματα στην κοινωνική διοίκηση.

Στο πλαίσιο του μαθήματος *Κοινωνική Προστασία & Κοινωνικά Δικαιώματα* (μάθημα επιλογής στ' και η' εξαμήνων) διδασκαλία επικεντρώθηκε στα εξής θέματα:

1. Κοινωνιολογική Θεωρία
2. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης.
3. Το Διεθνές Σύμφωνο των Οικονομικών Κοινωνικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών.

1994 - 1996

Διδασκαλία του μαθήματος *Κοινωνική Ασφάλεια* (μάθημα επιλογής στ' και η' εξαμήνων) που επικεντρώθηκε στα εξής θέματα:

- Εισαγωγικά αναλύεται η έννοια και η φιλοσοφία της κοινωνικής ασφάλειας, η ιστορική της πορεία και η εξάπλωση της σε παγκόσμιο επίπεδο.
- Οι κύριες μέθοδοι παροχών της κοινωνικής ασφάλειας
- Οι παροχές της κοινωνικής ασφάλειας σε χρήμα
- Οι παροχές της κοινωνικής ασφάλειας σε είδος με έμφαση στην υγειονομική περίθαλψη.
- Οργάνωση, διοίκηση και χρηματοδότηση της κοινωνικής ασφάλειας
- Η κριτική κατά της κοινωνικής ασφάλειας και οι μελλοντικές της προοπτικές.

1995 - 1996

Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων,

ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος *Κοινωνιολογία* (υποχρεωτικό μάθημα δ' έτους), η οποία κινήθηκε στο ακόλουθο πλαίσιο:

- Μια γενική εισαγωγή στην κοινωνιολογία (η κοινωνιολογία στα πλαίσια των επιστημών του ανθρώπου - η εξέλιξη των ανθρώπινων κοινωνιών και οι κατηγορίες οργάνωσης τους - η έννοια της κοινωνιολογίας και η σχέση της με τις άλλες επιστήμες
- Η εξέλιξη της κοινωνιολογικής σκέψης και οι κοινωνιολογικές σχολές - η μελέτη της κοινωνικής ζωής, της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, των κοινωνικών ομάδων, των κοινωνικών θεσμών.
- Ανάπτυξη θεμάτων ειδικού ενδιαφέροντος (Κοινωνιολογία του Στρατού - Κοινωνική Διοίκηση - Κοινωνική Πολιτική - Κοινωνικός Σχεδιασμός - Κοινωνική Παθολογία - Η Ηγεσία της ομάδας - Ομαδική στάση και συμπεριφορά - Ομάδες συμφέροντος και πίεσης - Ανεργία - Κοινή γνώμη - Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης).

1996 - 1997

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.

Ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος *Εισαγωγή στη Θεωρία και Πρακτική της Κοινωνικής Πολιτικής* (υποχρεωτικό μάθημα α' εξαμήνου).

Η αγωνία των νεοεισαχθέντων φοιτητών για τη φύση του άγνωστου αντικειμένου του νέου Τμήματος -το οποίο κανένας σχεδόν δεν είχε συνειδητά επιλέξει, τουλάχιστον κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του Τμήματος- καθώς και οι επαγγελματικές προοπτικές που διαγράφονται για τους πτυχιούχους του, προδιέγραψαν σε σημαντικό βαθμό την πορεία διδασκαλίας του μαθήματος. Η αρχική διδακτική προσέγγιση επικεντρώθηκε στην ευαισθητοποίηση των φοιτητών για το ρόλο της κοινωνικής πολιτικής στη σύγχρονη κοινωνία, την ανάγκη εξειδικευμένων

στελεχών στην κοινωνική πολιτική που υφίσταται στην Ελλάδα, αλλά και στο χαρακτήρα και τη φιλοσοφία των πανεπιστημιακών σπουδών - που διαφέρει ουσιαστικά από αυτόν της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Στη συνέχεια, η διδασκαλία επικεντρώθηκε στη μελέτη και τα όρια του θεωρητικού πεδίου της κοινωνικής πολιτικής. Τα θέματα που αναπτύχθηκαν κατόπιν περιλαμβάνουν τη σκιαγράφηση της ιστορικής αναδρομής της κοινωνικής πολιτικής μέχρι τις ημέρες μας. Επίσης, παρουσιάστηκαν τα βασικά πεδία ενασχόλησης της κοινωνικής πολιτικής - όπως το πρόβλημα, η έννοια, οι αιτίες και οι μορφές της φτώχειας, το πολυσύνθετο σύστημα της κοινωνικής ασφάλειας, οι προβληματισμοί για την έννοια και τη μέτρηση της υγείας, το ευρύ φάσμα των υπηρεσιών υγείας, και οι βασικοί άξονες του σχεδιασμού και της πολιτικής υγείας.

1996 - 1997

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.

Ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική* (υποχρεωτικό μάθημα β' εξαμήνου).

Το μάθημα αυτό καλύπτει ένα ευρύτατο, σύνθετο, όσο και σημαντικό πεδίο της σύγχρονης υπερεθνικής κοινωνικής πολιτικής και διδάχθηκε κατ' αρχάς με τη συνδρομή κειμένων και στοιχείων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Εισαγωγικά προσεγγίσθηκαν ορισμένες γενικές έννοιες του ευρωπαϊκού κοινωνικού χώρου: τα προβλήματα που οδήγησαν στη γέννηση του, τα μοντέλα που προτάθηκαν για τη συγκρότηση του, οι κύριοι άξονες της πολιτικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η αρχή της επικουρικότητας, καθώς και η

στάση της Ελλάδας - κυβερνήσεων και κοινωνικών φορέων - έναντι της κοινωνικής ευρωπαϊκής πρόκλησης. Στη συνέχεια παρουσιάστηκε το θεσμικό πλαίσιο που καθορίζει την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και αναλύθηκε η έννοια και η σημασία του Κοινωνικού Διαλόγου καθώς και ο ρόλος του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου.

Το δεύτερο μέρος του μαθήματος επικεντρώθηκε στο Πράσινο Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική περιγράφοντας την πορεία της κοινοτικής κοινωνικής διάστασης και τις κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η Ευρώπη.

Το τρίτο μέρος περιέλαβε μια επιλογή θεμάτων από το Λευκό Βιβλίο για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική, η οποία προσεγγίζεται εκεί δυναμικότερα, διαπνεόμενη από ευρύτητα πεδίου, καινοτομία και μακρόπνοο πνεύμα.

Το τέταρτο μέρος του μαθήματος παρουσίασε μια συγκριτική ανάλυση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας που παρέχουν οι χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

1996 – 1997

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.

Ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος *Φορείς Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα: Μη προνοιακές υπηρεσίες* (υποχρεωτικό μάθημα β' εξαμήνου).

Εισαγωγικά παρουσιάστηκε η ιστορία της κοινωνικής πολιτικής στη σύγχρονη Ελλάδα. Έμφαση αποδόθηκε στις κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις που διαμόρφωσαν το περιβάλλον των πλέον σημαντικών πολιτικών που εφαρμόστηκαν στα πλαίσια της ίδρυσης και λειτουργίας των μη προνοιακών φορέων της

κοινωνικής πολιτικής. Στη συνέχεια επιχειρήθηκε μια χαρτογράφηση των κύριων φορέων στην περιφέρεια της Θράκης καθώς και των βασικών παροχών που περιλαμβάνουν, με συλλογή των σχετικών στοιχείων και παρουσιάσεις από τους φοιτητές. Προσεγγίσθηκαν επίσης, βασικά οικονομικά θέματα της κοινωνικής προστασίας, μέσω συζήτησης και μελέτης επιλεγμένων ενοτήτων του Κοινωνικού Προϋπολογισμού. Σκοπός του μαθήματος, εκτός από την καθαρά διδακτική και ερευνητική πλευρά, ήταν η συνειδητοποίηση από πλευράς φοιτητών της υφιστάμενης ανάγκης εξειδικευμένων στελεχών στον τομέα των φορέων της κοινωνικής πολιτικής.

1997 - 1998

**Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,
Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.**

Ανάθεση διδασκαλίας επτά (7) μαθημάτων:

Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική και την Κοινωνική Διοίκηση (υποχρεωτικό μάθημα α' εξαμήνου),

Ιστορία Κοινωνικής Πολιτικής και των μορφών Κοινωνικής Προστασίας (συνδιδασκαλία - υποχρεωτικό μάθημα α' εξαμήνου),

Εθνικοί Λογαριασμοί και Κοινωνικός Προϋπολογισμός (υποχρεωτικό μάθημα γ' εξαμήνου),

Φορείς Γενικής Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα (υποχρεωτικό μάθημα β' εξαμήνου),

Πολιτική Υγείας (υποχρεωτικό μάθημα δ' εξαμήνου),

*Σχεδιασμός, Παρακολούθηση και Αξιολόγηση
Προγραμμάτων Κοινωνικής Πολιτικής (συνδιδασκαλία -
υποχρεωτικό μάθημα δ' εξαμήνου),*

Πρακτική Άσκηση (μάθημα επιλογής δ' εξαμήνου).

Ως μέλος ΔΕΠ:

1998 - 2004

Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης.

Διδασκαλία των μαθημάτων:

*I. Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική
και την Κοινωνική Διοίκηση
(υποχρεωτικό μάθημα α' εξαμήνου).*

Η εισαγωγή των νέων φοιτητών στο επιστημονικό γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνικής Πολιτικής αλλά και η ευαισθητοποίηση τους στην προσέγγιση του ως κρίσιμου πεδίου κοινωνικής παρέμβασης, συνιστά την αποστολή του μαθήματος. Οι παραδόσεις αναπτύσσονται σε δύο επίπεδα. Πρώτον, οριοθέτηση, στόχοι και φύση της Κοινωνικής Πολιτικής και της Κοινωνικής Διοίκησης σε ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, εισαγωγή στο πολυ-επιστημονικό θεωρητικό της υπόβαθρο και στο φάσμα των βασικών ζητημάτων στα οποία αναφέρεται (κοινωνικές ανάγκες, κοινωνικά προβλήματα, κοινωνικά δικαιώματα, κοινωνικές ανισότητες). Δεύτερον, σκιαγράφηση των κεντρικών πεδίων και των πολιτικών (κοινωνική ασφάλεια, κοινωνική ασφάλιση, κοινωνική βοήθεια, υγεία, απασχόληση, παιδεία, περιβάλλον, κατοικία) που περιλαμβάνει η Κοινωνική Πολιτική.

II. *Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*
(υποχρεωτικό δ' εξαμήνου)

Η Κοινωνική Πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) συνδέεται άμεσα τόσο με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης όσο και με το παρόν και το μέλλον της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα. Τα κοινωνικά προβλήματα που διαμορφώθηκαν σ' αυτή την πολυετή και δύσβατη πορεία υπαγόρευσαν την ανάγκη για κοινοτικές παρεμβάσεις σκιαγραφώντας το αρχικό πλαίσιο μιας Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Σκοπός του μαθήματος είναι να αναδείξει τα μείζονα Ευρωπαϊκά κοινωνικά προβλήματα, να παρουσιάσει τους παράγοντες που συμβάλλουν αλλά και τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από τη συγκρότηση μιας ενιαίας πολιτικής, να διερευνήσει τη θέση της Ελλάδας απέναντι στις σύγχρονες Ευρωπαϊκές προκλήσεις. Το υπό ρέουσα διαμόρφωση πεδίο του μαθήματος γεννά την ανάγκη τακτής αναθεώρησης μέρους των παραδόσεων και επιβεβαιώνει τη γοητεία αλλά και τη δυσκολία του εγχειρήματος. Από το ακαδημαϊκό έτος 2002-03, το μάθημα μετονομάστηκε σε *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική*, με σκοπό τη διεύρυνση της οπτικής του εξαιρετικά σημαντικού και επίκαιρου αυτού πεδίου. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζεται πλέον σε 3-4 μαθήματα και η κοινωνική πολιτική του *Συμβουλίου της Ευρώπης*, του δεύτερου κεφαλαιώδους βαρύτητας για την ευρωπαϊκή πραγματικότητα υπερεθνικού οργανισμού.

III. *Ανάλυση Κοινωνικής Πολιτικής I:*

Σχεδιασμός, Εφαρμογή/Έλεγχος, Αξιολόγηση

(υποχρεωτικό δ' εξαμήνου).

Η Κοινωνική Πολιτική είναι άρρηκτα δεμένη με τα βασικά κοινωνικά προβλήματα και ανάγκες και μέσω

του Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής συνδέει τη θεωρητική γνώση με την πρακτική εφαρμογή της στο πεδίο της κοινωνικής ανάπτυξης. Κύρια βάση του μαθήματος συνιστά η μεθοδολογία που συσχετίζει την ανάλυση θεμάτων πολιτικής με τον καθορισμό προτεραιοτήτων στην κατανομή των πόρων και αναπτύσσεται σε τέσσερα επίπεδα. Πρώτον, στην εννοιολογική προσέγγιση και τη θεωρητική θεμελίωση του Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής καθώς και στο πεδίο εφαρμογής του. Δεύτερον, στη διαδικασία ανάλυσης, στους στόχους και τις μορφές παρέμβασης καθώς και στη χάραξη πολιτικής. Τρίτον, στη διαδικασία αξιολόγησης προγραμμάτων Κοινωνικής Πολιτικής με ειδική αναφορά σε τεχνικές / μεθόδους αξιολόγησης αποτελεσμάτων. Τέταρτον, στην συνοπτική παρουσίαση της εφαρμογής του Σχεδιασμού Κοινωνικής Πολιτικής στο χώρο των υπηρεσιών υγείας.

IV. Συστήματα Κοινωνικής Ασφάλειας

(υποχρεωτικό ε' εξαμήνου,

Κατεύθυνση Κοινωνικής Πολιτικής).

Ιστορικά και θεσμικά, η Κοινωνική Ασφάλεια αναδεικνύει τον μείζονα χώρο άσκησης της Κοινωνικής Πολιτικής. Η αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλειας συνιστά θεμελιώδη υποχρέωση της σύγχρονης κοινωνίας και επηρεάζει την ευημερία και την προστασία διαδοχικών γενεών. Την παρουσίαση εναλλακτικών συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλειας και πολιτικών διατήρησης του εισοδήματος, διαδέχεται η διερεύνηση των μεταρρυθμίσεων με τις οποίες τα κράτη επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα διαρθρωτικά προβλήματα –π.χ. η συνεχής άνοδος του κόστους συνταξιοδότησης ή

η αλματώδης αύξηση των δαπανών υγειονομικής περίθαλψης- προκειμένου να προσεγγίσουν ένα βέλτιστο συνδυασμό κοινωνικής συνοχής, οικονομικής ευημερίας και υψηλής ποιότητας ζωής. Το μάθημα πλαισιώνεται από παρουσιάσεις φοιτητών για τα εθνικά συστήματα κοινωνικής ασφάλειας στην Ευρώπη και τον κόσμο.

2003 - 2004

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου,

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος:

Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική

(υποχρεωτικό μάθημα α' εξαμήνου).

Η υποδοχή των πρώτων φοιτητών σε ένα νέο Τμήμα απαιτεί -βάσει προηγούμενης εμπειρίας- ιδιαίτερο χειρισμό και στενή επικοινωνία μαζί τους, προσπάθεια δημιουργίας θετικού κλίματος και όσο το δυνατό πιο συγκροτημένης εικόνας για το νέο Πανεπιστήμιο. Κατά συνέπεια, η εισαγωγή τους στην Κοινωνική Πολιτική είναι το έλασσον μέρος αυτής της πρώτης συνεργασίας που αποσκοπεί στην παρουσίαση του συγκεκριμένου επιστημονικού γνωστικού αντικειμένου, αλλά και στην ευαισθητοποίηση τους για το ρόλο του ως θεμελιώδους μοχλού κοινωνικής παρέμβασης.

Το μάθημα αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα. Πρώτον, οριοθέτηση, στόχοι, φύση και εξέλιξη της Κοινωνικής Πολιτικής σε ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, εισαγωγή στο διεπιστημονικό θεωρητικό της υπόβαθρο και το φάσμα των βασικών ζητημάτων τα οποία διερευνά (κοινωνικές ανάγκες, κοινωνικά προβλήματα, κοινωνικά δικαιώματα, κοινωνικές ανισότητες). Δεύτερον, σκιαγράφηση των κεντρικών πεδίων και των

αντίστοιχων πολιτικών τα οποία εμπεριέχει η Κοινωνική Πολιτική (κοινωνική ασφάλεια, υγεία, απασχόληση, παιδεία, περιβάλλον, κατοικία). Τρίτον, παρουσίαση των βασικών πτυχών εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής στο σύγχρονο Ελληνικό κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον.

2004

Εθνική Σχολή Δημόσιας Διοίκησης, Τμήμα

Κοινωνικής Διοίκησης, Διοίκηση Οργανισμών

Κοινωνικής Πολιτικής, Μάθημα: Κοινωνική Ευρώπη, Θεμελιώδεις Έννοιες και Θεσμοί Κοινωνικής Πολιτικής, Απρίλιος-Μάιος.

2004 - 2010

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου,

Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Διδασκαλία ως εκλεγμένος Αναπληρωτής Καθηγητής του Τμήματος των μαθημάτων:

Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική
(υποχρεωτικό μάθημα α' εξαμήνου).

Αποστολή του μαθήματος είναι η γνωριμία με το ακαδημαϊκό αντικείμενο της Κοινωνικής Πολιτικής και τους ευγενείς στόχους του για βελτίωση της κοινωνικής ευημερίας. Σκοπός του είναι η ευαισθητοποίηση των φοιτητών στην προσέγγιση της ως μοχλού κοινωνικής παρέμβασης στην κατεύθυνση της κοινωνικής δικαιοσύνης και αλληλεγγύης. Αναπτύσσεται σε τρία επίπεδα. Πρώτον, οριοθέτηση, στόχοι, φύση και εξέλιξη της Κοινωνικής Πολιτικής σε ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο, εισαγωγή στο διεπιστημονικό θεωρητικό της υπόβαθρο αλλά και το φάσμα των βασικών ζητημάτων τα οποία διερευνά (κοινωνικές ανάγκες, κοινωνικά προβλήματα, κοινωνικά

δικαιώματα, κοινωνικές και οικονομικές ανισότητες, κλπ.). Δεύτερον, σκιαγράφηση των κεντρικών πεδίων και των αντίστοιχων πολιτικών τα οποία εμπεριέχει η Κοινωνική Πολιτική (κοινωνική ασφάλεια, υγεία, απασχόληση, παιδεία, περιβάλλον, κατοικία, κλπ.). Τρίτον, οριζόντια κατά την πορεία των μαθημάτων, παρουσίαση με παραδείγματα των βασικών πτυχών εφαρμογής της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική

(υποχρεωτικό δ' εξαμήνου)

Αποστολή του μαθήματος είναι η κατανόηση της έννοιας και του περιεχομένου της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΠ) και η ανάδειξη του ρόλου της στην κατεύθυνση της εναρμόνισης και συνοχής της σύγχρονης ευρωπαϊκής κοινωνίας. Η προαγωγή μιας ενιαίας ΕΚΠ συνιστά κατ'αρχάς μια μεγάλη πρόκληση για τους υπερεθνικούς οργανισμούς αλλά και τις εθνικές κυβερνήσεις. Η προσέγγιση του μαθήματος εστιάζει στο ρόλο που εν προκειμένω διαδραματίζουν οι δύο μείζονες και αμιγώς ευρωπαϊκοί οργανισμοί, η Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) και το Συμβούλιο της Ευρώπης (ΣτΕ). Η Κοινωνική Πολιτική της ΕΕ συνδέεται άμεσα αφενός με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης και αφετέρου με το παρόν και το μέλλον της Κοινωνικής Πολιτικής στο εθνικό επίπεδο των χωρών-μελών, όπως η Ελλάδα. Η Κοινωνική Πολιτική του ΣτΕ προάγεται κυρίως με όρους ευρωπαϊκών κοινωνικών δικαιωμάτων και έχει περισσότερο θεσμικό αλλά λιγότερο άμεσο χαρακτήρα. Σκοπός του μαθήματος είναι να ανιχνεύσει τα μείζονα Ευρωπαϊκά κοινωνικά ζητήματα, να παρουσιάσει τους

παράγοντες που συμβάλλουν, τα προβλήματα αλλά και τα πλεονεκτήματα που απορρέουν από τη συγκρότηση μιας ενιαίας ΕΚΠ, να διερευνήσει τη θέση της Ελλάδας απέναντι στις σύγχρονες υπερεθνικές κοινωνικές προκλήσεις. Το συνεχώς μεταβαλλόμενο πεδίο της ΕΚΠ δημιουργεί την ανάγκη συνεχούς αναθεώρησης των ζητημάτων διαπραγμάτευσης και επιβεβαιώνει το ενδιαφέρον αλλά και τη δυσκολία κάλυψης όλων των θεμάτων που άπτονται της «Κοινωνικής Ευρώπης».

Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής

(υποχρεωτικό κύκλου έως το 2008-09)

Σχεδιασμός και Αξιολόγηση Κοινωνικής Πολιτικής

(υποχρεωτικό κατεύθυνσης 5^{ου} εξαμήνου, από το 2009-10)

Αποστολή του μαθήματος είναι η ανάδειξη και η κατανόηση της συμβολής της διαδικασίας του κοινωνικού σχεδιασμού στη διαμόρφωση και την εφαρμογή κοινωνικών παρεμβάσεων. Αναπόσπαστο μέρος της διαδικασίας αυτής είναι η φάση της αξιολόγησης, με παράλληλη αυθύπαρκτη διάσταση ξεχωριστής σημασίας. Σχεδιασμός και αξιολόγηση συνδέονται πρώτον, άρρηκτα με την έννοια της ορθολογικής και αποτελεσματικής χρήσης των περιορισμένων πόρων καθώς και τη συνεπή εφαρμογή πολιτικών βάσει αρχών και στόχων. Συνδυάζουν δεύτερον, τη θεωρητική ανάλυση αναγκών με την πρακτική άσκηση πολιτικών κοινωνικής ανάπτυξης για την κάλυψη τους. Προϋποθέτουν τρίτον, διεπιστημονική προσέγγιση διότι δανείζονται μεθόδους και στηρίζονται

σε έρευνες από επιστημονικά πεδία όπως η επιχειρησιακή έρευνα, η οργανωτική θεωρία, τα οικονομικά, η στατιστική, η κοινωνική ψυχολογία.

Συγκριτική Ανάλυση Συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλειας
(επιλογής 8^{ου} εξαμήνου)

Αποστολή του μαθήματος είναι η βαθύτερη κατανόηση των διαφορετικών προσεγγίσεων στην εφαρμογή Κοινωνικής Πολιτικής. Σκοπός του είναι η ενεργοποίηση των φοιτητών και η συμμετοχή τους στη διεξαγωγή του με την παρουσίαση μέρους της θεματολογίας. Ιστορικά, θεσμικά και πολιτικά, ένα σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας αναδεικνύεται ταυτόχρονα ως σπονδυλική στήλη και κινητήριο άξονας άσκησης Κοινωνικής Πολιτικής. Η αποτελεσματική οργάνωση και λειτουργία ενός συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας συνιστά θεμελιώδη υποχρέωση της σύγχρονης κοινωνίας και επηρεάζει την ευημερία και την προστασία διαδοχικών γενεών σε τομείς όπως η υγεία, η οικογένεια, τα γηρατειά. Τη συγκριτική παρουσίαση ομοιοτήτων και διαφορών των επιμέρους εθνικών συστημάτων Κοινωνικής Ασφάλειας από τους φοιτητές, διαδέχεται η διερεύνηση των μεταρρυθμίσεων με τις οποίες οι κυβερνήσεις επιχειρούν να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα διαρθρωτικά προβλήματα προκειμένου να συνδυάσουν αποτελεσματικά κοινωνική συνοχή, οικονομική ευημερία και ποιότητας ζωής. Διερευνώνται θέματα όπως η συνεχής άνοδος του κόστους συνταξιοδότησης ή των δαπανών υγειονομικής περίθαλψης, οι επιπτώσεις της δημογραφικής γήρανσης ή της ανεργίας, η ιδιωτικοποίηση μέρους των κοινωνικών υπηρεσιών, κλπ.

2009-10

Management Κοινωνικών Υπηρεσιών

(υποχρεωτικό κατεύθυνσης 6^{ου} εξαμήνου)

Συνδιδασκαλία με Κυριάκο Σουλιώτη

Αποστολή του μαθήματος είναι να εισάγει τους φοιτητές στην έννοια του management και να αναδείξει τον κεντρικό ρόλο του στην εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής. Στις σύγχρονες μεταρρυθμίσεις στα συστήματα κοινωνικής πολιτικής ο ρόλος αυτός είναι διττός. Πρώτον, συνδέει τις πολιτικές επιλογές για εκσυγχρονισμό και εξορθολογισμό των συστημάτων με μετατόπιση των ορίων μεταξύ δημόσιας και ιδιωτικής σφαίρας, με μεταβολές στις βασικές παραμέτρους (χρηματοδότηση, παροχή, ρύθμιση), με νέα πρότυπα διαχείρισης (διοίκηση αποτελεσμάτων, managed competition, κλπ.) στο πεδίο της κοινωνικής προστασίας. Δεύτερον, διαχύει τη στρατηγική για ισορροπία ανάμεσα στις κοινωνικές δαπάνες και την οικονομική αποτελεσματικότητα αλλά και τη στόχευση για ποιοτικότερη ανταπόκριση των κοινωνικών παροχών στις ανάγκες των πολιτών, στην τρέχουσα αναθεώρηση του περιεχομένου των κοινωνικών πολιτικών. Η διάρθρωση του μαθήματος ενσωματώνει βασικά στοιχεία της θεωρητικής και πτυχές της πρακτικής διάστασης του management στο πεδίο των κοινωνικών υπηρεσιών. Μορφές και προσεγγίσεις του management έχουν καθοριστική σημασία όχι μόνο στην ορθολογική οργάνωση αλλά και στην αποτελεσματική παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών. Η διερεύνηση του ρόλου και της σημασίας του management στις κοινωνικές υπηρεσίες επικεντρώνεται στους τομείς των υπηρεσιών υγείας και κοινωνικής ασφάλισης.

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

1995 - 1996

**Πανεπιστήμιο Πειραιώς,
Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης Επιχειρήσεων,
Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
στη Διοίκηση Επιχειρήσεων.**

Ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος:
Κοινωνική Διοίκηση & Πολιτική (μάθημα επιλογής).

Σκοπός του μαθήματος είναι η ανάλυση του ρόλου και των ιδιομορφιών του management στον ευρύ, νευραλγικό αλλά και ευαίσθητο χώρο της δημόσιας διοίκησης που ανάγεται στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής και ασκείται δια μέσου των φορέων που συνήθως καλούνται “κοινωνικές υπηρεσίες”. Ως κοινωνική πολιτική αναφέρονται εδώ οι ενέργειες του κράτους και άλλων εξειδικευμένων φορέων που επιχειρούν να επηρεάσουν την ευημερία ατόμων ή ομάδων, δια μέσου πολιτικών διανομής και αναδιανομής του εθνικού πλούτου .

Προσεγγίζεται το πεδίο της κοινωνικής διοίκησης, το οποίο περιλαμβάνει κυρίως τη διαχείριση των προβλημάτων που αναφύονται από την παροχή των κοινωνικών υπηρεσιών στους τομείς κυρίως της εργασίας, υγείας, παιδείας, κατοικίας, περιβάλλοντος, κοινωνικής ασφάλισης, κοινωνικής πρόνοιας. Παράλληλα, για να διευκολυνθεί η κατανόηση και επεξεργασία των θεμάτων, γίνεται αναφορά στην ιστορική εξέλιξη και τη σύγχρονη μορφή του “Κράτους Πρόνοιας” σε διεθνές και ελληνικό επίπεδο.

1996 – 1997

**Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών,
Τμήμα Νοσηλευτικής, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών
Σπουδών στην Οργάνωση και Διοίκηση Νοσηλευτικών
Υπηρεσιών.**

Ανάθεση διδασκαλίας του μαθήματος

Έρευνα Αγοράς

(μάθημα επιλογής).

Σκοπός του μαθήματος είναι η Εισαγωγή στο Μάρκετινγκ και την Έρευνα Αγοράς - σαν οικονομικές και κοινωνικές λειτουργίες - τόσο σε μακροοικονομικό, όσο και σε επιχειρησιακό επίπεδο. Η κατανόηση της χρησιμότητας της ορθόδοξης εφαρμογής τους στον ευαίσθητο - αλλά και πολυδάπανο - χώρο των υπηρεσιών υγείας και οι δυνατότητες που προσφέρουν. Εξετάζεται ο ρόλος και η αναγκαιότητα της Έρευνας Αγοράς στον τομέα της υγείας, οι κλασικοί και ειδικοί τρόποι διεξαγωγής της, καθώς και οι δυνατότητες αναθεώρησης της πολιτικής υγείας και βελτίωσης των παρεχόμενων υπηρεσιών - σαν αποτέλεσμα της ανάλυσης και αξιολόγησης των ευρημάτων σχετικών ερευνών αγοράς. Την παρουσίαση γενικών θεμάτων αναφορικά με το Μάρκετινγκ ακολουθεί η ανάπτυξη ειδικών θεμάτων σχετικά με το ρόλο του στον τομέα των υπηρεσιών και της πολιτικής υγείας, καθώς και ανάλυση της συμπεριφοράς του καταναλωτή / χρήστη των υπηρεσιών υγείας.

2007-2010

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών στις Κοινωνικές Διακρίσεις, Μετανάστευση και Ιδιότητα του Πολίτη.

Συνδιδασκαλία (με την Αν. Καθηγήτρια Δ. Καρακατσάνη) του υποχρεωτικού μαθήματος *Κοινωνική Πολιτική και Ιδιότητα του Πολίτη*

Η συζήτηση διαπραγματεύεται τις πτυχές και τις παραμέτρους της σχέσης της ιδιότητας του πολίτη και της κοινωνικής πολιτικής. Η έννοια της 'εκ της συμμετοχής ιδιότητας του πολίτη' (citizenship) δεν έχει αποδοθεί με έναν καθολικά αποδεκτό επιστημονικά ορισμό. Η μαρσαλλιανή προσέγγιση της την επεκτείνει προς τη σφαίρα των κοινωνικών δικαιωμάτων, συνδέοντας την άμεσα με την κοινωνική πολιτική και την εξέλιξη του κράτους ευημερίας. Τα κοινωνικά δικαιώματα οριοθετούν ως ένα βαθμό μια προωθημένη μορφή της «κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη», η οποία επιχειρεί να υποκαταστήσει μια κοινωνία βασισμένη στον ανταγωνισμό των τάξεων και τις ανισότητες, από μια κοινωνία εδρασμένη στην αρχή της ισότητας και την επιδίωξη της κοινωνικής δικαιοσύνης. Μοχλός αλλά και ανατροφοδότης της υποκατάστασης αυτής είναι η κοινωνική πολιτική, η οποία όμως, καταδυναστευόμενη από την παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία, αναδεικνύεται ο «δήμιος» των κοινωνικών δικαιωμάτων στον 21^ο αιώνα.

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ERASMUS/TEMPUS

Απρίλιος 2000

**University of Bath, School of Social Sciences,
Institute of Social Policy.**

Διεξαγωγή σειράς διαλέξεων στα πεδία της συγκριτικής κοινωνικής πολιτικής και της πολιτικής υγείας στις χώρες της Νότιας Ευρώπης -στο πλαίσιο του Διαπανεπιστημιακού Μεταπτυχιακού Προγράμματος *Master Course in European Social Policy Analysis*.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

1995 – 1996

Ινστιτούτο Μελέτης & Οργάνωσης Συστημάτων Υγείας. Ερευνητής σε θέματα κοινωνικής πολιτικής και πολιτικής υγείας, (επιστημονικός διευθυντής Λ. Λιαρόπουλος - Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών).

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ ΣΕ ΔΙΕΘΝΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ

ΩΣ ΑΝΑΠΛΗΡΩΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

2003

«ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ»

Για μια ευρύτερη προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων:

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης

Κομοτηνή – Αθήνα 7-9 Απριλίου,

Διοργάνωση: Συμβούλιο της Ευρώπης και Κέντρο Συγκριτικού και Ευρωπαϊκού Δικαίου του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.

Θέμα εισήγησης:

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του 1961:

Μια γενική αποτίμηση.

- 2003** *Inaugural European Social Policy & Association Network (ESPAnet) Conference,*
"Changing European Societies - The Role for Social Policy", 13-15 November, Copenhagen, hosted by the Danish National Institute of Social Research, SFI.
Paper contribution:
*Understanding European Social Policy:
The European Social Charter of the Council of Europe.*
For more information, see the Conference site
(www.sfi.dk/espanet) and/or ESPAnet site
(www.uvt.nl/espanet).
- 2005** **Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής,
2^ο Διεθνές Συνέδριο, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα
Πολιτικής Επιστήμης, Ρέθυμνο.**
«Κοινωνική Μεταβολή και Κοινωνική Πολιτική στην
Ελλάδα του Νέου Αιώνα», 18-19 Μαρτίου, Ρέθυμνο.
Θέμα εισήγησης:
*Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά
Δικαιώματα: Προς ένα ελάχιστο ευρωπαϊκό κοινωνικό
μοντέλο;*
- 2006** **Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών
Επιστημών, Διεθνές Συνέδριο 2006, Τμήμα
Κοινωνικής Πολιτικής.**
«Η Κοινωνική Πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο
περιβάλλον: Προκλήσεις και Προοπτικές», 25-26 Μαΐου
2006.
Θέμα εισήγησης:
Όρια Κοινωνικής Πολιτικής: Μια Θαλασσογραφία

- 2008** **Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής,
3^ο Διεθνές Συνέδριο, Πνευματικό Κέντρο Δήμου
Αθηναίων.**
«Κοινωνική Μεταρρύθμιση και Αλλαγές στο Μείγμα
‘Δημόσιου-Ιδιωτικού’ στο Πεδίο της Κοινωνικής
Πολιτικής», 24-25 Οκτωβρίου 2008.
Θέμα εισήγησης:
*Κοινωνική Μεταρρύθμιση, Κοινωνική Πολιτική και
Κοινωνικά Δικαιώματα: Η ‘μέθοδος των τριών’.*
- 2009** **Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών
Επιστημών, Διεθνές Συνέδριο,**
«Κοινωνικές Ανισότητες στη Σύγχρονη Ελλάδα»,
27-28 Νοεμβρίου.
Θέμα εισήγησης:
*Κοινωνική Πολιτική, Κοινωνικά Δικαιώματα &
Κοινωνική Εξίσωση χθες: Απομεταρρύθμιση & Ανισότητα
σήμερα;*

ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΜΠΕΙΡΙΑ

ΣΤΟΝ ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

- 1980 - 1984** Αδριατική Ασφαλιστική Εταιρία “RAS”,
ως Ασφαλιστικός Σύμβουλος.
- 1986 - 1988** “Κεντρική Ασφαλιστική Εταιρία Α.Ε.”,
ως Διευθυντής Οργάνωσης & Προσωπικού.
- 1988 - 1994** “Link International - Data Advertising A.E”,
ως Αναπληρωτής Γενικός Διευθυντής
και Ειδικός Σύμβουλος σε θέματα προβολής και
επικοινωνίας ασφαλιστικών εταιριών και
εκπαιδευτικών οργανισμών.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΟΡΓΑΝΩΣΕΙΣ

- **1986** - , μέλος του συλλόγου αποφοίτων του *London School of Economics and Political Science*.
- **1996** - , μέλος της *Social Policy Association (UK)*.
- **1996** - , μέλος της *Fabian Society (UK)*.
- **2001** - , ιδρυτικό μέλος της *Επιστημονικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής*.
- **2003** - , μέλος του *European Social Policy & Association Network (ESPAnet)*.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ & ΕΡΓΑΣΙΕΣ

Μονογραφίες

Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Το Τέλος των Ύμνων (2009), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 486.

Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Η Κοινωνική Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης (2002), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), σελ. 440.

The History of Health Insurance in Greece: The Nettle Governments Failed to Grasp (1997), Βρετανικό Πανεπιστημιακό Ερευνητικό Κέντρο Πολιτικής Υγείας “LSE Health”, D P No. 9, The London School of Economics and Political Science, London, July, σελ. 117.

Επιμέλεια βιβλίων

Επιμέλεια με Παπαθεοδώρου Χ., *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, συλλογικός τόμος, (2003), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), σελ. 517.

Άρθρα / Εργασίες / Κεφάλαια σε βιβλία

“The Virtual Reality of Welfare Reform” (2006), κεφάλαιο στο *Social Policy Developments in Greece*, Petmesidou M. & Mossialos E. & (eds), Aldershot: Ashgate, σελ. 73-95.

«Όρια Κοινωνικής Πολιτικής;» (2006) στο *Η Κοινωνική Πολιτική σε Ένα Μεταβαλλόμενο Περιβάλλον: Προκλήσεις και Προοπτικές*, Διεθνές Συνέδριο 2006, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, σελ. 35-49.

«Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική Ενσωμάτωση: Ο Ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης» (2006) κεφάλαιο στο Οικονόμου Χ., Φερόνας Α. (επιμ.), *Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Αθήνα: Διόνικος, σελ. 157-180.

«Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Γενική Αποτίμηση» (2005) κεφάλαιο στο Αλιπράντης Ν. (επιμ.) *Για μια Διεύρυνση των Κοινωνικών Δικαιωμάτων – Ένα Πρότυπο: Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης*, Εργαστήριο Συγκριτικού και Ευρωπαϊκού Εργασιακού Δικαίου Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Αθήνα: Παπαζήσης, σελ. 33-47.

Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Προς Ένα Ελάχιστο Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Μοντέλο; (2005), αδημοσίευτο κείμενο βάση εισήγησης στο «Κοινωνική Μεταβολή και Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα του Νέου Αιώνα», 2^ο Διεθνές Συνέδριο Επιστημονικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης.

“Social Policy in Greece: Rhetoric versus Reform” (2003), *Social Policy and Administration*, Vol. 37, No 1, pp.133-147.

“Understanding European Social Policy: The European Social Charter of the Council of Europe”, available at: www.sfi.dk/espanet .

Paper contributed in the *Inaugural European Social Policy & Association Network (ESPAnet) Conference*, "Changing European Societies - The Role for Social Policy", 13-15 November 2003, Copenhagen, hosted by the Danish National Institute of Social Research, SFI.

«Τι Είναι Κοινωνικό και τι Πολιτικό στην Κοινωνική Πολιτική Σήμερα;» με Χρίστο Παπαθεοδώρου (2003), εισαγωγικό κείμενο στο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, Βενιέρης Δ. - Παπαθεοδώρου Χ. (επιμέλεια), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), σελ. 27-38.

«Αποσύνθεση & Ανασύνθεση Κοινωνικής Πολιτικής: Η Ελληνική Εμπειρία» (2003), κεφάλαιο στο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, Βενιέρης Δ. - Παπαθεοδώρου Χ. (επιμέλεια), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), σελ. 41-88.

«Η Πολιτική Υγείας στην Ελλάδα: Νους ‘Ασθενής’ εν Σώματι Υγιεί;» (2003), κεφάλαιο στο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, Βενιέρης Δ. - Παπαθεοδώρου Χ. (επιμέλεια), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), σελ. 253- 291.

«Κοινωνική ‘Ασφάλεια’ στην Ελλάδα του Νέου Αιώνα» (2001), *Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων*, 10/514, σελ. 721-6.

‘Social Policy Patterns and Perspectives in Greece’ (2001), *Social Policy Association News*, February / March, pp. 23-25.

«Η Ελληνική Κοινωνική ‘Πολιτική’ στην Εποχή της Μεταπολίτευσης» (2000), κεφάλαιο στην *Επιστημονική Επετηρίδα*, τιμητικός τόμος για τον ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, σελ. 85-97.

«Η Πολιτική Υγείας στην Ελλάδα: Η Ιστορία της Μεταρρύθμισης» (1997), κεφάλαιο στο *Ενιαίος Φορέας Υγείας: Αναγκαιότητα και Αυταπάτη*, επιμέλεια Γ. Κυριόπουλος, Α. Σισσούρας, Αθήνα: Θεμέλιο, σελ. 151-172.

“Dimensions of Social Policy in Greece” (1997), αναδημοσίευση άρθρου στο βιβλίο *Southern European Welfare States*, edited by Martin Rhodes, Frank Cass & Co Ltd, London, pp. 260-269.

«Η Ελληνική Κοινωνική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Ανεπάρκειες & Αναγκαιότητες» (1997), *Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων*, 7/463, Αθήνα, σελ. 401-412.

“Dimensions of Social Policy in Greece” (1996), *South European Society and Politics*, Vol. 1 No. 3, Winter, pp. 260-269.

«Η Εναρμόνιση του Ελληνικού Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας: Ένα Κοινωνικοπολιτικό Αδιέξοδο» (1996), μεταφρασμένη από τα αγγλικά εισήγηση στη διεθνή συνάντηση που οργανώθηκε από το *Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας* σε συνεργασία με το *Max-Planck -Institute fur Auslandishes und Internationales Sozialrecht*, στο βιβλίο *Απλοποίηση και Συστηματοποίηση των Κανόνων Κοινωνικής Προστασίας*, εκδοτική επιμέλεια Κ. Κρεμαλή, Εκδόσεις ΕΠΙΚΑΥΠ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή, σελ. 265-272.

«Το Σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων στην Ελλάδα: Ιστορική Εξερεύνηση» (1995), *Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων*, 10/442, Αθήνα, σελ. 577-585.

The Political Distortion of Social Security: The History of Greece (1995), σελίδες 32, αδημοσίευτο.

«Πολιτική Υγείας: ‘Ζητείται Ελπίς’» (1995), *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, Φ.12 (2133), 23 Μαρτίου, σελ. 44-5.

Υπό Δημοσίευση (2010)

«Κοινωνική Μεταρρύθμιση, Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Η ‘Μέθοδος των Τριών’», σελίδες 31 στο Πετμεζίδου Μ. & Παπαθεοδώρου Χ. (επιμ.), *Κοινωνική Μεταρρύθμιση και Αλλαγές στο Μείγμα «Δημόσιου»-«Ιδιωτικού» στο Πεδίο της Κοινωνικής Προστασίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

«Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα στον Νέο Αιώνα: 'Εξοδος Κινδύνου'», σελίδες 25 στο *Θέματα Κοινωνικής Έρευνας και Κοινωνικής Πολιτικής*, Τιμητικός Τόμος για την Κούλα Κασιμάτη, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

«Κοινωνική Πολιτική, Κοινωνικά Δικαιώματα και Κοινωνική Εξίσωση Χθες: Απομεταρρύθμιση και Ανισότητα Σήμερα»; σελίδες 33 στο Ψημμένος Ι. (επιμ.) *Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Κοινωνικών Ανισοτήτων*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.

«Τι είναι Κοινωνική Πολιτική;», σελίδες 25 στο *Κοινωνιολογία και Κοινωνικοί Μετασχηματισμοί στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Τιμητικός Τόμος για τον Δημήτρη Τσαούση, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

***Ξενογλωσσες
Βιβλιοκριτικές***

Του βιβλίου του Randall Ed, *The European Union and Health Policy* (2001), Basingstoke, Palgrave, Great Britain, xiv + 278 pp., ISBN 0-333-75426-3 (hbk), *Journal of European Social Policy*, 2001, 11 (4).

***Πανεπιστημιακά
Εγχειρίδια***

*Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική
& την Κοινωνική Διοίκηση* (1998),
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Ξάνθη, σελίδες 79.
(Ανατυπώσεις 1999, 2000, 2001, 2002, 2003)

***Πανεπιστημιακές
Εκδόσεις/Σημειώσεις***

*Εισαγωγή στη Θεωρία και Πρακτική της Κοινωνικής
Πολιτικής* (1997), παραδόσεις, Τμήμα Κοινωνικής
Διοίκησης, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης,
Κομοτηνή, σελίδες 50.

Φορείς Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα:
Μη προνοιακές υπηρεσίες (1997), επιμέλεια,
παραδόσεις εαρινού εξαμήνου, Κομοτηνή.

Κοινωνική Ασφάλεια (1995), μετάφραση του δοκιμίου
Social Security του Καθηγητού του London School of
Economics Brian Abel-Smith, με την Καθηγήτρια κ. Κ.
Δελούκα και την Επιστημονική Βοηθό κ. Ζ. Ρίγγα, υπό
την επιμέλεια του Καθηγητού κ. Μ. Ραφαήλ,
Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, σελίδες 63, β'
έκδοση.

ΜΕΡΟΣ ΙΙ

ΑΝΑΛΥΣΗ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Α. Μεταπτυχιακές Εργασίες & Διατριβές

Β. Μονογραφίες / Επιμέλεια Βιβλίων

Γ. Άρθρα / Κεφάλαια σε ελληνικά & ξένα περιοδικά /
Βιβλία / Συνέδρια

Δ. Πανεπιστημιακές Εισηγήσεις

Ε. Πανεπιστημιακές Διδακτικές Σημειώσεις

A. ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ / ΔΙΑΤΡΙΒΕΣ**A1. *The Social Security System in Greece and its Impact on Poverty,***

(*Το Σύστημα Κοινωνικής Ασφάλειας στην Ελλάδα και η Επίδραση του στην Καταπολέμηση της Φτώχειας*). Μεταπτυχιακή διατριβή (M.Sc. dissertation) που εκπονήθηκε κατά τη διετία 1984-1986 στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Διοίκησης του London School of Economics and Political Science υπό την επίβλεψη του Καθηγητή Κοινωνικής Διοίκησης Brian Abel-Smith, σελίδες 52, 1986.

Η εργασία αυτή αποσκοπεί να παρουσιάσει τη δομή του πολυσχιδούς ελληνικού συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας και τη δυναμική του στην άμβλυνση της φτώχειας. Επικεντρώνεται στην αποτελεσματικότητα των πάσης φύσεως παρεχόμενων κοινωνικοασφαλιστικών και προνοιακών επιδομάτων παραθέτοντας τα βασικά στατιστικά - οικονομικά δεδομένα.

Στο πρώτο κεφάλαιο σκιαγραφείται η ιστορική εξέλιξη του θεσμικού πλαισίου του συστήματος που οδήγησε στον ευρύτατο κατακερματισμό του. Το δεύτερο και τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζουν αντίστοιχα αφενός τις προβλεπόμενες κύριες μακροπρόθεσμες παροχές- με έμφαση στις συντάξεις των ανασφάλιστων ηλικιωμένων -, και αφετέρου τις βραχυπρόθεσμες παροχές - με έμφαση στα επιδόματα ανεργίας. Στο τέταρτο κεφάλαιο αναλύεται η πολιτική των οικογενειακών επιδομάτων η οποία αναπαράγει τη διανομή του εισοδήματος σε βάρος των φτωχότερων οικογενειών. Το πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζει τις βασικές αρχές του τομέα της κοινωνικής πρόνοιας και τα εφαρμοζόμενα προγράμματα προστασίας.

Βασικό συμπέρασμα της εργασίας, στο κεφάλαιο έξι, αποτελεί η διαπίστωση ότι -παρά την έλλειψη αξιόπιστων σχετικών κοινωνικών ερευνών- ο χαμηλός βαθμός αναδιανομής εισοδήματος και επάρκειας παροχών που επιτυγχάνεται, φαίνεται να οξύνει τις υφιστάμενες σημαντικές ανισότητες στο χώρο της κοινωνικής προστασίας και να ευνοεί τη διεύρυνση της φτώχειας στην Ελλάδα.

A2. *The Development of Social Security in Greece, 1920-1990:*

Postponed Decisions,

(Η Εξέλιξη της Κοινωνικής Ασφάλειας στην Ελλάδα από το 1920 έως το 1990: Οι αποφάσεις που δεν ελήφθησαν ποτέ). Διδακτορική διατριβή (Ph. D. thesis) του Πανεπιστημίου του Λονδίνου που υποβλήθηκε στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Διοίκησης του London School of Economics and Political Science, σελίδες 368, 1994.

Η διατριβή διερευνά τη διαμόρφωση της θεσμοθέτησης και της εξέλιξης του συστήματος της Κοινωνικής Ασφάλειας στη σύγχρονη Ελλάδα. Αναλύονται οι βασικοί κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες που οδήγησαν στην οριοθέτηση και ανάπτυξη του κατά την περίοδο μεταξύ του 1920 και του 1990. Ο βασικός άξονας της διατριβής συνδέει τις -δυστυχώς καθόλου σπάνιες- κρίσιμες ιστορικά περιόδους, με τους κοινωνικοπολιτικούς κραδασμούς που διαμόρφωσαν τις αποφάσεις-ορόσημα της κοινωνικής ασφάλειας και, ευρύτερα, της κοινωνικής πολιτικής.

Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται το εννοιολογικό πλαίσιο και οι διαφορές των δύο βασικών προσεγγίσεων κοινωνικής προστασίας Bismarck και Beveridge. Στη συνέχεια ανιχνεύονται οι πρώτες προσπάθειες άσκησης εργατικής πολιτικής στην Ελλάδα, καθώς και η αρχική απόπειρα μιας ευρύτερης θεσμοθέτησης των κοινωνικών ασφαλίσεων την τραγική καμπή του 1922.

Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνάται η ταραχώδης, από κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής σκοπιάς, δεκαετία 1922-1932. Περιγράφονται οι ανεπιτυχείς προσπάθειες εγκαθίδρυσης ευρύτερων μέτρων κοινωνικής πολιτικής - ασφάλισης της ανεργίας το 1927 και κοινωνικής ασφάλισης το 1932 - που απετέλεσαν το έναυσμα για τη συνειδητοποίηση της ανάγκης για κοινωνικού χαρακτήρα πολιτικές.

Το τρίτο κεφάλαιο παρουσιάζει αναλυτικά την εγκαθίδρυση της υποχρεωτικής κοινωνικής ασφάλισης των μισθωτών εργαζομένων στα αστικά κέντρα – την ίδρυση και λειτουργία του ΙΚΑ 1934-1937.

Φωτίζονται παράγοντες που οδήγησαν σε συγκεκριμένες αποφάσεις, παραλείψεις και αβλεψίες που διαμόρφωσαν τη δυνατότητα παγίωσης του άναρχου και αποσπασματικού προπολεμικού κοινωνικοασφαλιστικού καθεστώτος. Έμφαση αποδίδεται στην άνθηση των ασφαλιστικών προνομίων συγκεκριμένων ομάδων εργαζομένων.

Το τέταρτο κεφάλαιο περιγράφει τις απελπισμένες προσπάθειες του Ελληνικού Κράτους να προσφέρει μια στοιχειώδη κοινωνική προστασία σε μια αποδιαρθρωμένη και διχασμένη χώρα μετά το 1944. Την παρουσίαση των εφαρμοζόμενων προγραμμάτων κοινωνικής πρόνοιας - όχι μόνον από το Κράτος αλλά και από το διεθνή παράγοντα και τις φιλανθρωπικές οργανώσεις - ακολουθεί η ανάλυση της άμεσης ανάγκης για αναδιοργάνωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναλύονται οι αιτίες που η προσπάθεια ανοικοδόμησης της κοινωνικής προστασίας κατά τη δεκαετία του 1950 - μέσω κυρίως της αναδιοργάνωσης των κοινωνικών ασφαλίσεων στην κατεύθυνση, θεωρητικά, της Έκθεσης Beveridge - δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Αντιθέτως απετέλεσε τον καθοριστικό παράγοντα για τη διαίωνιση ενός ατελέσφορου και κοινωνικά άδικου συστήματος.

Το έκτο κεφάλαιο παρουσιάζει την καθυστερημένη θεσμοθέτηση της κοινωνικής προστασίας του αγροτικού πληθυσμού - με την εγκαθίδρυση του θεσμού των γεωργικών ασφαλίσεων. Διερευνώνται οι κύριοι κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες που συνέβαλλαν στην υιοθέτηση της προνοιακής αυτής πολιτικής μετά από μακρόχρονες συζητήσεις και αντιδικίες.

Στο έβδομο κεφάλαιο κατόπιν, την αναλυτική παρουσίαση του θεσμικού πλαισίου λειτουργίας του ΟΓΑ ακολουθεί μια προσπάθεια συνολικής αποτίμησης της επίδρασης της πολιτικής για την προστασία των αγροτών, καθώς και οι αιτίες που αυτή χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής.

Στο όγδοο κεφάλαιο παρατίθεται μια ανασκόπηση της κοινωνικής πολιτικής που ασκήθηκε τις δεκαετίες του 1970 και 1980, η οποία σε συνδυασμό με την πρακτική που ακολουθήθηκε τις αμέσως προηγούμενες δεκαετίες οδήγησε στην οικονομική κατάρρευση του κοινωνικοασφαλιστικού πλέγματος. Αναλύεται στη συνέχεια το

κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον στο οποίο κυοφορήθηκε η μεταρρύθμιση του 1990, καθώς και οι θυελλώδεις - και σε σημαντικό βαθμό αποτελεσματικές - αντιδράσεις που προκλήθηκαν από τις επαγγελματικές ομάδες των οποίων θίγονταν τα ασφαλιστικά συντεχνιακά συμφέροντα.

Το ένατο κεφάλαιο αναλύει το νέο θεσμικό πλαίσιο που τελικά υιοθετήθηκε, τη φιλοσοφία και τους βασικούς στόχους του, καθώς και τις ρυθμίσεις που εισήγαγαν τις όποιες διαρθρωτικές μεταβολές σε όλα τα ασφαλιστικά ταμεία.

Το δέκατο κεφάλαιο ενσωματώνει μια αναλυτική κριτική και τις άμεσες επιπτώσεις της μεταρρύθμισης που επιχειρήθηκε το 1990. Έμφαση αποδίδεται στο βαθμό που επιτεύχθηκε ή όχι η άμβλυνση των εκτεταμένων ανισοτήτων σε όλα τα επίπεδα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος και η κυρίαρχη λογιστική φιλοσοφία του επιχειρήματος. Ο επίλογος και τα συμπεράσματα που ολοκληρώνουν τη διατριβή, συμπυκνώνουν τους κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες που συνέβαλλαν στη διαμόρφωση του «συστήματος» κοινωνικής ασφάλειας στην Ελλάδα. Ιδιαίτερη σημασία αποδίδεται στον ατομικιστικό χαρακτήρα της ελληνικής κοινωνίας που αποτρέπει την ανάπτυξη μιας ευρύτερης κοινωνικής αλληλεγγύης και συναίνεσης – απαραίτητων συστατικών για ριζοσπαστικές διαρθρωτικές και δίκαιες κοινωνικές αλλαγές.

Συνοπτικά, η διατριβή αναζητεί τις ρίζες των εγγενών χαρακτηριστικών και την εξέλιξη των αδυναμιών του συστήματος, τα σημαντικά κενά προστασίας που δημιουργήθηκαν, τις αιτίες που το οδήγησαν στον κατακερματισμό, την αναποτελεσματικότητα και την αναξιοπιστία. Παράλληλα ξετυλίγονται και τα δομικά κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά αδιέξοδα της σύγχρονης ελληνικής πραγματικότητας. Τεκμηριώνεται ότι διαχρονικά το «σύστημα» αντανάκλα ευνόηως τις παραδοσιακές αρνητικές πτυχές της ελληνικής πολιτικής ζωής, που δεν συναντούνται - τουλάχιστον με αυτήν τη συχνότητα και ένταση - στις περισσότερες Ευρωπαϊκές χώρες. Ορθολογικές αποφάσεις σπανίως ελήφθησαν, ή σωστότερα, σχεδόν κατά κανόνα αναβλήθηκαν. Η πορεία

ανάπτυξης του συστήματος είναι αντιστρόφως ανάλογη της πορείας ανάδειξης της κοινωνικής ανάγκης. Στην ουσία, η Κοινωνική Πολιτική (social policy) - οι πολιτικές κοινωνικής ασφάλειας και κυρίως ασφάλισης συνθέτουν το βασικό κορμό της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα- ασκήθηκε με αμιγώς πολιτικά κριτήρια. Με άλλα λόγια, εννοήθηκε και εφαρμόσθηκε σαν *Κοινωνική Πολιτική Κομματικής Σκοπιμότητας* ('social politics').

Η διατριβή εκπονήθηκε στο Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής και Διοίκησης του London School of Economics and Political Science, υπό την καθοδήγηση και την αμέριστη συμπαράσταση του Καθηγητή Κοινωνικής Διοίκησης *Brian Abel-Smith* (1926-1996).

B. ΜΟΝΟΓΡΑΦΙΕΣ

B1. *The History of Health Insurance in Greece:*

The Nettle Governments Failed to Grasp,

(Η Ιστορία της Ασφάλισης Υγείας στην Ελλάδα: Η πρόκληση την οποία οι κυβερνήσεις απέτυχαν να αντιμετωπίσουν αποφασιστικά), Βρετανικό Ερευνητικό Κέντρο Πολιτικής Υγείας “LSE Health”, DP No. 9, The London School of Economics and Political Science, London, 1997, pp. 117.

Η μονογραφία αυτή παρουσιάζει μια συνολική θεώρηση της ασφάλισης υγείας στην Ελλάδα. Επιχειρεί να αναλύσει διεξοδικά τις αιτίες που η επί πολλές δεκαετίες εξαγγελόμενη αναμόρφωση της υγειονομικής προστασίας αρχικά και η μεταρρύθμιση της πολιτικής υγείας στη συνέχεια, δεν έχει ουσιαστικά πραγματοποιηθεί.

Το πρώτο μέρος αναλύει τη διαμόρφωση του ελληνικού κοινωνικοπολιτικού προτύπου σε μια απόπειρα αναζήτησης των αιτιών αποτυχίας θεσμοθέτησης και εφαρμογής των συχνά επαγγελόμενων, ή και των ενίοτε επιχειρούμενων, ριζικών διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Η πρώτη ενότητα θέτει το θέμα του ιδιότυπου φορμαλισμού που παρατηρείται στις κοινωνικές και πολιτικές διαδικασίες ο οποίος αποπροσανατολίζει τους πολίτες από τα ουσιαστικά προβλήματα. Αυτά αντικαθίστανται συνήθως από ήσσονος σημασίας φορμαλιστικές διαμάχες, υποβαθμίζοντας την ανάγκη ριζικών μεταρρυθμίσεων και διαιωνίζοντας το πλαίσιο των υφιστάμενων διαρθρωτικών αντιφάσεων και αδιεξόδων. Η φτωχή υποδομή μιας υπανάπτυκτης καπιταλιστικής χώρας - όπου στην πολιτική αρένα επικρατεί η πελατειακή πρακτική και στον κοινωνικό στίβο ο ατομικισμός - αποθαρρύνει ή και εμποδίζει την ανάπτυξη ανεξάρτητων εργατικών οργανώσεων και πολιτικών οργανισμών. Ο βαθμός που μια κοινωνία είναι επιδεκτική εκσυγχρονιστικών αλλαγών συναρτάται καθοριστικά από τη φύση και

το βαθμό κυριαρχίας συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Στην Ελλάδα, όπου οι διαχωριστικές γραμμές μεταξύ κόμματος και κράτους είναι συγκεχυμένες αλλά και όπου αμφότεροι οι θεσμοί αυτοί παραμένουν διαρθρωτικά προβληματικοί, συγκεκριμένες επαγγελματικές ομάδες είναι σημαντικά ισχυρότερες από άλλες στον επηρεασμό των κυβερνητικών αποφάσεων. Σε οποιαδήποτε περίπτωση, οι περιορισμένης κλίμακας διαρθρωτικού χαρακτήρα ρυθμίσεις που σπανίως τυγχάνουν καθολικής εφαρμογής αποτελούν τον κανόνα. Στο πλαίσιο αυτό, το ελληνικό Κράτος Πρόνοιας τείνει να θεωρείται ως το άθροισμα προνομίων των ισχυρότερων ομάδων και φαίνεται να στερείται μιας ευρύτερης κοινωνικής υποστήριξης.

Η δεύτερη ενότητα επικεντρώνεται στο συντεχνιακό χαρακτήρα που επικρατεί στο χώρο της υγείας και την εξέχουσα θέση των μελών του ιατρικού κόσμου στην κοινωνική και πολιτική σκηνή, σε διεθνές και ελληνικό επίπεδο. Η στρατηγική θέση των ιατρικών συλλόγων παρέχει τη δυνατότητα άμεσης και αποτελεσματικής παρέμβασης στα κέντρα των κυβερνητικών αποφάσεων. Ο εγγενής κορπορατισμός που τους διακρίνει έχει αποτέλεσμα να επηρεάζουν τη διαμόρφωση της πολιτικής υγείας σύμφωνα με μονοδιάστατες προσεγγίσεις που ευνοούν τα επαγγελματικά τους συμφέροντα. Η προσπάθεια κατανόησης των παραμέτρων διαμόρφωσης της πολιτικής υγείας μετέρχεται εδώ μιας ευρύτερης επισκόπησης των κυρίαρχων ιδεολογικών προσεγγίσεων και πολιτικοκοινωνικών θεωρητικών δομών - πλουραλισμός, μαρξισμός και στρουκτουραλισμός. Η στενή σχέση μεταξύ του ιατρικού κορπορατισμού, της πελατειακής πολιτικής και του κομματικού Κράτους στην Ελλάδα επηρεάζει τον τομέα της υγείας προς συγκεκριμένες κατευθύνσεις. Με άλλα λόγια, οποιαδήποτε ευρύτερης κλίμακας θεσμική αλλαγή στο χώρο της υγείας, είναι εφικτό να ενεργοποιηθεί αν επιτυγχάνει την υποστήριξη του ιατρικού επαγγέλματος ή, ακόμη περισσότερο, αν προέρχεται από αυτήν την πλευρά.

Η τρίτη ενότητα αποσκοπεί στην παρουσίαση των βασικών παραγόντων οι οποίοι συνθέτουν το πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης σύγχρονης πολιτικής υγείας. Επισημαίνεται και αναλύεται πως οι παράγοντες που

διαμορφώνουν την υγεία βρίσκονται εκτός του συστήματος υγειονομικής προστασίας. Κεντρικό πρόβλημα στις μεν αναπτυσσόμενες χώρες αποτελεί η φτώχεια, στις δε ανεπτυγμένες ο περιορισμός των ανισοτήτων υγείας μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων. Πρωταρχικός στόχος καθίσταται πάντως σήμερα, η αποτελεσματικότερη δυνατή αξιοποίηση των διατιθέμενων πόρων για την ανάπτυξη της υγείας - η οποία παραμένει εκτός των βασικών προτεραιοτήτων των περισσότερων κυβερνήσεων και δυσχερώς προάγεται χωρίς κοινωνική υποστήριξη. Αναπτύσσονται στη συνέχεια οι έξι βασικοί στόχοι του προγράμματος «Υγεία για Όλους» της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας που περιλαμβάνουν τους τομείς: προϋποθέσεις για υγεία, τρόπο ζωής, περιβάλλον, κατάλληλη φροντίδα, έρευνα, υποστήριξη στην προαγωγή της υγείας. Η σύγχρονη πολιτική υγείας - η οποία κρίνεται από τη συμβολή της στην υγεία και την ευτυχία του πολίτη - δεν είναι δυνατό να ασκηθεί μόνο από ένα υπουργείο υγείας αλλά απαιτεί πολιτικό συντονισμό και συνδυασμένη κυβερνητική δράση. Σαν κύριο συμπέρασμα διαγράφεται εδώ ο προβληματισμός αν η Ελλάδα είναι σε θέση να εφαρμόσει μια σύγχρονη πολιτική υγείας, αφού προβλήματα όπως το κεντρικό σύστημα λήψης αποφάσεων, η ασυνεννοησία μεταξύ υπουργείων, οι αδυναμίες του κρατικού μηχανισμού, η ισχυρή επιρροή επαγγελματικών συμφερόντων, η έλλειψη σταθερής πολιτικής βούλησης, διαιωνίζονται.

Στο δεύτερο μέρος της μελέτης, παρουσιάζεται η εξέλιξη της υγειονομικής προστασίας μέσω της δημόσιας ασφάλισης υγείας και διερευνώνται οι κοινωνικοπολιτικοί παράγοντες που οριοθέτησαν τις προσπάθειες άσκησης πολιτικής υγείας, διαχρονικά, στη χώρα μας.

Αρχικά εξετάζεται η πρώτη σοβαρή απόπειρα “αναδιοργάνωσης των υγειονομικών υπηρεσιών και εκπαίδευσης του προσωπικού” στις αρχές της δεκαετίας του 1930, υπό την καθοδήγηση της Παγκόσμιας Οργάνωσης Υγείας. Η επιχείρηση αυτή άνοιξε το χορό των χαμένων ευκαιριών για την προαγωγή της προστασίας της υγείας στην Ελλάδα. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι πρώτες πολιτικές ασφάλισης υγείας και το πλαίσιο λειτουργίας των υπηρεσιών υγείας μέχρι τον Β’ Παγκόσμιο

Πόλεμο. Η πρώτη, μετά από είκοσι χρόνια, αξιόλογη αλλά αποτυχημένη μεταπολεμική προσπάθεια ανασύνταξης του υγειονομικού τομέα, το 1945 ανήκει στον Καθηγητή Νικόλαο Λούρο. Η “ανοικοδόμηση” της ασφάλισης υγείας της δεκαετίας του 1950 και η αναβάθμιση της πρωτοβάθμιας περίθαλψης στα αστικά κέντρα δεν συνοδεύεται επίσης από τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Μεγαλύτερο ασφαλώς αντίκτυπο επιτυγχάνει, λίγο αργότερα, η εγκαθίδρυση δικτύου υγειονομικής περίθαλψης και μηχανισμού ασφάλισης υγείας στον αγροτικό χώρο. Η «ανακάλυψη» της πολιτικής υγείας συντελείται περί το 1970 με το αμφιλεγόμενο Σχέδιο Πάτρα, το οποίο εισάγει την ιδέα δημιουργίας ενός εθνικού συστήματος υγείας αλλά παραβλέπει σημαντικούς κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες και δεν θίγει διαρθρωτικά προβλήματα. Το μετριοπαθές Σχέδιο Δοξιάδη για την αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών υγείας - το οποίο πολεμήθηκε μέχρι εσχάτων κυρίως από τον ιατρικό κόσμο - είχε ευτυχέστερη κατάληξη, αποτελώντας τον προάγγελο καθοριστικών εξελίξεων. Η εγκαθίδρυση του Εθνικού Συστήματος Υγείας το 1983 συνιστά το ορόσημο για την καθολική υγειονομική προστασία στην Ελλάδα. Δεν επέτυχε όμως να διατηρήσει τη μακροπρόθεσμη υποστήριξη της πλειοψηφίας του ιατρικού προσωπικού, να αποσαφηνίσει προτεραιότητες, να αναδιοργανώσει μεγάλο μέρος των υπηρεσιών, να εισάγει αποτελεσματικές διαδικασίες προγραμματισμού και χρηματοδότησης καθώς και να θεσμοθετήσει συγκεκριμένες πολιτικές συγκράτησης των ραγδαία διευρυνόμενων δαπανών υγείας. Παρ’ όλα αυτά, το ΕΣΥ οριοθετεί την πρώτη ριζοσπαστική μεταρρύθμιση στο χώρο της υγείας, εγκαινιάζοντας την εποχή της χάραξης και άσκησης ευρύτερης πολιτικής υγείας και στη χώρα μας.

Το τρίτο και τελευταίο μέρος του βιβλίου επικεντρώνεται στην πλέον πρόσφατη απόπειρα συνολικής μεταρρύθμισης στην υγεία συμπυκνώνοντας τα συμπεράσματα από την προσπάθεια της διαχρονικής εμπειρικής ανάλυσης της πολιτικής υγείας στην Ελλάδα, που προηγήθηκε.

Το 1994, εξήντα έξι ολόκληρα χρόνια μετά την πρώτη αντίστοιχη απόπειρα, μια διεθνής επιτροπή εμπειρογνομόνων υπό την προεδρία του Καθηγητού *Brian Abel-Smith* ανέλαβε - για λογαριασμό της ελληνικής κυβέρνησης - την ανασκόπηση των υπηρεσιών υγείας και την υποβολή προτάσεων αναθεώρησης του συστήματος υγείας. Η “Επιτροπή Σοφών” προέβη σε συγκεκριμένες επισημάνσεις για την υφιστάμενη κατάσταση και εισηγήθηκε μια ολοκληρωμένη δέσμη προτάσεων και μέτρων, καλύπτοντας το σύνολο σχεδόν του φάσματος του χώρου της υγείας. Έμφαση αποδόθηκε στους παράγοντες ναρκοθέτησης της μεταρρύθμισης στην υγεία - διαφορετικές εμπλεκόμενες ομάδες και πολλά κεκτημένα συμφέροντα - και στην ανάγκη δημιουργίας ευρύτερης συναίνεσης για την εφαρμογή των προτεινόμενων διαρθρωτικών αλλαγών. Οι προτάσεις της Επιτροπής συνάντησαν την έντονη αντίδραση σημαντικής μερίδας του ιατρικού κόσμου, αλλά και την άτονη πολιτική υποστήριξη της κυβέρνησης. Η εκ νέου εξαγγελθείσα μεταρρύθμιση δεν υλοποιήθηκε. Αντί αυτής, επελέγη η αποσπασματική εφαρμογή των πλέον ανώδυνων μέτρων, αλλοιώνοντας τη φιλοσοφία και εξανεμίζοντας τη δυναμική της προτεινόμενης πολιτικής υγείας.

Οι διαπιστώσεις από την πορεία και τη διαμόρφωση της πολιτικής υγείας στην Ελλάδα οδηγούν σε σαφή συμπεράσματα: η ανάπτυξη των υπηρεσιών υγείας παρέμεινε μακριά από τις κύριες προτεραιότητες των κυβερνήσεων, τα προβλήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων στην υγεία και την υγειονομική περίθαλψη δεν αντιμετωπίστηκαν με επιτυχία, η κοινωνική συμμετοχή σε δραστηριότητες προαγωγής της υγείας δεν καλλιεργήθηκε, η ανορθολογική διάθεση και χρήση των πόρων αποτέλεσε πάγια πρακτική. Οι προτεραιότητες αλλοιώθηκαν από τα αντιμαχόμενα ισχυρά συμφέροντα και την πολιτική ρευστότητα, οι εκσυγχρονιστικές δυνάμεις παρέμειναν στη σκιά του αναχρονισμού. Η παροχή χαμηλού επιπέδου, αλλά δαπανηρών, υπηρεσιών υγείας παρέμεινε το κύριο χαρακτηριστικό ενός συστήματος που διαβρώνει κάθε προσπάθεια διαρθρωτικής αναμόρφωσης. Τελικά, αν η εφαρμογή μιας σύγχρονης και ολοκληρωμένης πολιτικής υγείας στηρίζει την επιτυχία της στην πολιτική βούληση και την κοινωνική υποστήριξη, δεν φαίνεται ότι συνιστά ρεαλιστική προσδοκία στη χώρα μας.

B2. Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης:

Η Κοινωνική Πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης,

Ελληνικά Γράμματα, Σειρά: Κοινωνική Πολιτική,

Αθήνα 2002, σελ. 440.

Η μελέτη περιλαμβάνει τρία μέρη. Το *πρώτο μέρος* παρουσιάζει το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον στο οποίο καλλιεργήθηκαν οι συνθήκες δημιουργίας του Συμβουλίου της Ευρώπης καθώς και οι αιτίες οι οποίες οδήγησαν στη δημιουργία του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη. Ιχνηλατείται η πορεία του Χάρτη από το αρχικό κείμενο του 1961 μέχρι και το ριζικό εκσυγχρονισμό του κατά την περίοδο 1988 – 1996. Αποτυπώνεται επίσης το θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του, τα αρμόδια όργανα επιτήρησης και η διαδικασία ελέγχου εφαρμογής των πολιτικών του. Η απόπειρα αποτίμησης της αποτελεσματικότητας του Χάρτη στην προστασία των κοινωνικών δικαιωμάτων αναδεικνύει ερωτήματα σε δύο, τουλάχιστον, επίπεδα. Πρώτον, της πληρότητας και επάρκειας του θεσμικού του πλαισίου. Δεύτερον, της πλήρους και αποτελεσματικής εφαρμογής του. Η κατεύθυνση των σχετικών απαντήσεων συναρτάται άμεσα με την ουσιώδη προαγωγή των ευγενών οραμάτων του.

Στο *δεύτερο* και κύριο μέρος, αναλύονται οι πολιτικές οι οποίες απορρέουν από την υιοθέτηση των δεκαεννέα βασικών δικαιωμάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη του 1961 αλλά και οι μεταρρυθμίσεις του αναθεωρημένου Χάρτη του 1996, ταξινομημένες σε δύο βασικές κατηγορίες: την κοινωνική προστασία και την προστασία των εργαζομένων. Σημειώνεται ότι, ο διαχωρισμός των πολιτικών του Χάρτη για τις ανάγκες οργάνωσης της μελέτης εκ των πραγμάτων υποθάλλει απλουστεύσεις και υποκρύπτει επικαλύψεις. Μερικά άρθρα προφανώς περιλαμβάνουν πολιτικές οι οποίες διακονούν ταυτόχρονα στόχους τόσο ευρύτερα κοινωνικής προστασίας, όσο και ειδικότερα προστασίας των εργαζομένων. Η κατανόηση του φάσματος προστασίας υπαγόρευσε ένα αδρό διαχωρισμό των πολιτικών όπως απορρέουν από την εμβάθυνση των διατάξεων του Χάρτη. Διαχωρισμός ο οποίος τέθηκε στη βάση της

λογικής ταξινόμησης μεταξύ της ειδικής προστασίας των εργαζομένων και της ευρύτερης προστασίας των πολιτών, καθώς και της σύγχρονης περί την κοινωνική πολιτική διευρυμένης αντίληψης. Επισημαίνεται ότι δεν αναλύονται αυτοτελώς τα αμιγώς νέα, ουσιαστικά μη εφαρμοσμένα και δοκιμασμένα ακόμη, άρθρα τα οποία παρατίθενται στο Παράρτημα και παρουσιάζονται στο κεφάλαιο για τη διαδικασία εκσυγχρονισμού του Χάρτη. Κατ' εξαίρεση και λόγω της στρατηγικής του σημασίας, προσεγγίζεται αναλυτικότερα το δικαίωμα προστασίας κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

Στο *τρίτο μέρος* αποτιμάται συνολικά η επίδραση της κοινωνικής πολιτικής του Χάρτη, εντοπίζονται τα κενά προστασίας και οι προσπάθειες κάλυψής τους. Τη διατύπωση επιμέρους προτάσεων και την εκτίμηση των προοπτικών του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη ακολουθεί μια συνοπτική συγκριτική διερεύνηση σε σχέση κυρίως με τον «Κοινοτικό Χάρτη Θεμελιωδών Κοινωνικών Δικαιωμάτων των Εργαζομένων» της Ευρωπαϊκής Ένωσης και τις μεταξύ των δύο αλληλεπιδράσεις –στο δυσηλίο ορίζοντα της ανάδυσης μιας «Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής». Ο νεότευκτος «Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης», ο οποίος ορίζει τα δικαιώματα, τις ελευθερίες και τις αρχές που αναγνωρίζει σήμερα η Ένωση, παρουσιάζεται ακροθιγώς.

Στο πλαίσιο της ανάγκης άμβλυνσης των κοινωνικών κινδύνων της παγκοσμιοποίησης, η εν γένει ανάπτυξη υπερεθνικών κοινωνικών πολιτικών συνιστά μοχλό ανάδειξης του στρατηγικού ρόλου της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής προς μια δικαιότερη αναδιανομή της ευρωπαϊκής ευημερίας. Πολλώ μάλλον, όταν η επιδείνωση του επιπέδου προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων και του βιοτικού επιπέδου, καθώς και η υποθήκευση αξιών όπως η κοινωνική δικαιοσύνη και αλληλεγγύη είναι πλέον μια ορατή πραγματικότητα η οποία καθιστά τη σημασία των υπερεθνικών πολιτικών του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη έτι κρισιμότερη.

Με όρους κοινωνικής πολιτικής, γενεσιουργός σκοπός του Χάρτη υπήρξε η προαγωγή ενός κοινού βασικού πλαισίου κοινωνικών προτύπων μεταξύ

των χωρών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης, ένας κατάλογος των βασικών υποχρεώσεων του κράτους δικαίου και πρόνοιας. Παράλληλος μακροπρόθεσμος στόχος ο οποίος τελικά υπηρετήθηκε, ήταν η σταδιακή αφομοίωση της ανάγκης εναρμόνισης των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στη συγκλίνουσα ευρωπαϊκή κοινωνία. Σημειώνεται ότι η μετάφραση -από την αγγλική στην ελληνική- των διατάξεων του Χάρτη ή βασικών κειμένων του τα οποία χρησιμοποιούνται, αποδίδεται με ευθύνη του συγγραφέα και απετέλεσε, όπως καταδεικνύει η μελέτη, κεντρική παράμετρο του εγχειρήματος.

Σκοπός του βιβλίου είναι η προαγωγή της γνώσης για την πορεία του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη ως υπερεθνικού μηχανισμού πρόληψης και αντιμετώπισης των κοινωνικών και οικονομικών αναγκών, μέσω της ανάδειξης και κατοχύρωσης ενός πρότυπου φάσματος βασικών μέτρων κοινωνικής πολιτικής. Αν μια πρώτη ανάγνωση του Χάρτη κυοφορεί προσδοκίες, μια δεύτερη γεννά βεβαιότητες για τις δυνάμει επιδράσεις του στην προάσπιση της κοινωνικής αλληλεγγύης και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής. Εν ολίγοις, είναι οι βεβαιότητες αυτές οι οποίες αναδιφούνται και αναδύονται στα μάτια του αναγνώστη.

Στόχος επίσης είναι η μακροσκοπική αποτίμηση του μέτρου της συνεισφοράς του Χάρτη στην εγκαθίδρυση ενός ελάχιστου πλαισίου κοινωνικής πολιτικής σε υπερεθνικό επίπεδο. Η κατανόηση του πνεύματος και των επιδιώξεων του Χάρτη αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για δύο τουλάχιστον λόγους. Πρώτον, για την απαιτούμενη ενίσχυση της υποστήριξης του εκ μέρους της ευρωπαϊκής κοινωνίας αλλά και της αποτελεσματικότητας του. Δεύτερον, για την αναγνώριση της πρωτοποριακής δυναμικής την οποία εμπεριέχει –τουλάχιστον υπό το διεπιστημονικό πρίσμα της κοινωνικής πολιτικής.

Μια, κατά το δυνατόν, συστηματική απόπειρα καταγραφής της πορείας της Ελλάδας στην εφαρμογή των δεσμεύσεων της και της εν γένει συμπεριφοράς της έναντι του Χάρτη περιλαμβάνεται επίσης στους στόχους του βιβλίου. Η χώρα μας απεδέχθη, έστω και καθυστερημένα, το σύνολο σχεδόν των διατάξεων του Χάρτη. Σε κάθε περίπτωση, το γεγονός της μη ικανοποιητικής εφαρμογής κάποιων από τις δεσμεύσεις τις οποίες έχει αναλάβει, δεν τη διαφοροποιεί από τη συμπεριφορά άλλων χωρών.

Επισημαίνεται τέλος ότι το βιβλίο εντάσσεται σε μια προσπάθεια κατανόησης του ολοένα διευρυνόμενου ρόλου της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής, στο πλαίσιο της εν γένει ανάπτυξης των υπερεθνικών κοινωνικών πολιτικών και των επιδράσεων της παγκοσμιοποίησης. Από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει αναδειχθεί σε μια αναπτυσσόμενη πανευρωπαϊκή δύναμη ενοποίησης της δυτικής, της κεντρικής και της ανατολικής Ευρώπης στην κατεύθυνση της οικοδόμησης ενός κοινού πλαισίου δημοκρατικών, νομικών και κοινωνικών αρχών. Από τη φύση του, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου υπερκεράζει την, ενίοτε ψευδεπίγραφη ή τεχνητή, «αντιπαράθεση» μεταξύ εθνικών και υπερεθνικών κοινωνικών πολιτικών. Ουσιαστικά, αναδεικνύει και προάγει μια συμπαγή κοινή βάση κοινωνικών ελαχίστων –τη σπονδυλική στήλη μιας συγκροτημένης βασικής κοινωνικής πολιτικής- και στα δύο επίπεδα.

B3. Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα:

Το Τέλος των Ύμνων,

Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2009, σελ. 486.

Η μελέτη αναπτύσσεται σε δύο αλληλένδετα μέρη. Το *Πρώτο Μέρος* επιχειρεί να ανιχνεύσει τη σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων στη θεωρητική διάσταση. Κατ' αρχάς, «αποκωδικοποιούνται» οι δύο αυτές έννοιες σε συσχέτιση με τον τρόπο που χρησιμοποιούνται στο κείμενο και προσεγγίζονται στην ανάλυση. Κατόπιν, επιχειρείται μια ανάλυση του ρόλου των κοινωνικών δικαιωμάτων στη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής. Η σχέση τους συνθέτει μια πολύπτυχη αλληλεπίδραση, της οποίας το εύρος και τα χαρακτηριστικά επιδρούν καθοριστικά στην την ατομική ευημερία, την κοινωνική ανάπτυξη και την οικονομική μεγέθυνση.

Στη συνέχεια, επιλέγεται η παρουσίαση παράπλευρων βασικών σχέσεων των κοινωνικών δικαιωμάτων αναπτυγμένη σε δύο αυθαίρετους θεματικούς άξονες. *Πρώτον*, κλασσικές «ενδοσκοπήσεις» τους. Η σχέση

τους με τη συνώνυμη και εξίσου διαφορούμενη έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Η συνύπαρξη τους με ανάλογες υποχρεώσεις που αναδεικνύει και τη φύση και την ποιότητα τους. Η εγγενής διάκριση τους σε θετικά – «δικαίωμα για», και αρνητικά – «ελευθερία από». Η συσχέτιση τους με τη διαδικασία εμπορευματοποίησης και τη διεύρυνση των πηγών κάλυψης των κοινωνικών αναγκών. Η πρώτου βαθμού συγγένεια τους με την έννοια της αποεμπορευματοποίησης και η παράλληλη λειτουργία τους. *Δεύτερον*, «νεόκοπες» αλληλεπιδράσεις τους. Η σχέση της ποιότητας εφαρμογής τους με τις καταφατικές διεργασίες κοινωνικής ενσωμάτωσης και τις αντινομικές διεργασίες κοινωνικού αποκλεισμού. Η συνύπαρξη τους με την οικονομική ανάπτυξη και η ανάγκη καταμερισμού της με γνώμονα κοινωνικά κριτήρια. Η συσχέτιση τους με την κατακλυσμική διαδικασία της παγκοσμιοποίησης που επιβάλλει νέα όρια ανάπτυξης και νέους όρους διασφάλισης τους.

Η επόμενη ενότητα διερευνά την κριτική και τις αμφισβητήσεις για το ρόλο και τις επιδράσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων. Η παραδοσιακή οπτική παρουσιάζει τις νεομαρξιστικές ενστάσεις και τη νεοφιλελεύθερη πολεμική. Η σύγχρονη προβληματική -που συνδέεται με τη μετάβαση στην εποχή της μετανεωτερικότητας- περιλαμβάνει τη μεταδομική άποψη, τη φεμινιστική εκδοχή, την αντιρατσιστική επιχειρηματολογία και την αντικρατικιστική αντίληψη. Η διαπραγμάτευση επιβεβαιώνει την αμφιλεγόμενη φύση των κοινωνικών δικαιωμάτων αλλά παράλληλα, συμβάλλει καταλυτικά στη βαθύτερη και ουσιαδέστερη κατανόηση του θετικού ρόλου τους.

Σκοπός των δύο επόμενων κεφαλαίων, που ολοκληρώνουν το Πρώτο Μέρος, είναι να γεφυρώσουν τους θεωρητικούς προβληματισμούς, με τις πρακτικές προεκτάσεις που αυτοί προσλαμβάνουν στο Δεύτερο Μέρος και αναφέρονται στο πολυσύνθετο περιβάλλον της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Η ανάλυση στρέφεται στον τρόπο που το ζήτημα της κοινωνικής πολιτικής και των κοινωνικών δικαιωμάτων ανάγεται στη σημερινή ευρωπαϊκή πραγματικότητα. Οι μεταρρυθμίσεις που υφίστανται τα συστήματα κοινωνικής πολιτικής επιδρούν τόσο στη συνοχή της έννοιας των κοινωνικών δικαιωμάτων όσον και στη στόχευση τους. Το

πραγματικό περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων αλλάζει. Η κοινωνική πολιτική επίσης αλλάζει. Αποδίδει μεγαλύτερη έμφαση στις ατομικές ανάγκες παρά στα κοινωνικά δικαιώματα σαν βάση για την απόδοση παροχών. Σύμφωνα με την ιχνογράφιση της σημερινής εικόνας, τα απαράβατα δικαιώματα -που σκοπό είχαν την προστασία των αδυνάτων, παραχωρούν τη θέση τους στα «παραβιάσιμα» δικαιώματα - που απολήγουν στην ενίσχυση των ισχυρότερων σε βάρος των αδυνάτων.

Τέλος, διατυπώνεται το ερώτημα, για το μέλλον, που θα επιχειρηθεί να απαντηθεί, με βάση το παρόν, στη συνέχεια. Δεδομένης της σχέσης κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων, ζητούμενο παραμένει το μέτρο και η ποιότητα της αλληλεπίδρασης μια εποχή ρευστότητας και παγκόσμιας οικονομικής κρίσης. Η κατίσχυση της αυταρχικής αυτοκρατορίας της παγκόσμιας οικονομίας και η κατάπτωση των δημοκρατικότερου χαρακτήρα εθνικών συλλογικών αξιών εκβάλλουν σε μια νέας κοπής κοινωνική πολιτική. Είναι το βασικό της χαρακτηριστικό η συστηματική ενδυνάμωση των δημόσιων καθολικών πολιτικών κοινωνικών ελαχίστων και η προαγωγή των ιδιωτικών επιμέρους ρυθμίσεων «ατομικών βέλτιστων»; Το μεταπολεμικό κράτος *ενημερίας* τείνει και πάλι να μεταβληθεί σε κράτος «πρόνοιας» που θα διασφαλίζει ένα ελάχιστο επίπεδο κοινωνικών δικαιωμάτων και θα προάγει την ατομική ελευθερία έναντι της συλλογικής ευθύνης στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς; Ποια είναι η προοπτική της *ανώτερης σχέσης* κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων;

Το *Δεύτερο Μέρος* αποσκοπεί να ανιχνεύσει τη σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων στην πράξη και σε υπερεθνική κλίμακα, με πεδίο εφαρμογής την πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης. Κατ' αρχάς προσεγγίζεται η ελλειμματική έννοια της «Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής». Κατόπιν, παρουσιάζεται η σχέση των κοινωνικών δικαιωμάτων με την ευρύτερη διεργασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Στη συνέχεια προσεγγίζεται η ειδικότερη σχέση τους με την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης, με σημείο αναφοράς τους κοινωνικούς χάρτες δικαιωμάτων που με κοινή αφετηρία και διαφορετική οπτική κατά καιρούς υιοθέτησαν. Η κοινωνική πολιτική των δύο

οργανισμών σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό διαμορφώνεται με βάση – ηθική, λογική και θεσμική– τα θεμελιώδη αυτά «ευρωπαϊκά δικαιώματα». Οι πολιτικές αυτές αθροίζονται σαν ελάχιστη θεσμική βάση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής και επιχειρούν να συνθέσουν τις ομοιότητες και τις διαφορές των ευρωπαϊκών κοινωνιών. Σκοπός της μελέτης στο σκέλος αυτό είναι πρώτον, η διερεύνηση της μακροσκοπικής δυνάμει πολιτικής επίδρασης του, άρα και των ευρωπαϊκών κοινωνικών δικαιωμάτων, στο πεδίο συγκρότησης ευρωπαϊκών κοινωνικών πολιτικών για τη διαμόρφωση μιας Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Είναι δεύτερον, η ανάδειξη των πράγματι πολύπτυχων και πολυεπίπεδων δυσχερειών που εμπεριέχει η άσκηση υπερεθνικής κλίμακας κοινωνικής πολιτικής. Είναι τρίτον, μια προσπάθεια αποκάλυψης των πραγματικών απώτερων στόχων της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής με όρους κοινωνικών δικαιωμάτων.

Μια επιτομή, ένα οιονεί τρίτο μέρος, επιχειρεί στα «Συμπεράσματα» να αποτιμήσει σκιαγραφικά το βαθμό που το Πρώτο Μέρος –η Θεωρία, επιβεβαιώνεται στο Δεύτερο –από την Πράξη. Επιχειρεί δηλαδή να αξιολογήσει με βάση την προσέγγιση που επιχειρήθηκε, τη νέα σχέση Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων, το διαφαινόμενο μέτρο και την κυοφορούμενη ποιότητα της αλληλεπίδρασης τους. Πρόκειται για μια κοινωνική πολιτική ελαχίστων, όπου τα κοινωνικά δικαιώματα φαίνεται γίνονται λιγότερο κοινωνικά και καθίστανται λιγότερο δικαιώματα; Η φύση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής παραπέμπει σε ένα μωσαϊκό ρυθμίσεων που δεν συστηματοποιεί «πολιτική», δυσχερώς χαρακτηρίζεται ως «κοινωνική» και απλά φέρει τον χαρακτηρισμό «Ευρωπαϊκή»;

Η «νέα» στρατηγική «νέων» θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνεπικουρούμενη από την ώριμη συνδρομή των ευρωπαϊκών κοινωνικών δικαιωμάτων του Συμβουλίου της Ευρώπης εκβάλλουν νέες προοπτικές οικονομικής διαχείρισης και κοινωνικής διεύθεσης. Η παγκοσμιότητα της οικονομίας και η φύση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης διατηρούν αμιγώς οικονομικού χαρακτήρα προτεραιότητα. Είναι μια στρατηγική δικαιωμάτων ελαχίστων για ελάχιστη ρύθμιση της ενιαίας

αγοράς εργασίας και διαφύλαξη ελάχιστης προστασίας της κοινωνίας. Μια οικονομική στρατηγική ελάχιστων κοινωνικών πολιτικών, όπου τα πεδία δράσης υπαγορεύει η κυριαρχούσα υπερεθνική οικονομική επιταγή και τα επίπεδα δράσης η εθνική κοινωνική επιλογή. Η βασική επιδίωξη είναι η στήριξη της οικονομίας και όχι της κοινωνίας. Η βασική λογική είναι ότι τα κοινωνικά δικαιώματα είναι ένας αντιπαραγωγικός συντελεστής του κεφαλαίου και όχι η επένδυση ενός κοινωνικού κεφαλαίου.

Ανεξάρτητα από τη σχολή σκέψης ή την οπτική προσέγγισης, τα ευρωπαϊκά κοινωνικά δικαιώματα συνθέτουν μια θεμελιώδη μορφή παρέμβασης. Είτε ως μέσο είτε ως σκοπός, είτε υμνούμενα είτε λοιδορούμενα, είναι στην ουσία ένας καθολικός θεσμός που, σε ένα επιτρεπτό μέτρο, επενεργεί θετικά σε οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές πτυχές. Συνδέονται με τις δημοκρατικές ελευθερίες και τις κοινωνικές κατακτήσεις στην Ευρώπη. Οι τάσεις διαμόρφωσης τους στον εικοστό πρώτο αιώνα συνδέονται όμως με αποκλιμάκωση της προστασίας και ρευστοποίηση της συλλογικής αξίας, με αποσύνδεση από την εξισωτική διαδικασία και την κοινωνική ανάγκη. Η ισορροπία της σχέσης δικαιωμάτων και υποχρεώσεων επιδεινώνεται, διευρύνοντας τις υποχρεώσεις και περιορίζοντας τα δικαιώματα. Με άλλα λόγια, οι όροι κοινωνικής συμμετοχής δυσχεραίνουν και οι μηχανισμοί αναδιανομής και ισότιμης πρόσβασης αδυνατίζουν. Τα κοινωνικά δικαιώματα «διαπραγματεύονται» με όρους απόλυτης ανάγκης. Είτε παραγωγικής ανάγκης του καπιταλισμού, είτε ανθρώπινης ανάγκης της κοινωνίας. Η ανταγωνιστική και, εν τέλει, *λεόντειος* σχέση μεταξύ οικονομικής αναγκαιότητας και κοινωνικής ανάγκης διαιωνίζεται. Τον τόνο δίνει η μονοδιάστατη καπιταλιστική προσέγγιση για ευσεβή πίστη στις δυνάμεις και τους μηχανισμούς της αγοράς και ασεβή δυσπιστία στις δυνάμεις και τους δεσμούς της κοινωνίας. Κάποτε, κάποιες ενδιάμεσες προσεγγίσεις και πιο ήπιες ιδεολογικές αποχρώσεις «ανακάλυψαν» τον εξισορροπητικό ρόλο των κοινωνικών δικαιωμάτων και «επέτρεψαν» την ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας. Εξελικτικά, με σταθερά προσχήματα τη δημοσιονομική εξυγίανση της οικονομίας και την ‘αποτυχία’ της κοινωνικής πολιτικής, οι προσεγγίσεις αυτές ξεπεράσθηκαν και οι αποχρώσεις αυτές ξεθώριασαν.

Σήμερα, κυριαρχεί πάλι η δογματική απόδοση του δυϊσμού του καπιταλισμού, η ακραιφνής ερμηνεία περί καλού και κακού, η μανιχαϊστική θεώρηση τους φωτός και του σκότους, η άκρατη κυριαρχία της οικονομίας στην κοινωνία και του ατομικού κέρδους στην κοινωνική ευημερία. Η κοινωνική πολιτική μετατρέπεται σε πρωτογενή οικονομική παρέμβαση και υποβιβάζεται σε δευτερογενή κοινωνική προσαρμογή. Τα κοινωνικά δικαιώματα ολοένα και λιγότερο παραμένουν κοινωνικά ή και συγκροτούν δικαιώματα. Η απομυθοποίηση πολιτικής και δικαιωμάτων, για όσους τουλάχιστον εμπνέονται ακόμη από το όραμα της κοινωνικής δικαιοσύνης, ηχεί *το τέλος των ύμνων*.

Σύμφωνα με τη μελέτη, η διαμόρφωση της σύγχρονης ευρωπαϊκής κοινωνικοοικονομικής πραγματικότητας φωτίζει τις εξής κύριες πτυχές. Πρώτον, η ευρωπαϊκή οικονομική ανάπτυξη αποσυνδέεται με δραματικό τρόπο από την κοινωνική ευημερία γιατί η ισορροπία μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας έχει ανατραπεί, ενώ οι αναδιανεμητικοί μηχανισμοί δείχνουν να ατονούν. Δεύτερον, η κοινωνική συνοχή διαρρηγνύεται και οι συνιστώσες της κοινωνικής ειρήνης μετατοπίζονται. Τρίτον, τα εργασιακά δικαιώματα υποβαθμίζονται, το δικαίωμα για εργασία αποδομείται και η διαδικασία αποεμπορευματοποίησης αγαθών και υπηρεσιών αποδιαρθρώνεται. Τέταρτον, οι μεταρρυθμίσεις της εθνικής κοινωνικής πολιτικής υποβαθμίζουν την έννοια, μεταλλάσσουν τη φύση και αναδιατάσσουν το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων. Πέμπτον, οι προσαρμογές της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής «αναβαθμίζουν» την έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων, μετατρέπουν όμως την αποστολή και «τιμαριοποιούν» το περιεχόμενό τους. Με άλλα λόγια, τα κοινωνικά δικαιώματα καθολικού και εξισωτικού χαρακτήρα αντικαθίστανται από ελάχιστα δικαιώματα επιλεκτικού και οιονεί φιλανθρωπικού χαρακτήρα και από ατομικά δικαιώματα ιδιωτικού χαρακτήρα. Η δημόσια κοινωνική πολιτική αφορά και πάλι κατεξοχήν τα κατώτατα κοινωνικά στρώματα και η κοινωνική της επίδραση περιθωριοποιεί τον προληπτικό διαρθρωτικό της χαρακτήρα. Από την ενεργητική ενσωμάτωση περιορίζεται στην καταπολέμηση ακραίων μορφών κοινωνικού αποκλεισμού, από τη διατήρηση αξιοπρεπούς

εισοδήματος στην ανακούφιση της ακραίας φτώχειας. Η αλληλεπίδραση κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής αφορά *κοινωνικές ρυθμίσεις ελαχίστων*.

Συμπερασματικά, στη νέα «κοινωνική Ευρώπη» κοινωνικά δικαιώματα και κοινωνική πολιτική φαίνεται ότι αποκτούν νέους «υβριδικούς-μεταμοντέρνους» ρόλους. Τα *νέα κοινωνικά δικαιώματα* τείνουν σε έσχατες προνοιακές λύσεις δημόσιου χαρακτήρα, ανοίγοντας δρόμους για αξιοπρεπή προστασία μόνον επαγγελματικού και ιδιωτικού χαρακτήρα. Η νέα κοινωνική πολιτική αναταράσσει το μίγμα δημόσιου-ιδιωτικού με επιχειρηματικά κριτήρια αλλά χωρίς αντισταθμιστικά κοινωνικά κέρδη, προάγει τις οικονομικές ελευθερίες παρά τις κοινωνικές δεσμεύσεις και περιορίζει την εφαρμογή κοινωνικών κριτηρίων σε περιπτώσεις ολοένα μεγαλύτερης ατομικής ή οικογενειακής ανάγκης. Ο απογαλακτισμός της νέας κοινωνικής πολιτικής από τα καθολικά κοινωνικά δικαιώματα οριοθετεί την απίσχναση της βασικής αποστολής της ως *κοινωνικής πολιτικής*. Το κοινωνικό στοιχείο και η συλλογική δέσμευση αντικαθίστανται από το οικονομικό στοιχείο και την ατομική ελευθερία. Μια ελευθερία όμως, που αντί να οδηγεί σε ατομική χειραφέτηση τείνει να αποβεί οικονομική εξάρτηση.

Η *Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική* έχει εισέλθει με άνισους όρους σε μια αναθεωρητική διαδικασία συγκοινωνούντων δοχείων ανάμεσα σε μια κυρίαρχη οικονομία, μια έρπουσα πολιτική και μια ανεργάτιστη κοινωνία. Διαδικασία συνυφασμένη με στρατηγικές οικονομικής προσαρμογής και κοινωνικής απομεταρρύθμισης με γνώμονα την αμφίθυμη ενιαία ευρωπαϊκή αγορά. Διαδικασία υιοθέτησης ελάχιστων βασικών δικαιωμάτων και κοινωνικών ρυθμίσεων που αποδίδονται κατά το εθνικό, ως δοκούν, και κατά το ατομικό, ως διεκδικείν. Διαδικασία που διαστρεβλώνει την αποστολή της και αλλοιώνει την έννοια των «ευρωπαϊκών» κοινωνικών δικαιωμάτων. Η «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική» κυριαρχείται από τις αντιφάσεις του διφυούς καπιταλισμού, πάσχει από τις αποσταθεροποιητικές παρενέργειες της ανεξέλεγκτης και απάνθρωπης οικονομικής παγκοσμιοποίησης. Ακόμη χειρότερα, είναι μια πολιτική που διαμορφώνεται από πολιτικούς χωρίς την αίσθηση μέτρου

και περιστάσεων -που πρέπει να αποτελούν συστατικά της πολιτικής ηθικής- και φλεβοτομείται από την απαξίωση συλλογικών αρχών και αξιών -που πρέπει να παραμείνουν συστατικά της κοινωνικής συνύπαρξης.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ

Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές,
Επιμέλεια με Παπαθεοδώρου Χ. (2003), Ελληνικά Γράμματα (Σειρά:
Κοινωνική Πολιτική), Αθήνα, 517 σελίδες.

Η κοινωνική πολιτική συνιστά και στην Ελλάδα, τα τελευταία τουλάχιστον εικοσιπέντε χρόνια, πεδίο ανάδειξης πολιτικών αντιπαραθέσεων και ανάδυσης κοινωνικών ανακατατάξεων. Αντιπαραθέσεων οι οποίες πηγάζουν από τη δυνατότητα διαφορετικής ιδεολογικής προσέγγισης της, υπό το πρίσμα των σύγχρονων προκλήσεων σε ένα ραγδαία μεταβαλλόμενο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτικό περιβάλλον. Αντιπαραθέσεων οι οποίες μεταφράζονται σε διαφορετικές μορφές παρέμβασης και σε διαφορετικά επίπεδα εφαρμογής πολιτικών οι οποίες επηρεάζουν την κοινωνική ευημερία. Η κοινωνική πολιτική συνθέτει ένα προνομιακό πεδίο ιδεολογικής έκφρασης αλλά και ένα πολύπτυχο μέσο αντιμετώπισης αφενός των κοινωνικών αναγκών και αφετέρου αποκρυπτογράφησης των κοινωνικοπολιτικών εξελίξεων.

Σκοπός του βιβλίου είναι η θεωρητική και εμπειρική διερεύνηση της διαμόρφωσης και του χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα, όπως αυτή προκύπτει στο πλαίσιο των σύγχρονων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών εξελίξεων. Η ανάλυση των τάσεων και προβληματισμών γύρω από την κρατική κοινωνική παρέμβαση, τόσο στο σύνολό της όσο και στα επιμέρους ζητήματα -όπου διεξοδικότερα γίνεται ορατή η έκφρασή της. Η βαθύτερη κατανόηση της κοινωνικής πολιτικής προϋποθέτει ανάλυση σε δύο επίπεδα αφαίρεσης. Το πρώτο αφορά τη μακροσκοπική θεώρηση της και αναφέρεται στη μορφή και τα βασικά χαρακτηριστικά της, ως δομικά στοιχεία της ευρύτερης κοινωνίας αναφοράς. Είναι τα στοιχεία αυτά τα οποία προσδίδουν το ιδιαίτερο νόημα και αποδίδουν την ταυτότητα του σύγχρονου ελληνικού κοινωνικού κράτους. Το δεύτερο εστιάζεται στην κοινωνική πολιτική ως κοινωνική

παρέμβαση, τον τρόπο έκφρασης της στους κύριους εκείνους τομείς οι οποίοι παραδοσιακά συνθέτουν το φάσμα δράσεων της.

Το βιβλίο παρουσιάζει μια συλλογή επιστημονικών μελετών, οι οποίες έχουν υποβληθεί *απαρέγκλιτα* στη διαδικασία, ενίοτε και διττής, ανώνυμης κρίσης και διερευνούν το πεδίο της κοινωνικής πολιτικής. Έναυσμα για τη δημιουργία του αποτελέσει το 1^ο Διεθνές Συνέδριο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση: Νέες Προκλήσεις, Τάσεις και Προοπτικές Μεταρρύθμισης* το οποίο διοργάνωσε η Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής και το Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστήμιου Θράκης το Μάιο του 2001. Έχουν επιλεγεί, κριθεί, διαμορφωθεί και παρουσιάζονται δεκατρείς μελέτες –με προσαρμογές προκειμένου να ικανοποιούνται οι σκοποί και η συνοχή του βιβλίου- οι οποίες αναφέρονται σε κύριους τομείς της κοινωνικής πολιτικής και αποτελούν τα επιμέρους κεφάλαια.

Το βιβλίο αναπτύσσεται σε έξι θεματικές ενότητες: Εισαγωγή, Μακροθεωρήσεις Κοινωνικής Πολιτικής, Πολιτική Υγείας, Ασφάλιση & Δημογραφία, Κοινωνικοοικονομικές Ανισότητες & Φτώχεια, Πολιτική Απασχόλησης. Η κάθε ενότητα συντίθεται από δύο διερευνητικές πτυχές οι οποίες καλύπτουν διαφορετικές προσεγγίσεις του ίδιου ζητήματος. Σε αντιστοιχία με τη διεπιστημονική φύση της κοινωνικής πολιτικής, το βιβλίο έχει πολυσυλλεκτικό χαρακτήρα και επιδιώκει χαρακτηριστικά πολυφωνίας.

Το *πρώτο μέρος* του βιβλίου αποτελεί μια συστηματική μακροσκοπική διερεύνηση της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα, υπό το πρίσμα τριών διαφορετικών προσεγγίσεων. Στο πρώτο κεφάλαιο, ο Δημήτρης Βενιέρης αποτυπώνει περιεκτικά την εξέλιξη και αναλύει διεξοδικά την επί μακρόν κυοφορούμενη αναμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Προβαίνει σε διαπιστώσεις για το παρελθόν, ανιχνεύει τάσεις για το παρόν και διακινδυνεύει τη διατύπωση προοπτικών για το μέλλον. Παρουσιάζεται επίσης, μια στρατηγική συνολικής προσαρμογής για την ενίσχυση του ρόλου της κοινωνικής πολιτικής στην ουσιώδη αποστολή της: την άμβλυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και τη βελτίωση των κοινωνικών παροχών.

Η αναδρομή στη μεταπολεμική ιστορία του ελληνικού κράτους πρόνοιας αποτελεί την κοιτίδα της ανάλυσης του Δημήτρη Σωτηρόπουλου στο δεύτερο κεφάλαιο. Τα αίτια διαμόρφωσης του αναζητούνται από το συγγραφέα μέσα από τρεις θεωρητικές ερμηνείες της ελληνικής ιδιαιτερότητας τις οποίες αποκαλεί ‘μαρξιστική–λειτουργιστική προσέγγιση’, ‘μαρξιστική-οικονομολογική προσέγγιση’ και ‘πολιτική-κοινωνιολογική προσέγγιση’. Συμπερασματικά συζητείται ο «πελατειακός κορπορατισμός», μια εκδοχή της τρίτης προσέγγισης, που φαίνεται να διακρίνει το ελληνικό κράτος.

Στο τρίτο κεφάλαιο ο Μάνος Ματσαγγάνης θεωρεί ότι το μέλλον του κοινωνικού κράτους συνυφαίνεται με υλικά συμφέροντα, πυροδοτεί έντονες αντιπαραθέσεις και θέτει θεμελιώδη ερωτήματα για την οργάνωση της κοινωνίας. Το κείμενο προβάλλει τη μεταρρύθμιση του κοινωνικού κράτους ως απαραίτητη προϋπόθεση για την προώθηση μιας πιο δίκαιης και ανοιχτής κοινωνίας. Η μελλοντική επιτυχία μιας μεταρρύθμισης εξαρτάται αφενός από την οικοδόμηση ενός ευρέως «συνασπισμού συνηγορίας» -που να ενώνει όσους αδικούνται από το σημερινό σύστημα με όσους αναγνωρίζουν την ανάγκη αλλαγής του-, και συναρτάται αφετέρου με τη διευκρίνιση των όρων του ζητήματος -ώστε η κοινή γνώμη να κατανοήσει το διακύβευμα της μεταρρύθμισης.

Το *δεύτερο μέρος* του βιβλίου αναπτύσσεται με βάση τους κεντρικούς άξονες άσκησης κοινωνικής πολιτικής. Ο πρώτος ιχνηλατεί το πεδίο της κοινωνικής ασφάλισης σε συνδυασμό με την καταλυτική επίδραση των δημογραφικών εξελίξεων. Στο τέταρτο λοιπόν κεφάλαιο τρεις συγγραφείς –ο Σάββας Ρομπόλης, ο Χρήστος Μπάγκαβος και ο Γιώργος Ρωμανιάς- διερευνούν το ρόλο των δημογραφικών εξελίξεων για τη βιωσιμότητα του ασφαλιστικού συστήματος της Ελλάδος. Από την ανάλυση τους προκύπτει ότι η συμβολή της δημογραφικής γήρανσης στη σημερινή κρίση της κοινωνικής ασφάλισης είναι ασθενέστερη σε σύγκριση με τις μεταβολές στην αγορά εργασίας, τη διάρθρωση της απασχόλησης και τους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης. Σύμφωνα με τους συγγραφείς, η ανάγκη για ευρύτερη μεταφορά πλούτου προς τους ολοένα και περισσότερους απόμαχους της εργασίας καθώς και η μακροπρόθεσμη μείωση του

πληθυσμού σε ηλικία εργασίας, καθιστά αμφίβολες τόσο την κάλυψη των αναγκών της οικονομίας σε εργασία όσο και τη χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.

Το πέμπτο κεφάλαιο αναλύει τις οικονομικές και πολιτικές διαστάσεις της μετάβασης από το διανεμητικό προς ένα κεφαλαιοποιητικό ασφαλιστικό σύστημα στην Ελλάδα: Σύμφωνα με τους συγγραφείς Γιώργο Προβόπουλο και Παναγιώτη Καπόπουλο, λαμβάνοντας υπόψη και το αφανές χρέος της κοινωνικής ασφάλισης, το συνολικό δημόσιο χρέος υπερβαίνει το 300% του ΑΕΠ. Από μια παραμετρική προσέγγιση προκύπτει ότι μία μεταρρύθμιση του συστήματος που θα αφήνει ανέπαφα τα δημόσια χαρακτηριστικά του θα πρέπει να συνδυάζει ουσιαστικές αλλαγές στην ηλικία συνταξιοδότησης, στο ποσοστό αναπλήρωσης της σύνταξης και στα κριτήρια απονομής της. Διαπιστώνεται ότι το κεφαλαιοποιητικό σύστημα δίδει μεγαλύτερες αποδόσεις σε ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλισης αλλά ενσωματώνει υψηλότερη ανάληψη κινδύνων. Κατά συνέπεια, η συνύπαρξη με ένα αναδιανεμητικό σύστημα μπορεί να αποβεί ευεργετική αφού ο συνολικός κίνδυνος περιορίζεται, άρα τα δύο συστήματα πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά.

Ο δεύτερος άξονας άσκησης κοινωνικής πολιτικής που εξετάζει το βιβλίο -η πολιτική υγείας- μάλλον κινείται σε χαμηλές στροφές στην Ελλάδα. Στο έκτο κεφάλαιο ο Δημήτρης Βενιέρης πραγματεύεται το ακανθώδες ζήτημα της υγείας στην ελληνική πραγματικότητα συνδέοντας το με κάποιες ευρύτερες θεωρητικές πτυχές. Η πολιτική υγείας συναρτάται με ιδιαιτερότητες, πρότυπα, χαρακτηριστικά και δομές που στην Ελλάδα ενσωματώνουν αξιοσημείωτες υστερήσεις και αντιθέσεις. Παρά όμως την ασθενή κοινωνικοπολιτική συγκρότηση, η ευτυχής αντίθεση αναδεικνύεται από το ικανοποιητικό, ακόμη, επίπεδο υγείας του ελληνικού πληθυσμού, όπως διαγράφεται από τους βασικούς δείκτες. Η δημιουργία του ΕΣΥ σηματοδοτεί κατά το συγγραφέα το ορόσημο της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Οι εξελίξεις όμως στη συνέχεια διαγράφονται στη σκιά ενός παρατεταμένου πολιτικού και συντεχνιακού ολισθήματος: Η πολιτική υγείας ακροβατεί μεταξύ πολιτικής βούλησης

και κοινωνικής υποστήριξης –που αμφότερες ασθενούν μακροχρονίως στην Ελλάδα.

Στο έβδομο κεφάλαιο, ο Θάνος Μεργούπης διερευνά εμπειρικά την ανισότητα στην πρόσβαση και χρήση των υπηρεσιών υγείας στην Ελλάδα. Η βασική υπόθεση εργασίας του συγγραφέα είναι ότι ο βαθμός που η αγορά ρυθμίζει την κατανομή της φροντίδας υγείας στο πληθυσμό, μπορεί να προσεγγιστεί από το βαθμό που η πρόσβαση στις υγειονομικές υπηρεσίες καθορίζεται από τους ιδιωτικούς οικονομικούς πόρους. Για την εμπειρική διερεύνηση της υπόθεσης αυτής χρησιμοποιεί δεδομένα από το Ευροβαρόμετρο 43. Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν τη σημασία του ύψους του εισοδήματος στην ανισότητα πρόσβασης στις υγειονομικές υπηρεσίες της Ελλάδας και επιβεβαιώνουν τις ουσιαστικές αδυναμίες του ΕΣΥ να ικανοποιήσει την αρχή της ισότητας και της καθολικότητας.

Ο τρίτος άξονας εφαρμογής κοινωνικής πολιτικής του βιβλίου σχετίζεται με το πεδίο της πολιτικής απασχόλησης. Πιο συγκεκριμένα, στο όγδοο κεφάλαιο ο Διονύσης Γράβαρης πραγματεύεται το ζήτημα της διάκρισης μεταξύ «παθητικών» και «ενεργητικών» πολιτικών απασχόλησης. Υποστηρίζει ότι η διάκριση αυτή έχει νόημα εφόσον μελετηθεί σε ένα ευρύτερο και ιεραρχημένο πλέγμα κρατικών πολιτικών, στο εσωτερικό του οποίου πρωτεύουσα θέση κατέχει η μακροοικονομική πολιτική. Έτσι τα πραγματικά-ιστορικά «μείγματα» μεταξύ των δύο τύπων πολιτικής απασχόλησης μορφοποιούνται ανάλογα με το κυρίαρχο πρότυπο μακροοικονομικής πολιτικής και με τη φάση στην οποία βρίσκεται η κυκλική πορεία της οικονομίας. Ο συγγραφέας επιχειρεί στη συνέχεια μία «πιλοτική» διερεύνηση των ερευνητικών του υποθέσεων στην ελληνική πραγματικότητα κατά την περίοδο 1952-2001.

Ο Σταύρος Μαυρουδέας και ο Αλέξης Ιωαννίδης διερευνούν στο ένατο κεφάλαιο το ζήτημα του πραγματικού χρόνου εργασίας στην Ελλάδα. Οι συγγραφείς υποστηρίζουν ότι η Πολιτική Οικονομία είναι εφοδιασμένη για να ερμηνεύσει το ρόλο του χρόνου εργασίας. Παράλληλα αρκετές μελέτες διαπιστώνουν μία αυξητική τάση του πραγματικού χρόνου εργασίας από την δεκαετία του '80 σε πολλές σημαντικές οικονομίες,

ακόμη και σε περιπτώσεις συμβατικής μείωσης του. Οι συγγραφείς επιβεβαιώνουν εμπειρικά την τάση αυτή και στην Ελλάδα. Υιοθετώντας μια μαρξιστική ανάλυση ερμηνεύουν την τάση αυτή ως αποτέλεσμα μακροχρόνιων δομικών αλλαγών στο καπιταλιστικό σύστημα και παρουσιάζουν την ελληνική εκδοχή του.

Ο τέταρτος άξονας κοινωνικής πολιτικής ο οποίος ολοκληρώνει και το βιβλίο εμβαθύνει στην ευαίσθητη πτυχή της φτώχειας και της ανισότητας. Στο δέκατο κεφάλαιο ο Θόδωρος Μητράκος και ο Πάνος Τσακλόγλου αναλύουν τη δομή και τη διαχρονική εξέλιξη των οικονομικών ανισοτήτων και της φτώχειας στην Ελλάδα κατά την περίοδο 1974-1999, αξιοποιώντας τα στοιχεία καταναλωτικών δαπανών από τις Έρευνες Ερευνών Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ). Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι η ανισότητα προέρχεται κυρίως από διαφορές εντός παρά μεταξύ των διαφόρων πληθυσμιακών ομάδων. Οι παράγοντες που κατεξοχήν επηρεάζουν την φτώχεια είναι το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, η ανεργία, και η διαμονή σε αγροτικές περιοχές. Η υλική ευημερία του πληθυσμού δείχνει σημαντική και συνεχή βελτίωση κατά την μεταπολιτευτική περίοδο.

Στο ενδέκατο κεφάλαιο, ο Χρίστος Παπαθεοδώρου διερευνά τις αναδιανεμητικές επιπτώσεις της άμεσης φορολογίας και των ασφαλιστικών κρατήσεων στην Ελλάδα. Αναδεικνύει συγκεκριμένες όψεις του φαινομένου αξιοποιώντας τα εμπειρικά δεδομένα από έρευνα του ΕΚΚΕ. Διερευνάται ο βαθμός στον οποίο η φορολογία εισοδήματος και οι ασφαλιστικές κρατήσεις επιτυγχάνουν τον αναδιανεμητικό τους σκοπό, όπως αυτός προσδιορίζεται από την υιοθέτηση συγκεκριμένων προοδευτικών συντελεστών. Τα αποτελέσματα της ανάλυσης αναδεικνύουν και επισημαίνουν τις αδυναμίες του συστήματος της φορολογίας και των εισφορών-κρατήσεων στην Ελλάδα. Το κείμενο σηματοδοτεί την ανάγκη ουσιαστικής αναμόρφωσης ώστε να μειωθεί η φοροδιαφυγή και η αποφυγή φόρων, και καταλήγει σε συγκεκριμένες προτάσεις πολιτικής για την επίτευξη αναδιανεμητικών στόχων.

Στο τελευταίο κεφάλαιο, αντί συμπερασμάτων, η Μαρία Πετμεζίδου διατυπώνει ορισμένες σκέψεις και παρατηρήσεις γύρω από τις προοπτικές της κοινωνικής μεταρρύθμισης. Επίκεντρο οι ιδιαιτερότητες του κοινωνικού κράτους στην Ελλάδα και έναυσμα τα προβλήματα και ερωτήματα που αναπτύσσονται στα επιμέρους κεφάλαια του βιβλίου. Η Πετμεζίδου συνοψίζει σε αδρές γραμμές τις βασικές συνιστώσες της ανασυγκρότησης του Ευρωπαϊκού κοινωνικού κράτους εστιάζοντας κυρίως στις αλλαγές που παρατηρούνται στις οργανωτικές αρχές της δημόσιας πολιτικής, ως αποτέλεσμα των μεταβαλλόμενων κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών συνθηκών. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στις συνιστώσες της κοινωνικής μεταρρύθμισης που αναδεικνύονται στο πλαίσιο εναλλακτικών κριτικών θεωρήσεων του κοινωνικού κράτους. Υπό το πρίσμα των μεταβολών αυτών στον Ευρωπαϊκό χώρο επισημαίνονται τα ιδιαίτερα προβλήματα και αδιέξοδα του συστήματος κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα και οι αναγκαίες προτεραιότητες της κοινωνικής μεταρρύθμισης.

Γ. ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ
ΣΕ ΕΛΛΗΝΙΚΑ & ΞΕΝΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ /ΒΙΒΛΙΑ

Γ1. «Πολιτική Υγείας: ‘Ζητείται Ελπίς’ »,

Οικονομικός Ταχυδρόμος, Φ.12(2133), 23 Μαρτίου 1995, σελ. 44-5.

Η δημοσίευση αυτή αναφέρεται στα μεγάλα προβλήματα τα οποία αντιμετωπίζει στη χώρα μας ο τομέας των υπηρεσιών υγείας και στην έλλειψη μακρόπνοης στρατηγικής που τον χαρακτηρίζει. Η Ελλάδα φαίνεται να είναι η μόνη χώρα στην Ευρωπαϊκή Ένωση που δεν έχει αναπτύξει προτεραιότητες για τη βελτίωση της υγείας των πολιτών της. Αξιολογώντας συγκεκριμένες προτάσεις και επισημαίνοντας τις αιτίες της υστέρησης στο χώρο της πολιτικής υγείας, η εργασία αυτή επισημαίνει την ανάγκη άσκησης εκσυγχρονισμένης πολιτικής και επίδειξης πολιτικής βούλησης. Με αφορμή τις αντιδράσεις που πυροδότησε η «Έκθεση της Ειδικής Επιτροπής Εμπειρογνομόνων για τις Ελληνικές Υπηρεσίες Υγείας»(1994), επισημαίνεται ότι για μια ακόμη φορά ο “διάλογος” για την υλοποίηση των προτεινόμενων μέτρων επικεντρώνεται στις εργασιακές σχέσεις των γιατρών. Τονίζεται επίσης το γεγονός ότι, η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που έχει εφαρμόσει σε ελάχιστο μόνο βαθμό μέτρα για τον έλεγχο του κόστους της υγειονομικής περίθαλψης. Το άρθρο κλείνει με μια επίκληση προς τους λαμβάνοντες τις αποφάσεις στο χώρο της υγείας προκειμένου να ανταποκριθούν στην πρόκληση για ριζικές αποφάσεις, «προσφέροντας την ελπίδα στον έλληνα πολίτη» για μια ουσιαστική βελτίωση των υπηρεσιών υγείας.

Γ2. *The Harmonization of the Greek Social Security System:*

A Socio-political Deadlock,

(Η Εναρμόνιση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας στην Ελλάδα - Ένα Κοινωνικοπολιτικό Αδιέξοδο). Εισήγηση (στα αγγλικά) σε διεθνή συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα με τη συμμετοχή καθηγητών και ερευνητών από το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Κοινωνικών Ασφαλίσεων, Υγείας και Πρόνοιας (ΕΠΙΚΑΥΠ) και το Max-Planck -Institute für Ausländisches und Internationales Sozialrecht, με θέμα: “Η εκλογίκευση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας”, 7 και 8 Απριλίου 1995. Αφορμή για την εργασία αυτή αποτέλεσε η διαφαινόμενη διεθνής τάση εκλογίκευσης και εναρμόνισης των συστημάτων κοινωνικής προστασίας, σύμφωνα και με τις προτροπές του Διεθνούς Οργανισμού Εργασίας. Βασικός άξονας της ανάλυσης είναι οι από πολλές δεκαετίες επαγγελίες εναρμόνισης του συστήματος, οι οποίες παρέμειναν όμως σε μεγάλο βαθμό στο “ανέξοδο” επίπεδο της πολιτικής ρητορείας. Η απαιτούμενη ριζοσπαστική μεταρρύθμιση απαιτεί κοινωνικοπολιτική γενναιότητα και συναίνεση που δεν έχουν μέχρι σήμερα επιτευχθεί.

Γ3. «Το Σύστημα Κοινωνικών Ασφαλίσεων στην Ελλάδα:

Ιστορική Εξερεύνηση»,

Επιθεώρησις Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 10/442, Αθήνα, Οκτώβριος 1995, σελ. 577-585.

Αφορμή για την εργασία αυτή αποτέλεσε η εκρηκτικών διαστάσεων οικονομική κρίση του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος περί τα τέλη της δεκαετίας του 1980, η οποία απείλησε με πτώχευση την ίδια την Εθνική Οικονομία. Την παρουσίαση των αιτίων της παρακμής, των λαθών και των αποτυχημένων μεταρρυθμιστικών προσπαθειών, ακολουθεί η ανάλυση των αδιεξόδων της δεκαετίας του 1990. Έμφαση αποδίδεται στην κοινωνικοασφαλιστική “μεταρρύθμιση” που επιχειρήθηκε το 1990 και τις βασικές αιτίες της αποτυχίας της: την έλλειψη επαρκούς επιστημονικής τεκμηρίωσης και την απουσία διαρθρωτικών μέτρων άμβλυνσης των απαράδεκτων ανισοτήτων σε όλα

τα επίπεδα του κοινωνικοασφαλιστικού πλέγματος. Θετικότερα κρίνονται οι νέες παρεμβάσεις του 1992, παρά το γεγονός ότι δεν επέτυχαν να εξασφαλίσουν το πλαίσιο βιωσιμότητας του συστήματος για πολύ πλέον της δεκαετίας, μεταθέτοντας την επίδραση των υιοθετηθέντων διαρθρωτικών μεταβολών για πολύ αργότερα. Ως μείζον συμπέρασμα διαγράφεται ότι ένα νέο βιώσιμο σύστημα κοινωνικών ασφαλίσεων πρέπει να οικοδομηθεί στη βάση του οικονομικού προγραμματισμού και της κοινωνικής αλληλεγγύης, κατανέμοντας στο σύνολο των ασφαλισμένων τα βάρη της ανοικοδόμησης. Προϋπόθεση αποτελεί η δημιουργία ευρείας κοινωνικής και πολιτικής συναίνεσης, ένας στόχος ιδιαίτερα φιλόδοξος στα πλαίσια μιας κοινωνίας που σπανίως επιδεικνύει συλλογικό πνεύμα και αλληλεγγύη.

Γ4. “Dimensions of Social Policy in Greece”,

(Διαστάσεις της Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα), South European Society and Politics, Vol. 1 No. 3, Winter 1996, σελ. 260-269.

Η φιλοσοφία και η πρακτική της κοινωνικής πολιτικής παρουσιάζει στην Ελλάδα αξιοσημείωτες ιδιαιτερότητες. Η υποτονική κοινωνική συμμετοχή σπανίως εμφορήθηκε από πνεύμα κοινωνικής αλληλεγγύης. Η άσκηση πολιτικής χαρακτηρίζεται από την έλλειψη σχεδιασμού και αποφασιστικότητας και την κυριαρχία βραχυπρόθεσμων κομματικών σκοπιμοτήτων και ισχυρών ομάδων πίεσης. Το κατακερματισμένο θεσμικό πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής επικεντρώθηκε σε μέτρα κοινωνικής ασφάλισης, προς όφελος κυρίως συγκεκριμένων επαγγελματικών ομάδων, και στην πυροσβεστική αντιμετώπιση έκτακτων καταστάσεων. Η επικράτηση έντονων ανισοτήτων στην κοινωνική προστασία υποδαυλίζει τη δημιουργία μιας ελάχιστης κοινωνικής συναίνεσης, η οποία αποτελεί προϋπόθεση για τη διαρθρωτική αναμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής. Στα πλαίσια των νοτίων χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα κράτη πρόνοιας καλούνται να αντιμετωπίσουν γενικότερα παρεμφερείς προκλήσεις εσωτερικής και εξωτερικής φύσεως. Στην Ελλάδα όμως ειδικότερα, η εγκαθίδρυση μιας ολοκληρωμένης κοινωνικής πολιτικής πρέπει όχι μόνο να θεμελιωθεί

στην πολιτική βούληση και την κοινωνική υποστήριξη, αλλά και να εμπνεύσει αμοιβαίες θυσίες και νέα οράματα.

Γ5. «Η Εναρμόνιση του Ελληνικού Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλειας: Ένα Κοινωνικοπολιτικό Αδιέξοδο»,

μετάφραση - με ευθύνη του ΕΠΙΚΑΥΠ - της εισήγησης “The harmonization of the Greek Social Security System: A Socio-political Deadlock” η οποία αναλύθηκε παραπάνω, σε διεθνή συνάντηση που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα με τη συμμετοχή καθηγητών και ερευνητών από το ΕΠΙΚΑΥΠ και το Max- Planck -Institute für Ausländisches und Internationales Sozialrecht, που δημοσιεύθηκε στο βιβλίο *Απλοποίηση και Συστηματοποίηση των Κανόνων Κοινωνικής Προστασίας*, εκδοτική επιμέλεια: Κωνσταντίνου Δ. Κρεμαλή, Εκδόσεις ΕΠΙΚΑΥΠ, Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή 1996, σελ. 265-272.

Γ6. “Dimensions of Social Policy in Greece”,

αναδημοσίευση του άρθρου στο βιβλίο *Southern European Welfare States*, edited by Martin Rhodes, Frank Cass & Co Ltd, London, 1997, σελ. 260-269.

Γ7. «Η Ελληνική Κοινωνική Πολιτική στην Ευρωπαϊκή Ένωση: Ανεπάρκειες & Αναγκαιότητες»,

Επιθεώρησης Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων, 7/463, Αθήνα, Ιούλιος 1997, σελ. 401-412.

Η εργασία αυτή αποπειράται να σκιαγραφήσει την ελληνική κοινωνική πολιτική στο συγκριτικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.) και να επισημάνει τα βασικότερα κενά προστασίας που αδρά σκιαγραφούν, έμμεσα, και τους στρατηγικούς στόχους που πρέπει να υιοθετηθούν, απέναντι στις προκλήσεις ενός ραγδαία μεταβαλλόμενου εθνικού και υπερεθνικού κοινωνικοπολιτικού περιβάλλοντος. Εισαγωγικά επιχειρείται μία προσπάθεια συνολικής αποτίμησης του ρόλου της κοινωνικής πολιτικής στις πύο ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε. και στη

χώρα μας. Ένα βασικό συμπέρασμα είναι ότι το κράτος πρόνοιας στην Ευρώπη, στηριγμένο σε ένα ορθολογικότερο πολιτικοοικονομικό πλαίσιο, αποτελεί ένα θεμελιώδες επίτευγμα του σύγχρονου ευρωπαϊκού πολιτισμού και χαίρει συνεχούς κοινωνικής υποστήριξης - παρά τη διαρθρωτική κρίση των τελευταίων δεκαετιών. Στην Ελλάδα αντίθετα, υπηρέτησε σε αμφιλεγόμενο βαθμό την αποστολή του, εγκλωβισμένο σε κοινωνικούς, πολιτικούς και οικονομικούς κλυδωνισμούς και κοινωνική απάθεια.

Στη συνέχεια παρουσιάζεται ο πυρήνας της δέσμης μέτρων κοινωνικής πολιτικής που εφαρμόστηκαν την τελευταία δεκαετία στην Ε.Ε., και - σε κάποιο βαθμό - στην Ελλάδα, και η κύρια φιλοσοφία τους: πολιτικές συγκράτησης ή και περιστολής των δαπανών, αυστηροποίηση των προϋποθέσεων επιλεξιμότητας κυρίως για ασφαλιστικές παροχές, επικέντρωση των παροχών κοινωνικής προστασίας στα άτομα με τη μεγαλύτερη ανάγκη, προώθηση μέτρων ενεργητικού χαρακτήρα στην απασχόληση, επέκταση της ιδιωτικοποίησης σε νέες μορφές υπηρεσιών και λειτουργιών. Η στρατηγική των μέτρων αυτών αποβλέπει κυρίως στη μείωση της εξάρτησης από την κοινωνική προστασία προς όφελος των ενδιαφερομένων ατόμων, και παράλληλα, στη διατήρηση της υποστήριξης της κοινής γνώμης, περιορίζοντας στο ελάχιστο την κατάχρηση των παροχών. Αναλύεται κατόπιν συγκριτικά η υφιστάμενη κατάσταση σε Ευρώπη και Ελλάδα, στους τομείς της χρηματοδότησης, των συντάξεων, της υγείας, της οικογένειας, της κοινωνικής βοήθειας, της ανεργίας και των πολιτικών εργασίας.

Συμπερασματικά το άρθρο επικεντρώνεται στις προκλήσεις και τις αναγκαιότητες που καλείται να αντιμετωπίσει η κοινωνική πολιτική στη χώρα μας, η οποία οφείλει να αναθεωρήσει συνολικά το θεσμικό και λειτουργικό της πλαίσιο - ξεπερνώντας τις αρνητικές παραδοσιακές δομές της - υιοθετώντας ένα ευρύτατο φάσμα ευέλικτων και αλληλεπιδρόμενων πολιτικών. Βασική φροντίδα της, εκείνοι που έχουν μεγαλύτερη ανάγκη, η εξασφάλιση άρα ενός κατώτατου επιπέδου εισοδήματος, αλλά και πρόσβασης στις υπηρεσίες. Βασικός άξονας της, ένα αποτελεσματικότερο σύστημα κοινωνικής προστασίας που θα ευνοεί την απασχόληση και τη διαδικασία δημιουργίας θέσεων εργασίας.

Βασική επιδίωξη της, η επίτευξη ισορροπίας μεταξύ της θεσμοθετημένης μη ανταποδοτικής προστασίας για όλους, και της “συμπληρωματικής” ανταποδοτικής προστασίας, προκειμένου να διατηρηθεί η κοινωνική συνοχή. Η νέα ελληνική κοινωνική πολιτική δεν πρέπει να αποτελέσει απλά ένα μοχλό της οικονομικής ανάπτυξης διασφαλίζοντας την κοινωνική προστασία για όλους, αλλά κυρίως, να συμβάλλει ενεργητικά στην κοινωνική μεταρρύθμιση που χρειάζεται ο τόπος.

- Γ8.** «*Η Πολιτική Υγείας στην Ελλάδα: Η Ιστορία της Μεταρρύθμισης*», στο *Ενιαίος Φορέας Υγείας, Αναγκαιότητα και Αυταπάτη*, Γ. Κυριόπουλος & Α. Σισσούρας (επιμ.), Εκδόσεις Θεμέλιο, 1997, σελίδες 151-172.

Η εξέλιξη της προστασίας της υγείας στην Ελλάδα αντανakλά σε μεγάλο βαθμό τις εγγενείς διαρθρωτικές αδυναμίες της δημιουργίας και ανάπτυξης του σύγχρονου Ελληνικού κράτους. Ο κατακερματισμός της κοινωνικής προστασίας - όπως χαρακτηριστικά ξεδιπλώνεται στο κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα - ευνόησε την ανάπτυξη ακραίων ανισοτήτων σε όλα τα επίπεδα, και κυρίως στο επώδυνο επίπεδο των παροχών. Η κατάσταση αυτή καταδεικνύει τον κορπορατισμό και τον εγωκεντρισμό που χαρακτηρίζουν την Ελληνική κοινωνία, και όχι μόνο. Η διερεύνηση της διαχρονικής εξέλιξης της πολιτικής υγείας στη χώρα μας φωτίζει και προς μια άλλη, καθοριστικής σημασίας, πλευρά. Εκείνη της καιροσκοπικής και ατελέσφορης πρακτικής που ταλανίζει την πολιτική ζωή στον τόπο μας.

Βασική διαπίστωση της μελέτης αυτής είναι ότι η εξέλιξη της ανάπτυξης της πολιτικής υγείας στη Ελλάδα δεν είναι ιστορικό ατύχημα. Η ανάπτυξη της υγείας ποτέ δεν διατηρήθηκε στις υψηλές προτεραιότητες καμιάς κυβέρνησης. Η νομοθεσία της υγείας ακολουθεί μια αδιάφορη δημόσια διοίκηση και σπάνια προκάλεσε το ενδιαφέρον των πολιτών. Επικρατούν η έλλειψη συντονισμού σε όλα τα επίπεδα, η ανορθολογική διάθεση και χρήση των πόρων, οι γεωγραφικές ανισότητες στην

κατανομή των υπηρεσιών, οι ανισότητες στο επίπεδο περίθαλψης μεταξύ των ομάδων του πληθυσμού, η αδυναμία σχεδιασμού έστω και στοιχειωδών μέτρων - όπως συγκράτησης του κόστους ή δημόσιας υγείας. Συνέπεια άμεση και καταλυτική: η συνεισφορά της πολιτικής υγείας στην ευημερία των πολιτών είναι απογοητευτικά περιορισμένη. Αυτό δυστυχώς δεν απέτρεψε, μέχρι σήμερα, τους εμπλεκόμενους στο χώρο της υγείας και της πολιτικής της να κρατούν τα σχέδια της μεταρρύθμισης ερμητικά κλεισμένα στο συρτάρι.

Γ9. *The Political Distortion of Social Security: The History of Greece,*

(Η Στρέβλωση της Κοινωνικής Ασφάλειας: Η Ελληνική Ιστορία),
αδημοσίευτο άρθρο, σελίδες 32.

Η εργασία αυτή αναλύει διαχρονικά το στρεβλό τρόπο ανάπτυξης της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα παρουσιάζοντας τα συγκεκριμένα αρνητικά της αποτελέσματα στην εξέλιξη του συστήματος της κοινωνικής ασφάλειας. Ιδιαίτερα εξετάζεται ο συντεχνιακός χαρακτήρας ευρύτατων στρωμάτων της ελληνικής κοινωνίας σε συνδυασμό με τον ευκαιριακό χαρακτήρα άσκησης της πολιτικής εξουσίας όπως αντανακλώνται στο σύστημα κοινωνικής ασφάλισης. Βασική επισήμανση αποτελεί το γεγονός ότι καθ όλη τη διάρκεια του 20ου αιώνα τα κριτήρια άσκησης της κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας παραμένουν σταθερά προσανατολισμένα προς μη ορθολογικές κατευθύνσεις. Αποτέλεσμα ήταν όχι μόνον η αναπαραγωγή ευρύτατων κοινωνικών ανισοτήτων αλλά και το ιδιαίτερα χαμηλό επίπεδο των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών. Σε οικονομικό επίπεδο, αποτέλεσμα ήταν να απειλείται τη δεκαετία του 1990 από τα ελλείμματα του κοινωνικοασφαλιστικού συστήματος η ίδια η Εθνική Οικονομία. Σε κοινωνικό επίπεδο διακυβεύθηκε το συμβόλαιο μεταξύ των γενεών αφού κατέστη αμφίβολο αν οι υφιστάμενες διαρθρωτικές δομές θα επιτρέψουν την κάλυψη των ώριμων ασφαλιστικών προσδοκιών πολύ πέραν των πρώτων χρόνων του 21ου αιώνα. Σκοπός του άρθρου είναι ουσιαστικά να διερευνήσει διαχρονικά όχι μόνον τις αιτίες, αλλά και τις συγκεκριμένες ευθύνες για την ατυχή αυτή κατάληξη.

**Γ10. «Η Ελληνική Κοινωνική ‘Πολιτική’
στην Εποχή της Μεταπολίτευσης»,**

στον τιμητικό τόμο για τον ομότιμο Καθηγητή Μάριο Ραφαήλ
Επιστημονική Επετηρίδα, Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, 2000,
σελίδες 85-97.

Η άσκηση κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα διαγράφεται στη σκιά μιας ανεργάτιστης πολιτικής πρακτικής. Στην κατεύθυνση αυτή συνεισέφεραν παντοιοτρόπως οι ιστορικές συγκυρίες, οι οικονομικοί κλυδωνισμοί και οιονεί οι κοινωνικές αγκυλώσεις. Η διερεύνηση της πορείας της – αντικείμενο προηγούμενων αναλύσεων- τεκμηριώνει την παραδοχή περί της ανεπαρκούς συμβολής της στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της χώρας αλλά και στην ευημερία των πολιτών. Το άρθρο αυτό επιχειρεί μια συνοπτική παρουσίαση της κοινωνικής πολιτικής της μεταπολιτευτικής περιόδου –το τελευταίο τέταρτο του εικοστού αιώνα- όπως διαμορφώθηκε στον κεντρικό άξονα της, την κοινωνική ασφάλιση, αλλά και στην υγεία και την πρόνοια, αποδίδοντας ιδιαίτερη έμφαση στην πολιτική (politics) πτυχή της. Οι μεταπολιτευτικές διακυβερνήσεις ήκιστα κατόρθωσαν να υπερβούν την αρνητική πολιτική-κομματική παράδοση, διαιώνίζοντας πρακτικές και αδράνειες που επεσώρευσαν χρόνιες ανεπάρκειες. Παράλληλα, η ελληνική κοινωνία συνέχισε να προσλαμβάνει την κοινωνική πολιτική ως μια ανεξάντλητη πηγή εθνικών πόρων, από την οποία νομιμοποιείται να διεκδικεί στη βάση συντεχνιακής, οικονομικής και πολιτικής επιρροής. Το άρθρο επιχειρεί, τέλος, να σκιαγραφήσει ένα περίγραμμα προϋποθέσεων για την από μακρού χρόνου ευαγγελιζόμενη αναμόρφωση του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Οι προτάσεις αυτές περιλαμβάνουν την ενδυνάμωση του πνεύματος κοινωνικής αλληλεγγύης, την αποδυνάμωση του ρόλου της πολιτικής συγκυρίας, την εξάλειψη των ασφαλιστικών ανισοτήτων, την υιοθέτηση αποτελεσματικών πολιτικών απασχόλησης, την αναμόρφωση του Εθνικού Συστήματος Υγείας, την θεσμοθέτηση ενός ελάχιστου εγγυημένου εισοδήματος, κ.λπ. Σε κάθε περίπτωση, η καταλυτική προϋπόθεση για τη διαμόρφωση μιας εθνικής συλλογικής κοινωνικής πολιτικής είναι η ωρίμανση συναινετικών κοινωνικοπολιτικών συνθηκών.

Γ11. “Social Policy Patterns and Perspectives in Greece”,

Social Policy Association News, February / March 2001, pp. 23-25.

Σύντομο άρθρο στο οποίο επιχειρείται η παρουσίαση των διαρθρωτικών χαρακτηριστικών της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα του 2000. Την Ελλάδα της πολιτικής και οικονομικής σταθερότητας λόγω της συμμετοχής στην Ευρωπαϊκή Ένωση και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση αντίστοιχα. Αλλά, και την Ελλάδα των διευρυνόμενων κινδύνων κοινωνικής αποσταθεροποίησης, λόγω της ανεργίας, της φτώχειας και της περαιτέρω συρρίκνωσης των κοινωνικών παροχών.

Η κεντρική ιδέα του άρθρου απηχεί την άσκηση μιας κοινωνικής πολιτικής με πελατειακά κριτήρια αποτυπωμένης σε δύο κύριες πτυχές. Πρώτον, την έλλειψη θεσμών και μέσων αντιμετώπισης της φτώχειας. Δεύτερον, το χαμηλό επίπεδο και τη δυσαρέσκεια των πολιτών από τις υπηρεσίες υγείας. Η κοινωνική πολιτική αντανακλά την επίδραση των θεσμικών μορφών αναδιανομής, οι οποίες έχουν διαμορφωθεί σε κάθε κοινωνία με σκοπό την αντιμετώπιση των κοινωνικών αναγκών, ή την αποτυχία αναδιανεμητικής επίδρασης των θεσμών αυτών. Με βάση την προσέγγιση αυτή, το άρθρο διατυπώνει την άποψη ότι στη χώρα μας, η κοινωνική πολιτική εντάσσεται στη δεύτερη κατηγορία.

Γ12. «Κοινωνική ‘Ασφάλεια’ στην Ελλάδα του Νέου Αιώνα» *Επιθεώρησης Δικαίου Κοινωνικών Ασφαλίσεων*, 10/514, 2001, σελ. 721-6.

Το άρθρο αυτό επιχειρεί κυρίως να συμβάλλει στην αποσαφήνιση του όρου «κοινωνική ασφάλεια», οποίος προκαλεί εννοιολογική σύγχυση ακόμα και σε «ειδικούς» στη χώρα μας. Ένα σύστημα κοινωνικής ασφάλειας συνιστά πεδίο ανάδειξης ραγδαίων κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών μεταβολών όπου είναι αναγκαία η διατήρηση ισορροπίας ανάμεσα σε καθολικές αξίες, γενικές αρχές, ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις. Περιλαμβάνει θεσπισμένα συλλογικά μέτρα με σκοπό τη διατήρηση του εισοδήματος και παροχές για την κάλυψη των βασικών κοινωνικών αναγκών. Ο αντικειμενικός του σκοπός δεν είναι μόνο η αντιμετώπιση των αναγκών -παροχή ιατρικής περίθαλψης και διασφάλιση ελάχιστου εισοδήματος- αλλά και η πρόληψη των κοινωνικών κινδύνων. Ο στρατηγικός του σκοπός είναι η καλλιέργεια ενός συναισθήματος ασφάλειας στα άτομα και τις οικογένειές τους, της πεποίθησης ότι οιοσδήποτε οικονομικές ή κοινωνικές συγκυρίες δεν θα διακυβεύσουν το επίπεδο της ζωής τους.

Το άρθρο σκιαγραφεί στη συνέχεια την εκδοχή του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας στην Ελλάδα, επιχειρώντας να ανιχνεύσει τη σύνδεση του θεωρητικού πλαισίου με μια εφαρμοσμένη μορφή του. Στην κατεύθυνση αυτή, παρουσιάζονται περιεκτικά οι τομείς της κοινωνικής ασφάλισης, της υγειονομικής περίθαλψης και της κοινωνικής πρόνοιας. Το συμπέρασμα το οποίο προκύπτει είναι ότι η ανεργία κοινωνική πολιτική η οποία ασκήθηκε επέτρεψε την ανάπτυξη ενός κατακερματισμένου, άνισου και αναποτελεσματικού συστήματος και στις τρεις βασικές του πτυχές. Η πλήρης αδυναμία ανταπόκρισης του «συστήματος» και στον αντικειμενικό και το στρατηγικό του σκοπό σε συνδυασμό με τις διευρυνόμενες κοινωνικές απειλές υπογραμμίζουν την ανάγκη συνολικής του αναθεώρησης.

Γ13. «Αποσύνθεση & Ανασύνθεση Κοινωνικής Πολιτικής:

Η Ελληνική Εμπειρία»,

κεφάλαιο στο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, (επιμέλεια με Χ. Παπαθεοδώρου), Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), Αθήνα, 2003, σελ. 41-88.

Το κεφάλαιο αυτό επιχειρεί να αποτυπώσει τη στατική και τη δυναμική διάσταση της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Διερευνά την εξέλιξη και τις προοπτικές της για αναμόρφωση, προβαίνει σε διαπιστώσεις για το παρελθόν, ανιχνεύει τάσεις για το παρόν και διακινδυνεύει προβλέψεις για το μέλλον. Εξελίσσεται σε τρία μέρη. Πρώτον, σε μια εισαγωγική αναδρομή της κοινωνικής πολιτικής στη χώρα μας με έμφαση στους προπατορικούς κοινωνικοπολιτικούς παράγοντες «διαμόρφωσης της» και σε μια περιεκτική σκιαγράφηση των διαρθρωτικών της χαρακτηριστικών. Δεύτερον, σε μια μακροσκοπική αποτίμηση της δυναμικής πρόσφατων παρεμβάσεων σε μείζονες τομείς της κοινωνικής πολιτικής -απασχόληση, κοινωνική ασφάλιση και υγεία- μέσω της αναζήτησης συγκεκριμένων παραμέτρων προσαρμογής. Τρίτον, στη διατύπωση των κύριων προϋποθέσεων για μια επιτυχή στρατηγική προσαρμογής με την υλοποίηση μιας συνδυασμένης ανάπτυξης πολιτικών ευρέως φάσματος.

Οι προοπτικές εφαρμογής μεταρρυθμίσεων για την ανασύνθεση της κοινωνικής πολιτικής κινούνται αφενός στην κατεύθυνση της ουσιαστικής σύγκλισης της ελληνικής με την ευρωπαϊκή κοινωνία, και συναρτώνται αφετέρου με τη διασφάλιση μιας κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής ισορροπίας του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η δυναμική αυτών των προοπτικών αναδεικνύεται στο άρθρο σε πτυχές όπως το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον, το μέτρο εκσυγχρονισμού των ασκούμενων πολιτικών -μέσω της αναζήτησης των ενεργητικών ή επιλεκτικών στοιχείων τους, η αναδιανεμητική επίδραση του συστήματος, η επιρροή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η συνολική στρατηγική υιοθέτησης μιας νέας κοινωνικής πολιτικής.

Η διακαής επιδίωξη συνδυασμού οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής συνοχής υπαγορεύει την εισαγωγή σύγχρονων συμπληρωματικών πολιτικών. Πολιτικών που κατεργάζονται τη ριζική αντιμετώπιση των προβλημάτων, αξιολογούν το κόστος και δεν διαβρώνουν την παραγωγικότητα της οικονομίας. Πολιτικών που αναζητούν το σταδιακό αναπροσανατολισμό των αντικειμενικών στόχων και των προσδοκιών από το αυριανό σύστημα κοινωνικής ασφάλειας.

Η πορεία μιας μεταρρύθμισης σε εθνικό επίπεδο απέχει πολύ από μια προβλέψιμη διαδικασία. Επηρεάζεται από τις εκάστοτε ιδιαιτερότητες και από τη διαμόρφωση αστάθμητων παραγόντων. Σε κάθε περίπτωση, η εφαρμογή ριζικών λύσεων απαιτεί την ευρύτερη δυνατή στήριξη τους, η οποία συναρτάται με τρεις τουλάχιστον κύριες παραμέτρους. Πρώτον, τους στενούς και σταθερούς δεσμούς μεταξύ πολιτείας και κοινωνικών εταίρων που είναι η βάση οικοδόμησης των αλλαγών. Δεύτερον, τη δημιουργία ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών συμμαχιών που να πιστεύουν σε ρεαλιστικές πολιτικές μεταρρύθμισης στην κατεύθυνση της ενεργητικής αντιμετώπισης, αλλά και της διαφύλαξης ενός ικανοποιητικού επιπέδου παροχών. Τρίτον, τη δικαιότερη κατανομή των χρηματοδοτικών βαρών της κοινωνικής πολιτικής με ενδυνάμωση της κάθετης αναδιανομής.

Η ενσωμάτωση των τριών αυτών παραμέτρων στην ελληνική πραγματικότητα παραμένει, σύμφωνα με την ανάλυση του άρθρου, δυσχερής. Η συνεργασία του κράτους με τους κοινωνικούς εταίρους διαπνέεται αμοιβαία από καχυποψία και εσωστρέφεια και στερείται σοβαρού θεσμικού πλαισίου. Η διασφάλιση μιας ευρύτερης κοινωνικής και πολιτικής συμφωνίας για την υποστήριξη μιας μακρόπνοης μεταρρύθμισης -όπου η ενεργητική/προληπτική διάσταση των πολιτικών αναλαμβάνει ουσιώδη ρόλο και η επαρκής κοινωνική προστασία συνιστά θεμελιώδη εγγύηση- είναι επιθυμητή αλλά δεν φαίνεται εφικτή. Τέλος, η διεύρυνση της κρατικής συμμετοχής στη χρηματοδότηση του συστήματος κοινωνικής προστασίας -η οποία λειτουργεί υπέρ της κάθετης αναδιανομής και της κοινωνικής δικαιοσύνης- είναι ανεπιθύμητη πολιτικά αλλά επιθυμητή κοινωνικά.

Αναμφισβήτητα, η χρηματοδότηση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας συναρτάται με τις θέσεις απασχόλησης. Στην αγορά εργασίας η επιδίωξη είναι διττή: ένα σύστημα ρύθμισης που να ευνοεί μακροπρόθεσμα τόσο την ανάπτυξη της παραγωγής όσο και την προαγωγή ενός καλύτερα καταρτισμένου και περισσότερο συνεργάσιμου εργατικού δυναμικού. Η διασφάλιση όμως ενός ικανοποιητικού επιπέδου συνεργασιμότητας του εργατικού δυναμικού – με την έννοια της συμμετοχής στα κόστη της μεταρρύθμισης- δεν συνιστά σήμερα στη χώρα μας ρεαλιστική προσδοκία. Η τρέχουσα συρρίκνωση των ήδη χαμηλών αποδοχών από την εργασία και του επίσης χαμηλού επιπέδου των κοινωνικών παροχών έχει εξασθενήσει τυχόν περιθώρια ανοχής των εργαζομένων. Πόσο μάλλον που η καταπόνηση του εισοδήματος τους δεν συνδυάστηκε με ένα διαρθρωτικό εξορθολογισμό του συστήματος της απασχόλησης ή της κοινωνικής ασφάλειας. Συνέβαλαν στη στατιστική σύγκλιση των μακροοικονομικών μεγεθών και σε μια «εισαγόμενη ανάπτυξη», αλλά όχι στην ουσιαστική οικονομική και θεσμική αναδιάρθρωση η οποία θα ευνοούσε τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Με τα δεδομένα αυτά, δεν αναμένεται στο ορατό μέλλον ένας επαρκής βαθμός συνεργασιμότητας του εργατικού δυναμικού, αν δεν υιοθετηθούν παράλληλα αντισταθμιστικές κοινωνικές πολιτικές. Η εισαγωγή ενός συστήματος ελαχίστου εγγυημένου εισοδήματος κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα ενδέχεται να αποτελέσει οιονεί δίκτυο ασφάλειας και στην ίδια την αγορά εργασίας.

Εν πολλοίς, η ενίσχυση μιας στρατηγικής ισορροπίας ανάμεσα στις πιέσεις αφενός των διογκούμενων απαιτήσεων της ελληνικής κοινωνίας για κοινωνική προστασία ενόσω συρρικνώνονται οι αυτοχρηματοδοτικές δυνατότητες του συστήματος, και αφετέρου της απαραίτητης κοινωνικής υποστήριξης για την αναπροσαρμογή του, παραμένει το κρίσιμο ζητούμενο. Η εφαρμογή ενεργητικών πολιτικών είναι πολιτικά πιο ελκυστική από την εφαρμογή πολιτικών συγκράτησης του κόστους ή περικοπών των παροχών. Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να κινηθεί η μεταρρυθμιστική πολιτική στη χώρα μας όπου συγκριτικά και το επίπεδο των παροχών είναι χαμηλό και είτε η επιρροή

των ομάδων συμφερόντων είναι υψηλή, είτε οι αντιστάσεις του πολιτικού συστήματος παραμένουν ευάλωτες.

Η εφαρμογή όμως αποτελεσματικής πολιτικής προϋποθέτει ορθολογικό σχεδιασμό πολιτικής. Ο πενιχρός «κοινωνικός σχεδιασμός» της πρόσφατης μεταρρύθμισης στο ασφαλιστικό σύστημα εφαρμόστηκε με βεβιασμένη διαδικασία -χάριν των υπερεθνικών μας δεσμεύσεων αλλά, κυρίως, των εθνικών μας καθυστερήσεων- και επαναβεβαίωσε διαρθρωτικές ανεπάρκειες. Η συνολική διαμόρφωση αυτών των συνθηκών εκμηδενίζει τις δυνατότητες ανασύνθεσης του συστήματος χωρίς δραστικές και επώδυνες προσαρμογές μακροπρόθεσμης εμβέλειας που θα διακυβεύσουν την κοινωνική συνοχή.

Το κείμενο καταλήγει με μια σειρά διαπιστώσεων και μια αποτίμηση των προοπτικών, όπως προκύπτουν από την ανάλυση που έχει προηγηθεί. Εν ολίγοις, η διαδικασία ανασύνθεσης συναρτάται αφενός με την υιοθέτηση ενός πλαισίου παραμέτρων προσαρμογής στις αντίρροπες σύγχρονες πιέσεις και αφετέρου με την οικοδόμηση σχέσεων εμπιστοσύνης σε όλο το φάσμα της κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Η «νέα ελληνική κοινωνική πολιτική» καλείται να υπερβεί δυσμενείς παραδόσεις και διαφορούμενες προοπτικές, να συνδυάσει αντιφατικούς στόχους, να επεξεργασθεί τεκμηριωμένα, να πείσει και, κυρίως, να εφαρμόσει μέχρι τέλους ένα στρατηγικό σχεδιασμό συνθετικών πολιτικών.

Γ14. “Social Policy in Greece: Rhetoric versus Reform”,

Social Policy and Administration, 37:2, pp. 133-147, April 2003.

Το άρθρο αυτό επιχειρεί να αναδείξει την πολιτική αναξιοπιστία ως μια καθοριστική συνιστώσα για την κακοδαιμονία της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα. Παρουσιάζονται οι κεντρικές εξελίξεις στο χώρο της κοινωνικής πολιτικής με έμφαση τις αποφάσεις που ελήφθησαν ή αναβλήθηκαν στην κοινωνική ασφάλεια, την υγεία και την απασχόληση, στο κοινωνικοπολιτικό σκηνικό των δεκαετιών του 1980 και 1990. Αντλούνται στοιχεία από τη σχετική συστηματική διερεύνηση στην οποία στηρίχθηκε το άρθρο *The Virtual Reality of Welfare Reform in Greece*. Κεντρική ιδέα εδώ είναι ότι όχι μόνο η έννοια της κοινωνικής πολιτικής αλλά και η πρακτική της «άσκησης» της έχουν ευρύτατα διαστρεβλωθεί.

Η κοινωνική πολιτική στη χώρα μας αντανακλά την παράδοση της διαμόρφωσης των πολιτικών σε συγκεντρωτικό επίπεδο και με κομματικά κριτήρια, την ανυποληψία των διοικητικών υποδομών και τη φτώχεια των κοινωνικών υπηρεσιών. Είναι σχεδόν ταυτισμένη με την εφαρμογή καθυστερημένων, αναποτελεσματικών και ανορθόδοξων πολιτικών. Στα χαρακτηριστικά της δεν περιλαμβάνονται η συνέχεια, ο σχεδιασμός και ο συντονισμός ενώ παραμένει εγκλωβισμένη στη λογική της βραχυπρόθεσμης πολιτικής εξαργύρωσης και του λαϊκισμού. Χρηματοδοτική και «ιδεολογική» βάση της είναι η κοινωνική ασφάλιση και αναπαράγει βαθιές ανισότητες και αναχρονιστικές θεσμικές ρυθμίσεις. Προβλέπει κυρίως χρηματικές παροχές, χαμηλού επιπέδου αλλά δαπανηρές υπηρεσίες υγείας και υποτυπώδη προνοιακή κάλυψη. Η έλλειψη συλλογικής κουλτούρας και ο υποβαθμισμένος ρόλος του πολίτη απεικονίζονται στο έλλειμμα κάθετης αναδιανομής: ένα δίκτυο ελάχιστης εισοδηματικής προστασίας και μια ουσιώδης στρατηγική καταπολέμησης της φτώχειας απουσιάζουν.

Εύλογα, κατά συνέπεια, η σύνθετη αλληλεπίδραση δεσμών συμφερόντων και πολιτικών πλεγμάτων έχει προσδώσει σε ένα άδικο

«σύστημα» τη φήμη της σκληρής αντίστασης σε ριζοσπαστικές τομές αλλά της αμαχητί παράδοσης σε ανεκπλήρωτες πολιτικές υποσχέσεις. Παράλληλα, οι πιέσεις προσαρμογής στην παγκοσμιοποίηση, τη δημογραφική γήρανση, την αλλαγή των οικογενειακών προτύπων, τους διεθνείς οικονομικούς και πολιτικούς περιορισμούς, την αβέβαιη οικονομική ανάπτυξη, την ωρίμανση των συνταξιοδοτικών συστημάτων, κλπ. δεν φαίνεται να αποδίδουν καρπούς. Κυρίως, η εμμένουσα διαρθρωτική ανεργία, η αναχρονιστική δομή της αγοράς εργασίας με χαμηλή προστασία των εργαζομένων αλλά και το αυξανόμενο κόστος της υγειονομικής προστασίας δεν κατάφεραν να κινητοποιήσουν δυνάμεις για μια ουσιαστική αναμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής. Οι κυβερνήσεις έχουν αποτύχει στην υιοθέτηση μιας συγκροτημένης μεταρρύθμισης και εξακολουθούν τις ανώδυνες ρυθμίσεις και τις επώδυνες καθυστερήσεις. Στις δε προεκλογικές περιόδους, τα κόμματα εξουσίας συναγωνίζονται σε λαϊκισμό και παροχολογία, επιβεβαιώνοντας τον προσβλητικό για τον πολίτη τρόπο με τον οποίο εκλαμβάνουν την κοινωνική πολιτική.

Η κατανόηση της κοινωνικής πολιτικής προϋποθέτει τη διερεύνηση κοινωνικών προτύπων και αντιλήψεων. Η φύση της μεταβιομηχανικής κοινωνίας και η ισορροπία μεταξύ κοινωνικοπολιτικών συμφερόντων και πολιτικών σκοπιμοτήτων καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της κοινωνικής πολιτικής. Ειδικότερα, η δυναμική της διαδικασίας διαμόρφωσης της κοινωνικής πολιτικής συναρτάται με το αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης πιέσεων και αντιδράσεων. Σε συνδυασμό, οι παραδοχές αυτές αναδεικνύουν την προέλευση του χαρακτήρα των κοινωνικών πολιτικών στην Ελλάδα: καθυστερημένες, άδικες και αναποτελεσματικές.

Η αναμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής κινείται μεταξύ δημοφιλών πολιτικών επέκτασης του κράτους πρόνοιας και αντιδημοφιλών συρρίκνωσης του. Της αναμόρφωσης της ελληνικής κοινωνικής πολιτικής πρέπει να προηγηθούν διαρθρωτικές αλλαγές που επαναπροσδιορίζουν τα όρια μεταξύ κράτους και κοινωνίας, πολιτικής και οικονομίας. Το έλλειμμα κοινωνικοπολιτικής συναίνεσης και υποστήριξης, χρηματοδότησης, σχεδιασμού, αποτελεσματικότητας και

ουσιώδους επίγνωσης πολιτών και πολιτικών, αποτρέπει προοδευτικές τομές στην κοινωνική πολιτική. Πολιτική αβελτηρία και χαλαρή αλληλεγγύη εγκαλούνται για το μεγαλύτερο μέρος της ευθύνης για τη διαστρέβλωση της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα.

Γ15. «Η Πολιτική Υγείας στην Ελλάδα:

Νους ασθενής εν σώματι υγεί;»,

κεφάλαιο στο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, Βενιέρης Δ. - Παπαθεοδώρου Χ. (επιμέλεια), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), 2003, σελ. 251-291.

Αποστολή του κεφαλαίου είναι μια συνολική παρουσίαση της σύγχρονης πολιτικής υγείας στη χώρα μας, διερευνώντας κυρίως από κοινωνικοπολιτική άποψη τις κυριότερες χρονικές καμπές της εξέλιξης της. Σκοπός του να αναδείξει ότι η πολιτική υγείας συναρτάται με πολλές και διαφορετικής υφή παραμέτρους: τα κοινωνικά πρότυπα και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά, τις θεσμικές και οργανωτικές δομές, τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις, τις κοινωνικές και συντεχνιακές πιέσεις, τον τύπο του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η οπτική του άρθρου διαθλάται μέσω της παραδοχής ότι οποιοδήποτε σύστημα υγείας εγκαταλειφθεί στις δυνάμεις της αγοράς θα αποβεί άνισο, αδικαιολόγητα ακριβό και δεν θα ανταποκρίνεται στις προτεραιότητες της υγείας του πληθυσμού. Δεν είναι η πλειοψηφία των χωρών εκείνες που θεωρούν την πολιτική υγείας θέμα υψηλής προτεραιότητας, που προσπαθούν να την συντονίσουν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και που αναπτύσσουν την κοινωνική συμμετοχή στην κατεύθυνση της προαγωγής της υγείας.

Η ελληνική πραγματικότητα στο χώρο της υγείας απηχεί αντιφατικά χαρακτηριστικά. Οι δείκτες νοσηρότητας, οι τάσεις θνησιμότητας και το προσδόκιμο επιβίωσης του ελληνικού πληθυσμού φαίνονται ότι διατηρούνται σε ενθαρρυντικά επίπεδα. Αυτό όμως δεν αποδίδεται σε υψηλή πολιτική προτεραιότητα, αποτελεσματικό υγειονομικό σύστημα

και συντονισμό δράσης ή ενεργή κοινωνική συμμετοχή. Συμβαίνει μάλλον ακριβώς το αντίθετο. Η πολιτική, οικονομική, και κοινωνική υποδομή της πολιτικής υγείας ενσωματώνει πολύπτυχες υστερήσεις.

Μεταπολεμικά και μέχρι και την περίοδο της δικτατορίας της περιόδου 1967-1973, οι υπηρεσίες υγείας γνώρισαν μια ανισόρροπη, κατακερματισμένη και υπο-χρηματοδοτημένη ανάπτυξη με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός άδικου, άναρχου και υποβαθμισμένου υγειονομικού «συστήματος». Μόλις μετά τη μεταπολίτευση, η πολιτική υγείας –στο μέτρο που ως έννοια αφομοιώθηκε και ως πρακτική συγκροτήθηκε– αποκτά ένα σημαντικότερο ρόλο αλλά με κεντρικές διαρθρωτικές αδυναμίες. Η αδυναμία τομών σε συνδυασμό με την καθυστερημένη εφαρμογή αποσπασματικών, συμβιβαστικών και ενίοτε αντιφατικών πολιτικών, υπονόμεισαν την αποτελεσματικότητα και την αξιοπιστία της πολιτικής υγείας.

Διαχρονικά, η υγειονομική περίθαλψη επικεντρώθηκε σε μια υποανάπτυκτη δημόσια νοσοκομειακή κάλυψη κυρίως στα αστικά κέντρα, σε μια κατακερματισμένη φτωχή πρωτοβάθμια φροντίδα και διαμόρφωσε ένα ιατροκεντρικό χαρακτήρα. Η διαπλεκόμενη σχέση μεταξύ του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα ήταν βασισμένη σε ένα παράτυπο πλαίσιο ανεξέλεγκτων διαδικασιών είτε στην παροχή, είτε στη χρηματοδότηση της περίθαλψης. Το συγκριτικά πολύ υψηλό επίπεδο της ιδιωτικής δαπάνης για υγεία στην Ελλάδα δεν είναι απλά αποτέλεσμα του εν γένει χαμηλού επιπέδου των δημόσιων υπηρεσιών. Η συζήτηση για τα θέματα υγείας εστιάσθηκε στα ισχυρά συντεχνιακά συμφέροντα και επισκιάσθηκε από μεγάλα οικονομικά συμφέροντα.

Η δημιουργία του Εθνικού Συστήματος Υγείας το 1983 σηματοδοτεί το ορόσημο της πολιτικής υγείας στη σύγχρονη Ελλάδα. Κυρίως, το ΕΣΥ αποτελεί την κορυφαία μεταρρύθμιση στον ευρύτερο χώρο της κοινωνικής πολιτικής διότι ενσωματώνει το μεγαλύτερο εθνικό μηχανισμό κάθετης αναδιανομής πόρων στην κατεύθυνση της κοινωνικής δικαιοσύνης. Δεν κατάφερε όμως να εκπληρώσει μεγάλο μέρος από τους στόχους του και να οικοδομήσει μια σχέση εμπιστοσύνης, παρά ανοχής, με τους πολίτες. Αδυναμίες κυρίως πολιτικής συνέπειας και κοινωνικού σχεδιασμού: συνεπών πολιτικών

προτεραιοτήτων, τεκμηρίωσης των υγειονομικών αναγκών, υλοποίησης περιφερειακού προγραμματισμού, οργανωτικής και διοικητικής υποδομής, εκσυγχρονισμού των νοσηλευτικών υπηρεσιών, συγκροτημένης και αποτελεσματικής χρηματοδότησης, μακροπρόθεσμης υποστήριξης των εμπλεκόμενων πλευρών, ελέγχου του κόστους και παροχής κινήτρων, αξιολόγησης στους ζωτικούς τομείς, προαγωγής της έρευνας, δημιουργίας εξειδικευμένων διοικητικών στελεχών σκιαγραφούν τις εντονότερες γκρίζες πτυχές του. Επιπλέον, το «ορόσημο» δεν είχε δυστυχώς την ανάλογη συνέχεια.

Οι εξελίξεις της επόμενης εικοσαετίας διαγράφηκαν στη σκιά μιας ατελέσφορης προσπάθειας αποκατάστασης ισορροπιών σε ζωτικούς τομείς όπως η ισότητα και η πολυδιάσπαση, η αποτελεσματικότητα και η κατασπατάληση πόρων, η ποιότητα της φροντίδας και ο εξανθρωπισμός των υπηρεσιών, η συγκρότηση της χρηματοδότησης και ο έλεγχος των δαπανών, η αναδιοργάνωση της πρωτοβάθμιας και ο εκσυγχρονισμός της δευτεροβάθμιας περίθαλψης. Σε ευτυχή αντιδιαστολή αναδεικνύεται το ικανοποιητικό επίπεδο υγείας του ελληνικού πληθυσμού, όπως διαγράφεται από τους βασικούς δείκτες, και συσχετίζεται με παράγοντες όπως οι συνθήκες διαβίωσης και διατροφής του παρελθόντος, παρά με την αποτελεσματικότητα των υπηρεσιών υγείας.

Η πολιτική υγείας ακροβατεί συνήθως μεταξύ πολιτικής βούλησης και κοινωνικής υποστήριξης. Ενυπάρχει σε όλους σχεδόν τους τομείς της σύγχρονης πολιτικής και κοινωνικής δραστηριότητας. Παρότι η ανάλυση εξ ορισμού εστιάζει στις υπηρεσίες υγείας, υπογραμμίζει ότι οι βασικότεροι παράγοντες που προσδιορίζουν τη βελτίωση της υγείας ενός πληθυσμού δεν καλύπτονται από αυτές αλλά συσχετίζονται άμεσα με τη διανομή του εισοδήματος, την κατοικία, την παιδεία, το περιβάλλον, κλπ.

Κατά συνέπεια, η ουσιαστική προαγωγή της υγείας συνδέεται με ευρύτερες πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές αλληλεπιδρώμενες συνιστώσες. Πρώτον, την ιδεολογικοπολιτική αντίληψη όπως αποτυπώνεται στις πολιτικές προτεραιότητες και την οικονομική ανάπτυξη όπως καταγράφεται στη διάθεση πόρων στην υγεία. Πιο απλά,

η πολιτική υγείας είναι εγκλωβισμένη σε ένα συγκεκριμένο πολιτικό και οικονομικό περιβάλλον. Δεύτερον, την προαγωγή της υγείας μέσω ενός οικονομικά αποτελεσματικού, πολιτικά ρεαλιστικού και κοινωνικά αποδεκτού τρόπου. Η μονοδιάστατη όμως επιδίωξη της αποτελεσματικότητας δεν συμβάλλει στην επίτευξη του θεμελιώδους σκοπού που παραμένει η συνεχής βελτίωση της ποιότητας και του εύρους των υπηρεσιών υγείας. Τρίτον, την κοινωνική αντίληψη, την κοινωνική συμπεριφορά και την κοινωνική συμμετοχή. Ο βαθμός αποδοχής μέτρων προστασίας όπως, για παράδειγμα, η χρήση ζώνης και κράνους ασφαλείας ή συμμετοχής σε προληπτικά προγράμματα υγείας αντανακλά τη διάσταση αυτή.

Στην Ελλάδα, οι συνιστώσες αυτές «εγκλωβίζονται» στις εθνικές ιδιομορφίες και τα χαρακτηριστικά υστέρησης. Πρώτον, η πολιτική συγκρότηση και το θεσμικό πλαίσιο συνθέτουν αποτρεπτικούς παράγοντες για την ανάπτυξη της πολιτικής υγείας: ασυνέχεια σκοπού και στόχων, ανεπαρκής και επιλεκτική εφαρμογή των νόμων, εκλογικές παρά πολιτικές προτεραιότητες, οργανωτικές και διοικητικές αγκυλώσεις, κίνητρα καταστρατηγήσεων που εντείνουν την κατασπατάληση πόρων και τη διαφθορά, αδυναμία και απροθυμία αντιμετώπισης συμφερόντων ή αφαίρεσης προνομίων. Δεύτερον, η συνολική δαπάνη υγείας παραμένει από τις χαμηλότερες στην ΕΕ. Η δημόσια δαπάνη διευρύνεται αλλά η ιδιωτική αναπτύσσεται με υπερδιπλάσιο ρυθμό, χωρίς μάλιστα να συνυπολογίζεται η άτυπη μη καταγεγραμμένη διάσταση της. Το χαμηλό εισόδημα, η έλλειψη συντονισμού στη χρηματοδότηση και ουσιαστικών μέτρων για την αποδοτικότητα της δαπάνης ή τη συγκράτηση του κόστους δρουν ανασταλτικά. Σε κάθε περίπτωση, το οικονομικό ζήτημα στην υγεία εστιάζεται στη διαχείριση παρά στο ύψος των δαπανών. Τρίτον, η κοινωνική διάσταση χαρακτηρίζεται από χαλαρά ανακλαστικά και συντεχνιακή λογική στα θέματα της προστασίας της υγείας. Η χρήση της ζώνης ασφαλείας κατά τις μετακινήσεις με αυτοκίνητο ή ο περιορισμός του καπνίσματος σε δημόσιους χώρους τηρούνται και ελέγχονται ανεπαρκώς. Οι ιατρικοί συνδικαλιστικοί φορείς εμμένουν στη διαιώνιση

παρωχημένων εργασιακών προτύπων και σημαντικό μέρος του ιατρικού κόσμου σε αμφισβητούμενες πρακτικές.

Το κείμενο καταλήγει με ένα πλαίσιο άσκησης σύγχρονης ολοκληρωμένης πολιτικής υγείας. Και μια ευχή: οι πολίτες να επαναπροσδιορίσουν την ευθύνη τους έναντι της υγείας τους ώστε να επαναπροσδιορισθεί παράλληλα και η ανταπόκριση της πολιτικής και να εκλείψει ο εφησυχασμός. Με την έννοια αυτή παραμένουν, η ελληνική κοινωνία έναντι σοβαρών ευθυνών, η πολιτεία έναντι αναπάντητων προκλήσεων και η πολιτική υγείας έναντι ανησυχητικών υστερήσεων.

Γ16. «Τι Είναι Κοινωνικό και τι Πολιτικό

στην Κοινωνική Πολιτική Σήμερα;»

με Χρίστο Παπαθεοδώρου (2003), εισαγωγικό κείμενο στο *Η Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα: Προκλήσεις & Προοπτικές*, Βενιέρης Δ. - Παπαθεοδώρου Χ. (επιμέλεια), Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα (Σειρά: Κοινωνική Πολιτική), σελ. 27-38.

Το κείμενο αυτό επιχειρεί αφενός να εισάγει τον αναγνώστη του βιβλίου στις σύγχρονες αναζητήσεις της κοινωνικής πολιτικής και αφετέρου να αρθρώσει ένα λόγο συνηγορίας για τους ευγενείς στόχους της. Οι σημαίνουσες μεταβολές των τελευταίων ετών στο παγκόσμιο κοινωνικό και πολιτικοοικονομικό στερέωμα συμπαρασύρουν την κοινωνική πολιτική σε αντίθετες κατευθύνσεις και την εμπλέκουν σε αντιφατικούς στόχους. Από τη μια πλευρά αναφύονται οξύνσεις σε κοινωνικά προβλήματα όπως η ανεργία, η φτώχεια και ο κοινωνικός αποκλεισμός. Από την άλλη αναδύονται εξελίξεις όπως η επικράτηση στρατηγικών συρρίκνωσης της κρατικής παρέμβασης σε εθνικό, και υπονόμησης σε υπερεθνικό επίπεδο ή διαρθρωτικής φύσεως διεγκυστίδες των συστημάτων κοινωνικής προστασίας.

Η σύγχρονη κοινωνική πολιτική ανασυντάσσεται και αναπροσανατολίζεται προς νέες κατευθύνσεις. Διερευνά τους παράγοντες που επηρεάζουν την ανταπόκριση των ανθρώπων στις πολιτικές και το βαθμό στον οποίο οι κοινωνικοί φορείς

ανταποκρίνονται στις ανάγκες των ανθρώπων. Αναλύει παραμέτρους που επηρεάζουν την αντίληψη των ανθρώπων στη χρήση των υπηρεσιών και στην οριοθέτηση των αναγκών τους. Αναδεικνύει πτυχές όπως η διαφορετικότητα σε σχέση με το φύλο ή την εθνικότητα και άλλες κοινωνικές ιδιαιτερότητες ή εξαρτήσεις. Συνεκτιμά τους τρόπους που οι διαστάσεις αυτές επηρεάζουν την πολιτική διάρθρωση και ανασυνθέτουν το φάσμα της κοινωνικής προστασίας.

Η μετεξέλιξη της κοινωνικής πολιτικής διαμορφώνεται κυρίως μέσα από τη διαλεκτική της σχέση με την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη, αλλά και τους δεσμούς της με άλλα συγγενικά γνωστικά πεδία. Ενδεικτικά: στενότεροι δεσμοί με την κοινωνιολογία συνεισφέρουν ιδιαίτερα στη ενδελεχέστερη κατανόηση των ταχύτατα μεταβαλλόμενων αναγκών, πληρέστερη αντίληψη της οικονομικής ή της πολιτικής επιστήμης συνεισφέρει στην αποτελεσματικότερη σύνδεση της θεωρίας με την πολιτικοοικονομική πραγματικότητα και σε πιο βιώσιμες λύσεις. Η ενίσχυση του πεδίου αλληλεπίδρασης με άλλες επιστήμες, σημαίνει ουσιαστικά ενίσχυση του πεδίου της κοινωνικής πολιτικής και διεύρυνση του ρόλου τον οποίο διαδραματίζει. Η κοινωνική πολιτική συνθέτει ένα μίγμα θεωρητικής θεμελίωσης, διερεύνησης κοινωνικών δεινών και επαναπροσδιορισμού κατευθύνσεων κυβερνητικής πολιτικής. Η προσέγγιση της εστιάζει σε διαφορετικές θεωρήσεις, αναδεικνύει διαφορετικά εμπειρικά δεδομένα και προτάσσει διαφορετικού χαρακτήρα πολιτικές επιλογές απ' ότι οι αδελφές επιστήμες της. Βρίσκεται στον πυρήνα της εφαρμοσμένης κοινωνιολογίας –εφόσον διαπνέεται από την κοινωνική αλλαγή, βρίσκεται στην πεμπτούσια της πολιτικής οικονομίας –εφόσον υλοποιείται διαμέσου αναδιανεμητικών πολιτικών.

Ο τρόπος σύλληψης και ερμηνείας του διεπιστημονικού πεδίου της κοινωνικής πολιτικής προσεγγίζεται και αλληλοσυμπληρώνεται υπό το πρίσμα τριών κυρίως διαστάσεων. Πρώτον, με την ενασχόληση με συγκεκριμένες κοινωνικές δραστηριότητες και υπηρεσίες, και το μέτρο που ανταποκρίνονται στις ατομικές και συλλογικές ανάγκες. Δεύτερον, με τη μελέτη των κοινωνικών αναγκών στο πλαίσιο των αρχών και της

μεθοδολογίας της εφαρμοσμένης κοινωνιολογίας. Τρίτον, με τη διερεύνηση των παραμέτρων οι οποίες προάγουν την κοινωνική ευημερία και την κοινωνική συμμετοχή ενεργοποιώντας θεσμοθετημένες λειτουργίες –όπως είναι οι κυβερνητικές παρεμβάσεις ή η κατοχύρωση κοινωνικών δικαιωμάτων.

Στην απόπειρα οριοθέτησης της κοινωνικής πολιτικής θα πρέπει να συνεκτιμηθούν δύο αντικειμενικά δεδομένα. Από τη μια πλευρά, η εμπειρική διερεύνηση της κοινωνικής πολιτικής εστιάζει είτε σε συγκεκριμένες πτυχές της κοινωνικής ευημερίας είτε σε εξειδικευμένες δημόσιες υπηρεσίες και παροχές. Η κοινωνική πολιτική δεν αναφέρεται όμως σε οποιαδήποτε έκφανση της κοινωνικής ευημερίας αλλά σε μια πυραμίδα ανθρώπινων αναγκών. Η περιβαλλοντική ή η αντεγκληματική πολιτική εμπίπτουν καθαρά στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής αλλά διατηρούν την προτεραιότητα την οποία επιτυγχάνουν στην κυβερνητική πολιτική και, κυρίως, στην ιεράρχηση των βασικών κοινωνικών αναγκών.

Από την άλλη πλευρά, η μελέτη της κοινωνικής πολιτικής μετέρχεται θεωρητικών και μεθοδολογικών εργαλείων άλλων, ευκρινέστερα «καθαρών», επιστημών όπως η κοινωνιολογία, η ιστορία, η φιλοσοφία, η ψυχολογία, η οικονομική και η πολιτική επιστήμη. Για το μέσο άνθρωπο, η κοινωνική πολιτική δεν είναι μια επαρκώς αναγνωρίσιμη επιστήμη. Είναι είτε κοινωνική –άρα κοινωνιολογία, είτε πολιτική –άρα πολιτική επιστήμη, είτε, σε εξελιγμένη περίπτωση, ένας συνδυασμός των δύο.

Η σημασία της κοινωνικής πολιτικής σε συνδυασμό με την ακρίβεια των στόχων της –υγεία, παιδεία, εργασία, κοινωνική πρόνοια, κατοικία, περιβάλλον, κλπ. – θεμελιώνει την άποψη ότι η κοινωνική πολιτική συνιστά μια δυνάμει αυτοτελή επιστήμη. Και τούτο, παρά την ανεπάρκεια αμιγών δομικών επιστημολογικών χαρακτηριστικών και συστηματικής θεωρητικής ανάλυσης, που όμως επέτρεψε την αφομοίωση ενός διεπιστημονικού συστήματος αρχών και κανόνων.

Στη συνέχεια αναζητείται η ουσία της κατά κόρον προβεβλημένης «κρίσης» της κοινωνικής πολιτικής. Άποψη των συγγραφέων είναι ότι δεν πρόκειται για μια ενδογενή κρίση του κράτους πρόνοιας αλλά για μια αντικειμενική αδυναμία συνέχισης της χρηματοδότησης των κοινωνικών πολιτικών και μια «πολιτική αδυναμία» αποτελεσματικής αντιμετώπισης της. Εν ολίγοις, η κρίση της καπιταλιστικής οικονομίας είναι αυτή που στην ουσία προδικάζει και την «κρίση του κράτους πρόνοιας» ως το απαραίτητο νομιμοποιητικό υπόβαθρο για τη συρρίκνωση των κοινωνικών πολιτικών.

Τέλος, προσεγγίζεται ο ρόλος που καλείται να αναλάβει η υπερεθνική κοινωνική πολιτική. Δεν θα πρέπει να περιορισθεί στη ρύθμιση των οικονομικών συνεπειών της παγκοσμιοποίησης, αλλά να επιδιώξει την ουσιαστική ενδυνάμωση της ισχνής παγκόσμιας κοινωνικής συνοχής. Η αναζήτηση ευρύτερης κοινωνικής δικαιοσύνης, ευημερίας και συνοχής σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο δεν επιτρέπει περιθώρια αμφισβητήσεων για την κατεύθυνση την οποία θα πρέπει να ακολουθήσουν οι νέες πολιτικές και δράσεις.

**Γ17. “Understanding European Social Policy:
The European Social Charter of the Council of Europe”,**

Paper presented in the *Inaugural European Social Policy & Association Network (ESPAnet) Conference*, ‘Changing European Societies - The Role for Social Policy’, 13-15 November, Copenhagen, 2003, hosted by the Danish National Institute of Social Research, SFI.

Το κείμενο παρατίθεται στην ιστοσελίδα του Συνεδρίου:
www.sfi.dk/espnet

Η ενασχόληση μου ερευνητικά και διδακτικά, αφενός ευρύτερα με θέματα Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής και αφετέρου ειδικότερα με τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης, μου δίδαξε ότι «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική» και «Κοινωνική Πολιτική της ΕΕ» είναι λάθος να θεωρούνται ταυτόσημες περίπου έννοιες –όπως ευρύτατα συμβαίνει ακόμη και στο χώρο πιο ειδικών. Όπως επιχειρώ μάλιστα να καταδείξω, ευτυχώς που είναι λάθος...

Η μονοδιάστατη αυτή αντιμετώπιση και στη θεματολογία του συγκεκριμένου Διεθνούς Συνεδρίου –που είναι το πρώτο που εστιάζει σε θέματα αμιγώς ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής- με ώθησε να επιχειρήσω να παρουσιάσω μια πιο διευρυμένη προσέγγιση. Θα πρέπει επίσης να επισημανθεί ότι, σημαντικό έρεισμα για αυτή τη δουλειά – όπως και για την επόμενη, η οποία βρίσκεται σε ανώριμο ακόμη στάδιο για να εκτεθεί- διαδραμάτισε η ανάγνωση των πρακτικών της κρίσης μου για εξέλιξη στη βαθμίδα του Αναπληρωτή Καθηγητή Κοινωνικής Πολιτικής –όπου καθολικά σχεδόν επισημάνθηκε η ραγδαία αυξανόμενη σημασία του πεδίου της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής.

Είναι δεδομένο ότι η συμβολή του Συμβουλίου της Ευρώπης στην εξέλιξη της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής δεν έχει διερευνηθεί και αναγνωρισθεί επαρκώς. Το άρθρο αυτό είναι καταρχήν μια γενική προσέγγιση της πληρέστερης σύμβασης κοινωνικών δικαιωμάτων στον κόσμο, του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη, υπό το πρίσμα της κοινωνικής πολιτικής. Σκοπός του είναι να αναδείξει το ρόλο του Χάρτη

στα ευρωπαϊκά κοινωνικά ζητήματα μέσω της διαμόρφωσης συγκεκριμένων κοινωνικών πολιτικών, οι οποίες εκπορεύονται από τη διαφύλαξη των κοινωνικών δικαιωμάτων τα οποία εγγυάται. Ευρύτερη αποστολή του όμως είναι να ανάγει την προσέγγιση της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής σε χώρο ευρύτερο του καθυστερημένου, αποσπασματικού και ουδόλως εν προκειμένω επιτυχούς νεοφιλελεύθερου μονεταριστικού πλαισίου της ΕΕ.

Ο Χάρτης δεν αναφέρεται μόνο σε εργατική νομοθεσία ή στην προστασία των εργαζομένων. Είναι η μοναδική σύμβαση που προβλέπει για ένα ευρύ φάσμα θεμάτων κοινωνικής προστασίας τα οποία συνθέτουν τον πυρήνα του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου. Η αιγίδα του περιλαμβάνει τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων για κοινωνική ασφάλεια, κοινωνική πρόνοια, κοινωνικές υπηρεσίες, προστασία από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, κλπ. Η αναγνώριση αίφνης της κοινωνικής προστασίας ως θεμελιώδους κοινωνικού δικαιώματος, ενδυναμώνει την εφαρμογή ελάχιστων κοινωνικών εγγυήσεων σε ευρύτερο και βαθύτερο επίπεδο εκείνου της ΕΕ.

Παράλληλα, ο Χάρτης ενδυναμώνει και μια στρατηγικής σημασίας διαδικασία για την Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική: τη χαμηλών τόνων και ήπια εναρμόνιση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας σχεδόν σε όλη την Ευρώπη –δυτική, βόρεια και νότια. Επιπλέον, μετά το 1989, ο Χάρτης διαδραματίζει σημαίνοντα ρόλο και στις πρώην κομμουνιστικές χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης.

Η ΕΕ και το Συμβούλιο της Ευρώπης αναλαμβάνουν την πολυσύνθετη διαδικασία δράσης ως υπερεθνικοί μηχανισμοί κοινωνικής πολιτικής για αναδιανομή και κοινωνική ρύθμιση. Διαφέρουν σε σκοπό, ιδεολογία, μέσα και επιρροή. Μοιράζονται όμως την τεράστια συγκλίνουσα επίδραση στην Ευρωπαϊκή κοινωνία, για μια επαρκή διασφάλιση της νομικής, πολιτικής και κοινωνικής προστασίας του πολίτη. Αντανακλούν το πολιτικοοικονομικό ευρωπαϊκό ενδιαφέρον για την κοινωνική διάσταση –η καθυστερημένη υιοθέτηση της από την ΕΕ συμπλήρωσε τις ιστορικά κατά πολύ προηγούμενες πρωτοβουλίες του Συμβουλίου. Αναπτύσσονται μέσω πολυεπίπεδων διαδικασιών

αντίρροπων οικονομικών πιέσεων και αμοιβαίων κοινωνικοπολιτικών προσαρμογών.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένα μοναδικό διακυβερνητικό όργανο που στην πλέον προηγμένη περιοχή του πλανήτη, επιχειρεί να θέσει τους κανόνες για τα ανθρώπινα και κοινωνικά δικαιώματα στο πλαίσιο της λειτουργίας του καπιταλιστικού συστήματος. Αντιπροσωπεύει ένα εναλλακτικό μοντέλο στη μονεταριστική υπερεθνική συνεργασία της ΕΕ, αποσκοπώντας σε μια περισσότερο ανθρωποκεντρική κοινωνική ρύθμιση της ελεύθερης αγοράς. Παρότι τα μέλη του χαρακτηρίζονται από σημαντικές οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αποκλίσεις, συμπράττουν εν πολλοίς σε μια πανευρωπαϊκή στρατηγική κοινωνικής σύγκλισης. Στις αρχές του 21^{ου} αιώνα, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης καλείται να ανταποκριθεί στη μεγάλη πρόκληση της οικοδόμησης μιας κοινής βάσης κοινωνικής πολιτικής σε ένα διευρυνόμενο πληθυσμό με αυξανόμενες ανισότητες. Η επίδραση του είναι πολιτικής και νομικής φύσεως. Επιθυμητός συνδυασμός του είναι η διατήρηση των κοινωνικών επιτευγμάτων του δυτικοευρωπαϊκού κοινωνικού κράτους στο πλαίσιο της ανάγκης αναδιανομής της κοινωνικής προόδου σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Είναι ο κοινός παρονομαστής θεμελιωδών κοινωνικών πολιτικών που συνεκτιμά κατά το δυνατόν ισορροπημένα εθνικές ιδιαιτερότητες και υπερεθνικούς στόχους. Υπό την έννοια αυτή, ο Χάρτης υπηρετεί τόσο την προστασία όσο και την εναρμόνιση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Η εκπλήρωση της αποστολής του συναρτάται με τη συνεπή εφαρμογή, την κοινωνική εγρήγορση και την πολιτική συνέπεια.

Ο Χάρτης συντάσσει τις δυνάμεις του στο φιλόδοξο στόχο δημιουργίας μιας Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Δεν συνεπικουρεί απλά, αλλά αντισταθμίζει θεσμικά που δει με θεσμικά ελάχιστα, τις 'απόθμενες' οικονομοκεντρικές κοινωνικές πολιτικές της ΕΕ. Και στις δύο περιπτώσεις αναδεικνύονται υψηλά εμπόδια για την η Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική προκειμένου να απαντήσει στις κοινωνικές πρωτίστως, και τις οικονομικές και πολιτικές δευτερευόντως, προκλήσεις. Αχίλλειος πτέρνα και των δύο ρυθμιστικών πλαισίων παραμένει η κρίσιμη, αλλά εν προκειμένω αδύναμη, υπερεθνική

αναδιανεμητική συνιστώσα. Συνιστώσα η οποία κυοφορεί πρόσθετη ανησυχία αν συνυπολογισθεί το χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης της πλειοψηφίας των νέων χωρών μελών και των δύο οργανισμών. Αμφότεροι καθίστανται φτωχότεροι και ενσωματώνουν ευρύτερες ανισότητες.

Σε ένα ανοικτό περιβάλλον με αντίρροπες έως αντιφατικές ισχυρές πιέσεις, η δυναμική του Χάρτη ανακτά μια σταθεροποιητική δυναμική ευρύτερου βεληνεκούς. Σε αντιδιαστολή με την ΕΕ, δεν εμπεριέχει την απαιτούμενη πολιτικοοικονομική δύναμη ούτε επαρκή μέσα, αλλά αναπαράγει κοινωνικά ιδεώδη και συλλογικό όραμα. Κεντρικό πεδίο «ιδεολογικής» αντιπαράθεσης συνιστούν οι πολιτικές «προστασίας των εργαζομένων» του Χάρτη, έναντι των πολιτικών «προστασίας της απασχόλησης» της ΕΕ. Εν ολίγοις, οι οικονομικοί περιορισμοί της μονολιθικά μονεταριστικής ΕΕ αντιδιαστέλλονται με τις οικονομικές δεσμεύσεις που συνεπάγεται η εφαρμογή ενός ουσιαστικού κοινωνικού Χάρτη.

Ασφαλώς, η προάσπιση των δικαιωμάτων για κοινωνική προστασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο ακυρώνεται στην περίπτωση απουσίας επαρκών εθνικών υποδομών. Τα δικαστήρια παρέχουν απλά νομική προστασία ως τελευταίο καταφύγιο. Η κοινωνική προστασία συνιστά την πολύτιμη σύνθεση επαρκών κοινωνικών, θεσμικών, διοικητικών, οικονομικών και πολιτικών υποδομών. Αυτή είναι η αιτία που ο Χάρτης προϋποθέτει κυρίως πολιτική συνέπεια και κοινωνική υποστήριξη ενέχοντας επιπρόσθετα νομική δέσμευση. Στην κατεύθυνση αυτή, η νέα πρόβλεψη συμμετοχής της κοινωνίας των πολιτών και των κοινωνικών εταίρων θεωρείται ευεργετική.

Θα παραμείνουν, κατόπιν αυτών, τα κοινωνικά δικαιώματα η συμπαγής οπισθοφυλακή στον αγώνα για κοινωνική αλληλεγγύη και κοινωνική δικαιοσύνη στην Ευρώπη; Εξαρτάται. Από την αντίδραση των κοινωνικών δυνάμεων, την αναθεώρηση των κυβερνητικών δεσμεύσεων και την αναπροσαρμογή των υπερεθνικών κοινωνικών ρυθμίσεων. Σε κάθε περίπτωση, ο Χάρτης επενεργεί σαν μια διαχρονική δύναμη θετικής επιρροής στις εθνικές κοινωνικές πολιτικές και σαν ένα ήπιο μέσο συνθετικής επιρροής στις ευρωπαϊκές.

Γ. 18 «Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης: Γενική Αποτίμηση»

κεφάλαιο στο Αλιπράντης Ν. (επιμ.) *Για μια Διεύρυνση των Κοινωνικών Δικαιωμάτων – Ένα Πρότυπο: Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης*,

Εργαστήριο Συγκριτικού και Ευρωπαϊκού Εργασιακού Δικαίου Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, Αθήνα: Παπαζήσης, 2005, σελ. 33-47.

Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης συνθέτει έναν κοινό υπερεθνικό παρονομαστή ελάχιστων πολιτικών στο πλαίσιο άσκησης της εθνικής κοινωνικής πολιτικής, όπου ο αριθμητής αντανακλά την εικόνα των εν γένει εθνικών ιδιαιτεροτήτων. Θεωρείται εύλογα η πληρέστερη καταγραφή των κοινωνικών δικαιωμάτων στον κόσμο. Αποτελεί παγκοσμίως τη μοναδική συνθήκη όπου συνομολογούνται οι ζωτικές οι πτυχές της κοινωνικής πολιτικής, οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου και εξυφαίνονται στον ιστό των θεμελιωδών κοινωνικοοικονομικών δικαιωμάτων.

Η εισήγηση αυτή καταδεικνύει συνοπτικά ότι η κοινωνική πολιτική του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη προάγει ένα συγκροτημένο σύστημα κοινωνικής προστασίας σε συνδυασμό με μια πλήρη δέσμη μέτρων προστασίας των εργαζομένων. Είναι ένα θεσμοθετημένο ευρωπαϊκό οικοδόμημα το οποίο βασίζεται στη διακυβερνητική συνεργασία, στεγάζει βασικές κοινωνικές ανάγκες και αμβλύνει πολιτικούς και οικονομικούς κραδασμούς. Σκιαγραφούνται οι βασικές πτυχές του Χάρτη στους τομείς της κοινωνικής προστασίας και της προστασίας των εργαζομένων για να τεκμηριωθεί ένα βασικό συμπέρασμα: η κοινωνική πολιτική του Συμβουλίου της Ευρώπης συνιστά παραδοσιακή δύναμη διαρθρωτικής προαγωγής του πολύπτυχου ρόλου της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής στην πολυκύμαντη και πολυσήμαντη εποχή της παγκοσμιοποίησης.

Ως κύριος σκοπός της δημιουργίας του Χάρτη θεωρήθηκε η διασφάλιση ενός κοινού πλαισίου βασικών κοινωνικών προτύπων μεταξύ των χωρών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης – σαράντα πέντε σήμερα, όλες σχεδόν οι χώρες της Γηραιάς Ηπείρου. Ο μακροπρόθεσμος σκοπός ο οποίος παράλληλα υπηρετήθηκε, ήταν μια ήπιας μορφής πανευρωπαϊκή εναρμόνιση των εθνικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας, η οποία ενδυναμώνει και αυτή καθαυτή την προστασία τους από τις σύγχρονες ισχυρές πολιτικές και οικονομικές πιέσεις.

Η συνολική, καθολική και αξιόπιστη υλοποίηση των πολιτικών του Χάρτη αποτελεί την πεμπτούσια της «κοινωνικής πολιτικής του Συμβουλίου της Ευρώπης» -προκειμένου να υπηρετεί ουσιαστικά τις κοινωνικές ανάγκες και όχι προσηματικά τις πολιτικές. Ως κρίσιμο ζητούμενο της κοινωνικής πολιτικής του αναθεωρημένου Χάρτη παραμένει η επιτυχής ολοκλήρωση της διαδικασίας μετάβασης από τη θεωρία στην πράξη. Αυτή εξαρτάται κυρίως από τη βούληση και τη συμπεριφορά των Συμβαλλόμενων χωρών, ώστε και το Συμβούλιο της Ευρώπης να εκπληρώνει την αποστολή του: την προαγωγή της ευρωπαϊκής κοινωνικής αλληλεγγύης. Αποστολή η οποία καθίσταται ακόμη δυσκολότερη αλλά και αναγκαία, από τη διεύρυνση των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων μεταξύ των χωρών μελών του λόγω της τρέχουσας διεύρυνσης του με νέα λιγότερο, οικονομικά τουλάχιστον, ανεπτυγμένα μέλη.

Γ19. Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα:

Προς ένα ελάχιστο ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο;

αδημοσίευτο κείμενο-βάση εισήγησης στο *Κοινωνική Μεταβολή και Κοινωνική Πολιτική στην Ελλάδα του Νέου Αιώνα*, 2^ο Διεθνές Συνέδριο Επιστημονικής Εταιρείας Κοινωνικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, 2005.

Αποστολή του κειμένου που απετέλεσε τη βάση της σχετικής εισήγησης είναι μια ελάχιστη συμβολή στην εννοιολόγηση της Ευρωπαϊκής

Κοινωνικής Πολιτικής. Σκοπός της είναι η ανάδειξη του δυνάμει ρυθμιστικού ρόλου των κοινωνικών δικαιωμάτων στη διαμόρφωση της: στη θεσμική θεμελίωση ή την ‘πολιτική’ απονεύρωση της; Μέσα που μετέρχεται είναι αφενός μια θεωρητική εκδοχή για τις περί κοινωνικών δικαιωμάτων αντιλήψεις και αφετέρου, μια εμπειρική προσέγγιση περί κοινωνικών δικαιωμάτων στο ευρωπαϊκό γίγνεσθαι του 21^{ου} αιώνα. Στην κατεύθυνση αυτή διερευνάται συγκριτικά το μέτρο προαγωγής των κοινωνικών δικαιωμάτων από τους δύο αμιγώς ευρωπαϊκούς υπερεθνικούς οργανισμούς -την Ευρωπαϊκή Ένωση και το Συμβούλιο της Ευρώπης.

Η εισήγηση επιχειρεί να διερευνήσει τη σύγχρονη διάσταση της σχέσης κράτους πρόνοιας και κράτους δικαίου -τους εναλλασσόμενους παραπληρωματικούς τους ρόλους-, που αναμένεται να επηρεάσει σημαντικά τη φυσιογνωμία αλλά και την ευρωστία της κυοφορούμενης Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων και οι διαφορετικές αντιλήψεις των υποχρεώσεων που συνεπάγονται αντανακλώνται σε διαφορετικά συστήματα κοινωνικής πολιτικής ή τύπους κράτους πρόνοιας τα περισσότερα των οποίων όμως απηχούν τα προηγμένα ευρωπαϊκά κοινωνικά πρότυπα. Η διαφαινόμενη θεσμική εναρμόνιση τους σε Ευρωπαϊκό επίπεδο συνδέεται άμεσα με τη θεμελίωση μιας πραγματικά Ευρωπαϊκής και ουσιαστικά κοινωνικής πολιτικής.

Η σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων ενσωματώνει αμφισημία. Τα κοινωνικά δικαιώματα αντανακλούν ιδεολογικές και αξιακές κοινωνικές παραδοχές που συνδέονται μάλλον με αφηρημένες ιδέες παρά με συγκεκριμένες πραγματικότητες. Στην εργασία αυτή χρησιμοποιήθηκαν υπονοώντας το γενικότερο επίπεδο κοινωνικής προστασίας το οποίο εγγυάται μια κοινωνία στα μέλη της καθώς και τη μορφή ειδικών ατομικών παροχών που πηγάζουν από κοινωνική νομοθεσία. Τα κοινωνικά δικαιώματα διασφαλίζουν την κοινωνική συμμετοχή και νομιμοποιούν τη λήψη κοινωνικών παροχών. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις τους και οι διαφορετικές αντιλήψεις των υποχρεώσεων που συνεπάγονται αποκρυσταλλώνονται σε διαφορετικά

συστήματα κοινωνικής πολιτικής. Η κοινωνική νομοθεσία ρυθμίζει δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πλαίσιο συγκεκριμένων θεσμικών κατανομών ή αναδιανομών των πάσης φύσεως πόρων. Η καρέκλα των κοινωνικών δικαιωμάτων προιόνιζεται όμως από τους περιρρέοντες ισχυρούς περιορισμούς και καταλήγει σε μια απόπειρα διάσωσης κοινωνικών ελαχίστων.

Σε θεσμικό επίπεδο, η εγγύηση των κοινωνικών δικαιωμάτων συνιστά βάση δημιουργίας πολιτικών προϋποθέσεων ανάπτυξης της κοινωνικής πολιτικής σε εθνικό και υπερεθνικό πεδίο. Ένα κοινωνικό δικαίωμα νομιμοποιεί τη διεκδίκηση κοινωνικών παροχών και διαπλάθει το χαρακτήρα των αγώνων για κοινωνική πολιτική. Η σχέση όμως κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων δεν είναι πάντα θετική και επιδέχεται δύο τουλάχιστον αναγνώσεων. Θεμελίωσης στόχων ή ναρκοθέτησης στόχων.

Στο υπερεθνικό πεδίο και στον ορίζοντα της ευρωπαϊκής ενοποίησης η κοινωνική πολιτική εξακολουθεί να είναι εθνική υπόθεση και υπερεθνικό πρόβλημα που απαιτεί όχι ουσιώδη παρέμβαση αλλά ελάχιστη ρύθμιση. Εν μέσω φιλελευθεροποίησης θεσμών και χαλάρωσης παραδοσιακών αξιών στερείται ιδεολογικής στήριξης και αξιακού οπλοστασίου, δυναμικής και οράματος. Αν η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης προστατεύει την οικονομική ανάπτυξη, δεν φαίνεται να κάνει το ίδιο με τα συστήματα κοινωνικής προστασίας και την κοινωνική συνοχή. Η αναδιανομή των ωφελειών της οικονομικής ενοποίησης πρέπει να αποτελεί τον κεντρικό στόχο της Ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής. Στόχο κινούμενο στην ιδεολογία της προόδου και όχι του ανθρώπου -όπου ο άνθρωπος φαίνεται να είναι το μέσο και όχι ο σκοπός. Στόχος απείρως πιο μακρινό μετά τη διεύρυνση της ευρωπαϊκής συνεργασίας με νέες φτωχότερες χώρες.

Υφιστάμενοι τις πιέσεις της οικονομικής παγκοσμιοποίησης, οι τρεις κοινωνικοί χάρτες της Ευρώπης υπογραμμίζουν ότι η μορφή προστασίας των κοινωνικών δικαιωμάτων συγκλίνει υπερεθνικά. Η σταθερότητα της ευρωπαϊκής συνθετικής κοινωνίας συναρτάται με τις τρεις συνιστώσες της ιδιότητας του πολίτη -αστική, κοινωνική και πολιτική. Η ισόρροπη

ανάπτυξη και η αδιαίρετη προαγωγή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ορθά μάλλον, διαγράφει μια κεντρική σημερινή προτεραιότητα σε μια κοινωνία ολοένα και περισσότερο δομημένη επάνω στην ατομοκεντρική ιδεολογία της φιλελεύθερης οικονομίας.

Η υιοθέτηση του ΧΘΔ και η ενσωμάτωση του στο νέο θεσμικό και πολιτικό πλαίσιο της ΕΕ υπενθυμίζει ότι η ουσία της Ευρωπαϊκής Ενοποίησης είναι η δημιουργία μιας ενιαίας ευρωπαϊκής κοινωνικής ανάπτυξης με άξονα τον Ευρωπαίο πολίτη. Εμπεριέχει δυσκαμψίες, ασυνέπειες και ασυνέχειες. Από την άλλη πλευρά, ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου της Ευρώπης αποτελεί τον πληρέστερο κοινό παρονομαστή ελάχιστων πολιτικών στο πλαίσιο των εθνικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Είναι η μοναδική συνθήκη στην οποία συνομολογούνται όλες εκείνες οι πτυχές της κοινωνικής πολιτικής οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Η μεταπολεμική οικοδόμηση μιας ευρωπαϊκής κοινωνίας θεμελιώθηκε επάνω σε κοινά πρότυπα: στις καθολικές αξίες της ανθρώπινης ελευθερίας και αξιοπρέπειας, της ισότητας και της αλληλεγγύης και στις αρχές της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και του κράτους πρόνοιας. Σε κάθε περίπτωση, οι τρεις κοινωνικοί χάρτες διακονούν κοινά ιδεώδη και οράματα, καλλιεργούν κοινές ευγενείς προσδοκίες.

Ακόμη όμως και η πλήρης καταγραφή και διαφύλαξη των κοινωνικών δικαιωμάτων δεν καλύπτει όλο το φάσμα παρέμβασης της κοινωνικής πολιτικής, η οποία δεν αρκείται στη διασφάλιση κοινωνικών ελαχίστων. Αναπτύσσει ευρύτερους, υψηλότερους και πιο σύνθετους στόχους για να επηρεάσει την κοινωνική ευημερία. Άλλωστε η πολιτική του ελάχιστου κοινού παρονομαστή κινδυνεύει συχνά να μην είναι πολιτική. Η αποτελεσματικότητά της εξαρτάται από τη σταθερή βούληση και συνεπή συμπεριφορά των ευρωπαϊκών χωρών. Αυτή καθίσταται έτι επισφαλέστερη από τη διεύρυνση των ανισοτήτων και της ανομοιογένειας μεταξύ των χωρών μελών των δύο ευρωπαϊκών οργανισμών. Διεύρυνση συμμετοχής και εναρμόνιση πολιτικής, δυστυχώς για την κοινωνική πολιτική της Ευρώπης, δεν συγκλίνουν.

**Γ20. «Ευρωπαϊκή Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνική
Ενσωμάτωση: Ο Ρόλος του Συμβουλίου της Ευρώπης»**

κεφάλαιο στο Οικονόμου Χ., Φερόνας Α. (επιμ.), *Οι Εκτός των Τειχών. Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις Σύγχρονες Κοινωνίες*, Αθήνα, Διόνικος, 2006, σελ. 157-180.

Αντικείμενο της ανάλυσης είναι ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής –όπως αποτυπώνεται στον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη του Συμβουλίου της Ευρώπης- στη διαμόρφωση και άσκηση πολιτικών για την προαγωγή της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής, με γνώμονα την κοινωνική δικαιοσύνη και όχι την οικονομία της αγοράς. Για τη διαμόρφωση μιας ενιαίας βασικής κοινωνικής πολιτικής στο πλαίσιο της οικοδόμησης μιας συλλογικής ευρωπαϊκής ταυτότητας. Μέριμνα της ανάλυσης είναι η προσέγγιση των φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού με τρόπους που αναδεικνύουν τη συλλογική ευθύνη και καταδεικνύουν την ανάγκη για κοινωνική παρέμβαση. Όπως θεμελιωδώς η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός εκτός από κοινωνική αναπηρία, πρέπει να είναι ζήτημα σταθερής πολιτικής προτεραιότητας που απαιτεί λύσεις πολιτικής.

Ο αγώνας για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού συνδέεται με σύνθετες και αλληλοεπιδρώμενες διαδικασίες με εθνική και υπερεθνική εμβέλεια. Απαιτεί μια πολύπλευρη εμβάθυνση της παθογένειας των κοινωνικών φαινομένων και μια συστηματική προαγωγή των διαδικασιών κοινωνικής ενσωμάτωσης. Προαπαιτεί την παράλληλη καταπολέμηση της οικονομικής φτώχειας. Παρά τις εγγενείς δυσκολίες, ο αγώνας αυτός επελέγη κατά τη δεκαετία του 1980 να γίνει η κοινωνική σημαία της οικονομικού χαρακτήρα και προτεραιοτήτων Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διαμορφώθηκε μια διακριτή περιοχή δράσης ενάντια στην ουσιωδέστερη κοινωνική απειλή κατά της ευρωπαϊκής οικονομικής ολοκλήρωσης -σύμφωνα τουλάχιστον με τα υψηλά ευρωπαϊκά πρότυπα. Τα αποτελέσματα δεν φαίνεται να είναι καθόλου ικανοποιητικά.

Αντίθετα με την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Συμβούλιο της Ευρώπης είναι ένας οργανισμός χαμηλών τόνων και κοινωνικοπολιτικού χαρακτήρα και προτεραιοτήτων. Η ενεργοποίηση του κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού έχει πολύ μακρύτερη και συστηματική πορεία και συνδέεται με ένα πλαίσιο συγκεκριμένων κοινωνικών καθολικών δικαιωμάτων. Η θεσμική και πολιτική επίδραση της κοινωνικής πολιτικής του Συμβουλίου είναι σημαντική, παρά το γεγονός ότι δεν είναι ευρύτερα γνωστή και παρά τα προβλήματα της σε επίπεδο άμεσης και ορατής αποτελεσματικότητας.

Το κείμενο προσεγγίζει και αναλύει τις έννοιες του κοινωνικού αποκλεισμού, της υπερεθνικής κοινωνικής πολιτικής, της ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής. Στη συνέχεια, εξειδικεύει στην «πανευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική» του Συμβουλίου της Ευρώπης και εστιάζει στα κοινωνικά δικαιώματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη που στοχεύουν ενάντια στον κοινωνικό αποκλεισμό. Στη συνέχεια επιλέγονται και παρουσιάζονται αναλυτικότερα τα δικαιώματα που προβλέπονται και οι πολιτικές που απορρέουν και άμεσα ή έμμεσα συσχετίζονται με την προστασία έναντι του κοινωνικού αποκλεισμού. Η κατανομή αναφέρεται στις δύο θεμελιώδεις πτυχές της αποστολής του Χάρτη: αφενός την «επιλεκτική» προστασία των εργαζομένων και αφετέρου την καθολική προστασία του συνόλου της κοινωνίας. Παράλληλα, οι δύο αυτές πτυχές καλύπτουν και τις δύο βασικές προσεγγίσεις στην αντιπαράθεση για την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού. –η έκβαση της οποίας καθορίζει εν ολίγοις και τη χρησιμότητα της στην εκπόνηση ουσιωδών πολιτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης.

Το Συμβούλιο της Ευρώπης συνθέτει έναν υπερεθνικό οργανισμό το βεληγεκές του οποίου δεν θα πρέπει να παραγνωρίζουν οι πολιτικοί αναλυτές. Το έλλειμμα πολιτικής υποστήριξης -με τη μορφή ασαφών κειμένων, χαλαρών διαδικασιών και αναποφασιστικότητας- αποτελεί το σοβαρότερο παράγοντα αναστολής της αποστολής του. Ο Ευρωπαϊκός Κοινωνικός Χάρτης του Συμβουλίου -παρά το γεγονός ότι θεωρητικά αποτελεί μια δέσμευση νομικού χαρακτήρα- διατηρεί έντονη πολιτική

χροιά. Οι δεσμεύσεις του κατά συνέπεια παραμένουν ουσιαστικά πολιτικές.

Ο Χάρτης συνθέτει ένα κοινό υπερεθνικό παρονομαστή ελάχιστων πολιτικών στο πλαίσιο της άσκησης εθνικής κοινωνικής πολιτικής, όπου ο αριθμητής καταγράφει τις εθνικές ιδιαιτερότητες. Δίκαια θεωρείται η πληρέστερη καταγραφή των κοινωνικών δικαιωμάτων στον κόσμο. Εμπεριέχει τις ζωτικές πτυχές της κοινωνικής πολιτικής, οι οποίες βρίσκονται στον πυρήνα του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

Η ανάλυση καταλήγει ότι η επίδραση του Χάρτη στην προαγωγή πολιτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης είναι τρισυπόστατη. Πρώτον σε εθνικό επίπεδο, η διαμόρφωση και ενίσχυση ενός ελάχιστου πλαισίου άσκησης πολιτικών προστασίας, ίσης πρόσβασης και στήριξης των ομάδων υψηλού κινδύνου. Δεύτερον σε υπερεθνικό επίπεδο, η προαγωγή ενιαίου χαρακτήρα πολιτικών κοινωνικής συνοχής μέσω ενός θεσμικού πλαισίου δικαιότερης διανομής της ευρωπαϊκής κοινωνικής ευημερίας. Τρίτον σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο, η επίπονη καλλιέργεια ενός κοινού βασικού αξιακού πλαισίου που είναι η βάση για την άσκηση μιας ουσιαστικής Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής. Επισημαίνεται παράλληλα, ότι ο κοινωνικός αποκλεισμός έχει διάσταση επίσης κυρίως τρισυπόστατη: κοινωνική, οικονομική, πολιτική. Αφορά την άνιση διανομή πόρων και ευκαιριών πρόσβασης και συμμετοχής. Απειλεί συγκεκριμένες ευάλωτες ομάδες. Συνδέεται με το έλλειμμα συλλογικών κοινωνικών αξιών. Πτυχές που εκ κατασκευής διατρέχουν το σώμα και διαπνέουν τη φιλοσοφία του Χάρτη.

Εν κατακλείδι, η αξιόπιστη εφαρμογή των δικαιωμάτων του Χάρτη διασφαλίζει την προαγωγή μιας συστηματικής δέσμης πολιτικών κοινωνικής ενσωμάτωσης. Πρόκειται για τη μοναδική ευρωπαϊκή συνθήκη που συνθέτει την πεμπτουςία του σύγχρονου ευρωπαϊκού κοινωνικού κράτους. «Κράτους» που, κατά προτεραιότητα λέγει, αντιμάχεται τους αποκλεισμούς και αποκλείει, λέγει, την περιθωριοποίηση.

Γ21. «Όρια Κοινωνικής Πολιτικής;»

στο *Η Κοινωνική Πολιτική σε Ένα Μεταβαλλόμενο Περιβάλλον: Προκλήσεις και Προοπτικές*, Διεθνές Συνέδριο 2006, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, 2006, σελ. 35-49.

Το κείμενο κατ' αρχάς αναφέρεται στην έννοια και τη φύση της κοινωνικής πολιτικής -αναδεικνύοντας τις εγγενείς δυσχέρειες της μελέτης των *ορίων* της. Στη συνέχεια εστιάζει πρωταρχικά στην αναδιανεμητική λειτουργία της –που δικαίως θεωρείται η πεμπτουσία της. Κατόπιν, προσεγγίζει τη σχέση οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής –που περιγράφει το πρότυπο της αλληλεπίδρασης οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Η προσέγγιση είτε θεωρεί την κοινωνική πολιτική ως θεμελιώδη διεργασία για την ενίσχυση της κοινωνικής δικαιοσύνης και συνοχής, είτε ως μοχλό εργασιακής ειρήνης για οικονομική ανάπτυξη –σύμφωνα με την κυρίαρχη άνωθεν (κυβερνητική) ή έξωθεν (υπερεθνική) εργαλειακή της προσέγγιση. Στο δεύτερο μέρος, διερευνώνται τα νέα *όρια* της κοινωνικής πολιτικής –κύριες πτυχές των επιδράσεων της παγκοσμιοποίησης, η κυοφορούμενη αποδυνάμωση του εθνικού κράτους, η πολυθρύλητη «κρίση» της- που συνδιαμορφώνουν νέους όρους άσκησης της. Στην κατεύθυνση αυτή παρουσιάζεται τέλος συνοπτικά και το αναδυόμενο ζήτημα της «Παγκόσμιας Κοινωνικής Πολιτικής». Όπως διαφαίνεται στην εποχή «της ύστερης νεωτερικότητας», η πολυσχιδής φύση αλλά και ο αντιφατικός χαρακτήρας της κοινωνικής πολιτικής επαναβεβαιώνουν τον -ούτως ή άλλως- ουσιώδη ρόλο της αλλά επαναπροσδιορίζουν τη μορφή της.

Η αναζήτηση των *ορίων* της κοινωνικής πολιτικής –είτε ως συναρπαστικού επιστημονικού πεδίου, είτε ως θεμελιώδους κοινωνικής δράσης- αποτελεί μια πρωταρχική διαχρονικά αναδίφηση των μελετητών της. Συνδέεται με τη διερεύνηση εννοιών όπως η κοινωνική δικαιοσύνη ή ο αλτρουϊσμός και διαδικασιών όπως η αναδιανομή πόρων ή η κοινωνική προστασία. Απηχεί τα *όρια* της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Αντανακλά ηθικές και φιλοσοφικές αξίες. Αναπαράγει ατομικά και κοινωνικά πρότυπα. Ακροβατεί στα όρια μεταξύ δημοκρατίας και κοινωνικού ελέγχου. Ακτινοβολεί ιδεολογικές αποχρώσεις και πολιτικές επιρροές. Αντικατοπτρίζει την αντίληψη για τη σχέση οικονομίας και κοινωνίας. Αποκρυσταλλώνει, εν πολλοίς, τη δυναμική της εξέλιξης της κοινωνικής πολιτικής η οποία διαμορφώνει και τη δυναμική του εύρους των *ορίων* της. Η αναζήτηση των *ορίων* της κοινωνικής πολιτικής είναι παράλληλα μια απόπειρα ιχνογράφησης μιας αλληλεπίδρασης που συναρτάται με σύνθετες συνιστώσες. Της αλληλεπίδρασης μεταξύ της μελέτης και της εφαρμογής της. Οριοθετείται σε δύο πτυχές νομιμοποίησης της κοινωνικής πολιτικής: Πρώτον, στα πεδία τα οποία παρεμβαίνει. Δεύτερον, στο βαθμό τον οποίο παρεμβαίνει.

Σύμφωνα με την ανάλυση, τα *όρια* της κοινωνικής πολιτικής διαγράφουν την εικόνα της, περιγράφουν το ρόλο της, καταγράφουν τα κριτήρια για την επιτυχία της, αγιογραφούν ή απομυθοποιούν την αποστολή της. Η μεταβαλλόμενη και διεπιστημονική φύση της βρίσκεται σε μια αέναη διαδικασία προσαρμογής στις ρέουσες κοινωνικές ανάγκες και διαχείρισης των αντιφατικών πτυχών της. Η πολυεπίπεδη διερεύνηση της χρησιμοποιεί εργαλεία συγγενικών επιστημών που αλληλοσυμπληρώνονται για να αναλύσουν τις αιτίες και να συνθέσουν τις λύσεις. Η μελέτη της υποστηρίζεται περισσότερο από στοιχεία εμπειρικής κοινωνικής έρευνας παρά θεωρητικής ανάλυσης. Η άσκηση της στηρίζεται κυρίως σε αξιακή και πολιτική ιδεολογία. Ανεξαρτήτως προσέγγισης –θεωρητικής, εμπειρικής, ή ιδεολογικής- η αναγνώριση του ρόλου της απορρέει από την πίστη στην ιερότητα του σκοπού της: να καταπολεμήσει ή έστω να απαλύνει θεμελιώδη ατομικά και κοινωνικά προβλήματα για την ανθρώπινη ύπαρξη και την κοινωνική συνύπαρξη.

Το περί *ορίων* της κοινωνικής πολιτικής ζήτημα συνδέεται τόσο με τη μελέτη όσον και την άσκηση της. Στην πρώτη περίπτωση αφορά την επιστημονική κοινότητα και στη δεύτερη την κοινωνία. Συνδυαστικά αφορά τα πεδία που νομιμοποιείται να παρεμβαίνει, το βαθμό στον οποίο νομιμοποιείται να παρεμβαίνει και το μέτρο της επίδρασης της. Τα πεδία δράσης της είναι περίπου δεδομένα. Το ερώτημα είναι σε τι βαθμό

είναι συλλογικά επιθυμητή η παρέμβαση της κοινωνικής πολιτικής για να επηρεάσει τη διάρθρωση των πεδίων αυτών αλλά και σε ποιο βαθμό έχει τη δυνατότητα να επιδράσει στα παράγωγα τους. Το βάθος των *ορίων* της -ο βαθμός νομιμοποίησης, άρα αποδοχής και υποστήριξης της, σε μια κοινωνία- συναρτάται με σύνθετες έννοιες και πολύμορφες διεργασίες όπως κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική συμμετοχή, ηθικές αξίες και ατομικά πρότυπα, πολιτικό και διοικητικό σύστημα, κατανομή και αναδιανομή πόρων, αλληλεγγύη μεταξύ κοινωνικών ομάδων, γενεών και κοινωνιών.

Κοινωνική πολιτική σημαίνει πρωτίστως διερεύνηση των αιτιών, του τρόπου και των επιδράσεων των πολιτικών αναδιανομής -πόρων, πρόσβασης, ευκαιριών. Στο σύγχρονο περιβάλλον τα *όρια* της μεταβάλλονται γοργά, οι παγκόσμιες ανισότητες επεκτείνονται και η ανάγκη παγκόσμιας αναδιανομής εντείνεται. Η κοινωνική πολιτική δεν πρέπει να περιορίζεται στην καταπολέμηση της οικονομικής φτώχειας αλλά να αποσκοπεί στην καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας. Οι πόροι που διατίθενται για κοινωνική πολιτική είναι ούτως ή άλλως το κρισιμότερο πεδίο αποφάσεων της οικονομικής πολιτικής. Τα δυνάμει *όρια* της απογειώνονται ακριβώς όταν συσχετίζονται με την οικονομική πολιτική και την επίδραση της στην κοινωνική ευημερία. Όταν δηλαδή η κοινωνική πολιτική αναγορεύεται σε πολυδιάστατο χώρο ευρύτερου ιδεολογικοπολιτικού διακυβεύματος, όταν ανάγεται σε πεδίο αντικρουόμενων συμφερόντων, αντιθέσεων, αντιπαραθέσεων ή ακόμη και κοινωνικών συγκρούσεων. Οικονομική και κοινωνική πολιτική είναι αδιαίρετες αλλά, στην πράξη, όχι συμπληρωματικές. Όταν όμως η οικονομική ανάπτυξη δεν προωθεί κοινωνικά αλλά μόνο οικονομικά συμφέροντα μετατρέπεται από ζωτικός σκοπός σε διαστρεβλωτικός αυτοσκοπός.

Παράλληλα, η μακράιωνη και σήμερα ραγδαία διαδικασία της παγκοσμιοποίησης διατηρεί τα *όρια* της κοινωνικής πολιτικής σε συνεχή κίνηση. Η σύγχρονη πραγματικότητα συνδέεται με τη διαχείριση -σε παγκόσμιο επίπεδο- της διαδικασίας διεύρυνσης των ανισοτήτων σε εύθραστη ισορροπία με την ανάγκη διατήρησης της κοινωνικής ειρήνης.

Παγκοσμιοποίηση σημαίνει πολυεπίπεδη και εν πολλοίς ανεξέλεγκτη αναδιαμόρφωση των *ορίων* της κοινωνικής πολιτικής. Σημαίνει αμφισβήτηση πολλών από τις εγγενείς θεωρίες και παραδοχές της κοινωνικής πολιτικής γιατί ως επιστημονικό πεδίο οι έννοιες και οι στόχοι της αναπτύχθηκαν στο εθνικό περιβάλλον. Η πολυδιάστατη όμως φύση της αναπαράγει την κρισιμότητα του ρόλου της και πέραν της εποχής της νεωτερικότητας.

Σύμφωνα με την ανάλυση, η διαμόρφωση των *ορίων* της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής συναρτάται κυρίως με τους εξής παράγοντες: Πρώτον, το εύρος των πεδίων της. Δεύτερον, το βάθος των παρεμβάσεων της. Τρίτον, το μέτρο της επίδρασης της. Τέταρτον, τη δυναμική της εξέλιξης της και τα πολυσχιδή ερείσματα που την επηρεάζουν. Πέμπτον, τη λογική και την ισορροπία της σχέσης της με την οικονομική πολιτική. Έκτον, την ένταση και το χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης. Σε κάθε περίπτωση, δεν είναι πιθανό να είναι κανείς ουδέτερος ή αδιάφορος για ζωτικά ζητήματα που εξ αντικειμένου δεν είναι ουδέτερα ή αδιάφορα –όπως η κοινωνική δικαιοσύνη ή η αναδιανομή. Είναι σημαντικό μέρος της ζωής και των αξιών μας οι οποίες καθορίζουν εν πολλοίς και τις περί *ορίων* της κοινωνικής πολιτικής απόψεις μας.

Το κείμενο καταλήγει ότι, εν ολίγοις, η κοινωνική πολιτική είναι ένα συναρπαστικό –και για κάποιους ίσως συγκινητικό- αδιαίρετο διεπιστημονικό πεδίο κοινωνικής παρέμβασης και συλλογικής δράσης. Αντιμάχεται και προασπίζει, αμφιθυμεί και μεταλάσσεται, υπηρετεί και προάγει. Τα *όρια* της καταλήγουν ένα κράμα ηθικο-κοινωνικών αρχών και κοινωνικό-πολιτικής διεργασίας. Δεν είναι ευδιάκριτα, συγκεκριμένα ή στατικά. Το ουσιαστικό νόημα της αναζήτησης *ορίων* για την κοινωνική πολιτική συμπύπτει, εν τέλει, με την ουσία της αναζήτησης του νοήματος της.

Γ22. “The Virtual Reality of Welfare Reform in Greece”,

κεφάλαιο στο *Social Policy Developments in Greece*, Petmesidou M. & Mossialos E. & (eds), Aldershot: Ashgate, 2006, σελ. 73-95.

Ο σκοπός του κεφαλαίου αυτού είναι να σκιαγραφήσει τις εξελίξεις στην ελληνική κοινωνική πολιτική των δύο τελευταίων δεκαετιών, αναδεικνύοντας αποχρώσεις πτυχές των, εν ολίγοις εικονικών, μεταρρυθμιστικών τάσεων στους τομείς της κοινωνικής ασφάλειας, της υγείας και της απασχόλησης. Παράμετροι όπως οι μεταβολές στα δημογραφικά δεδομένα, τα νέα οικογενειακά πρότυπα, η ασταθής οικονομική ανάπτυξη, οι χρηματοοικονομικοί περιορισμοί, η ωρίμανση των ασφαλιστικών συστημάτων καθώς και η εμμένουσα ανεργία, η μεταβαλλόμενη αγορά εργασίας και το διευρυνόμενο κόστος στην υγεία, δημιουργούν ισχυρές πιέσεις για διαρθρωτική αναθεώρηση του πυρήνα της κοινωνικής πολιτικής. Οι πιέσεις αυτές επιδεινώνονται από τις πολύπλευρες επιδράσεις της παγκοσμιοποίησης. Ενδογενείς πιέσεις όμως καθιστούσαν επείγουσες τις μεταρρυθμίσεις από δεκαετιών στην Ελλάδα. Οι κυβερνήσεις απέτυχαν να εξορθολογίσουν το σύστημα και να αντιπαρέλθουν κατεστημένα συμφέροντα. Απέτυχαν επίσης να αναστρέψουν την αντίληψη ότι τα οφέλη της κοινωνικής πολιτικής αποτελούν, σχεδόν αποκλειστικά, αντικείμενο πολιτικής συναλλαγής.

Η αναδιοργάνωση του σύγχρονου κοινωνικού κράτους απαιτεί την άσκηση μιας σύνθετης «νέας πολιτικής του κράτους πρόνοιας», η οποία διαφέρει τόσο από τις δημοφιλείς πολιτικές ανάπτυξης των κοινωνικών παροχών, όσο και από τις αντιδημοφιλείς πρακτικές συρρίκνωσης τους. Πολιτικής η οποία υπόκειται σε σημαντικούς περιορισμούς που εκπορεύονται από αμετακίνητα συμφέροντα και δύσκαμπτους θεσμούς ή οργανισμούς. Ειδικά σε συστήματα βασισμένα στην ασφάλιση όπως το ελληνικό, η μεταρρύθμιση καθίσταται ακόμη πιο σύνθετη διότι η «νέα πολιτική» ενσωματώνει την αλληλεπίδραση εκλογικών και συντεχνιακών παραμέτρων. Κατά τη διαδικασία θεσμικής προσαρμογής, η δυναμική της συντεχνιακής παραμέτρου φαίνεται ότι αποκτά ένα

προβάδισμα έναντι της πολιτικής, κυρίως λόγω των διευρυνόμενων επιδράσεων του κοινωνικού διαλόγου. Σε συνδυασμό με το σταδιακό «εξευρωπαϊσμό» της πολιτικής, η άσκηση της «νέας πολιτικής» εμφανίζεται στη χώρα μας πολύπλευρα δυσχερής.

Η κοινωνική πολιτική που εφαρμόστηκε τη δεκαετία του 1980 χαρακτηρίζεται κυρίως από τη βελτίωση των χρηματικών παροχών και την υιοθέτηση ενός εθνικού συστήματος υγείας. Διαρθρωτικές αδυναμίες όπως η άναρχη οργάνωση και λειτουργία, η έλλειψη διοικητικών και ελεγκτικών μηχανισμών, η ανορθολογική κατανομή και χρήση των πόρων, παρέμειναν εκτός βεληνεκούς. Οι βεβιασμένες παρεμβάσεις της περιόδου 1990-92 είχαν σκοπό την διάσωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης από την οικονομική χρεοκοπία. Εγκλωβισμένες σε μια λογιστική φιλοσοφία, σε μια συντεχνιακή λογική και σε μια πολιτική ατολμία απέτυχαν να διασφαλίσουν μακροπρόθεσμα την οικονομική βιωσιμότητα του συστήματος. «Επέτυχαν» να αφυδατώσουν έτι περισσότερο τις κοινωνικές παροχές αλλά να ανανεώσουν τα κοιτάσματα ανόρυξης κοινωνικών ανισοτήτων. Περιορίστηκαν στη θεσμοθέτηση ενός συστήματος νέων ασφαλισμένων όπου η «αυστηροποίηση» των προϋποθέσεων και η εναρμόνιση των παροχών δεν συνδυάστηκε με προαγωγή της κοινωνικής δικαιοσύνης. Οι πολιτικές της περιόδου αυτής αποφασίστηκαν καθυστερημένα και επέτυχαν ολίγα.

Μετά το 1993, η οικονομική πολιτική μιας αγωνιώδους επιδίωξης για συμμετοχή στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση της Ευρώπης έθεσε τα ζητήματα κοινωνικής πολιτικής εκτός κεντρικής πολιτικής σκηνής. Μια συντονισμένη απόπειρα ανασχεδιασμού των υπηρεσιών υγείας την περίοδο 1994-95 απέτυχε να διατηρήσει σθεναρή κυβερνητική υποστήριξη, να αφυπνίσει κοινωνικές και πολιτικές δυνάμεις αλλά και να αντιπαρέλθει τα ισχυρά οικονομικά και συντεχνιακά εμπλεκόμενα συμφέροντα. Λίγο αργότερα, μια αναθέρμανση της συζήτησης για την εναρμόνιση και τον εξορθολογισμό του συνταξιοδοτικού συστήματος αλλά και ενός ευρύτερου κοινωνικού διαλόγου, δεν είχαν καλύτερη τύχη. Παράλληλα, ουσιώδεις παράμετροι όπως η καλπάζουσα ανεργία ή η υποβάθμιση της κοινωνικής

προστασίας, κατεδείκνυαν ότι τα κόστη της αυστηρής δημοσιονομικής πολιτικής καταμερίζονταν σε βάρος της κοινωνικής συνοχής.

Οι εθνικές εκλογές του 2000 ανέδειξαν, για πρώτη φορά σε αυτό το βαθμό, κεντρικά ζητήματα κοινωνικής πολιτικής. Αυτό παρέμεινε στο επίπεδο μιας ατελέσφορης ρητορείας και παρέμεινε μακράν επεξεργασμένων ρεαλιστικών προτάσεων. Η επανεκλογείσα «σοσιαλιστική» κυβέρνηση -συρόμενη πλέον από τις ενδογενείς αδυναμίες του συστήματος και από τις εξωγενείς ευρωπαϊκές δεσμεύσεις- ήταν υποχρεωμένη να παρέμβει τόσο στην απασχόληση όσο και στην κοινωνική ασφάλιση αλλά και την υγεία. Όπως αναλύεται και επιχειρείται να στοιχειοθετηθεί στο άρθρο αυτό, σε κανέναν από τους τομείς αυτούς δεν επαληθεύθηκαν οι προσδοκίες για μια ουσιαστική και αποτελεσματική μεταρρύθμιση.

Στην απασχόληση, εν ολίγοις, υιοθετήθηκαν δειλές και αναποτελεσματικές προσαρμογές περί τα μέσα του 2000 με σημαντική συνευθύνη των κοινωνικών εταίρων. Στην υγεία την ίδια εποχή, ανακοινώθηκε ο εκσυγχρονισμός του ΕΣΥ στη βάση ενός εξάχρονου σχεδιασμού, ο οποίος δεν συνεκτίμησε επαρκώς τόσο την έλλειψη ανθρώπινων και οικονομικών πόρων, όσο και την ισχύ των συντεχνιακών και κομματικών αντιστάσεων και αφυδατώνεται δύο χρόνια μετά. Στην κοινωνική ασφάλιση, η περίοδος από τα μέσα του 2001 έως τα μέσα του 2002 ανέδειξε τα χρόνια θεσμικά, κοινωνικά και πολιτικά ελλείμματα - πολιτικού σχεδιασμού, ουσιαστικού κοινωνικού διαλόγου και στοιχειώδους συναίνεσης για διαρθρωτικές αλλαγές- και οδήγησε σε μια αμφιλεγόμενη «βελούδινη μεταρρύθμιση» εστιασμένη στην απορρόφηση ενδογενών πολιτικών πιέσεων.

Σύμφωνα με την ανάλυση, ως επικρατέστερη αιτία για την αναβολή των παρεμβάσεων αναδιοργάνωσης/εκσυγχρονισμού αναδεικνύεται η επικράτηση της πολιτικής λογικής «αποφυγής του ψόγου». Αυτή συνιστά σε διεθνές επίπεδο μια βασική πτυχή της «νέας πολιτικής τους κράτους πρόνοιας», ενώ σε εθνικό επίπεδο τη μετεξέλιξη της «παλαιάς πολιτικής» για αποφυγή του πολιτικού κόστους. Οι σύγχρονοι πολιτικοί υποχρεούνται να συν-διοικήσουν με τις επιταγές της μετα-βιομηχανικής προσαρμογής και της παγκοσμιοποίησης ελαχιστοποιώντας τους

κινδύνους εκλογικής ήττας. Αυτό τους εξαναγκάζει να αναδιαρθρώσουν τα υψηλού κόστους και χαμηλής αποτελεσματικότητας συστήματα κοινωνικής προστασίας. Ταυτόχρονα, εκλογείς-τιμωροί, κατεστημένα συμφέροντα και δύσκαμπτοι θεσμοί τους επιβάλλουν να παρέμβουν συγκρατημένα. Σε αυτό το αμφίρροπο πλαίσιο, η μεταρρύθμιση περιορίζεται σε μια σύγκρουση μεταξύ διαρθρωτικών αναγκαιοτήτων και πολιτικών και θεσμικών καταναγκασμών. Στην ελληνική εκδοχή του το πλαίσιο αυτό πρακτικά αποτρέπει την προσαρμογή του συστήματος στη ραγδαία μεταβαλλόμενη πραγματικότητα, σεβόμενη τον κανόνα που ορίζει ότι οι πολιτικοί μας έλκουν τις αποφάσεις τους με αποκλειστικό γνώμονα τα εκλογικά τους συμφέροντα.

Το κείμενο καταλήγει στην απαρίθμηση των κύριων αιτιών αποπροσανατολισμού και απορρόφησης των πιέσεων για μεταρρύθμιση στην ελληνική κοινωνική πολιτική κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες. Πρώτον, η απουσία, μεσοπρόθεσμης έστω, ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής υποστήριξης. Δεύτερον, η μονόφθαλμη επικράτηση πολιτικών για την οικονομική ευρωπαϊκή ενοποίηση. Τρίτον, ότι καμία μεταρρύθμιση δεν είχε επαρκώς σχεδιασθεί, χρηματοδοτηθεί, διοικηθεί και εφαρμοσθεί. Τέταρτον, ότι οι οριζόντιες εκσυγχρονιστικές κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις, στο βαθμό που σχηματίζονται σε όλο το φάσμα της πολιτικής και κοινωνικής οργάνωσης, απεδείχθησαν ανεμικές για την ενεργοποίηση ικανών πιέσεων για αλλαγή. Πέμπτον, ότι σπανίως τα διλήμματα πολιτικής επικράτησαν των πολιτικών διλημμάτων. Έκτον, ότι οι ικανότητες κοινωνικής και πολιτικής γνώσης/επίγνωσης παρέμειναν αδύναμες. Τέλος, ότι καμία μεταρρύθμιση δεν επέτυχε να αντισταθμίσει το ατομικό κόστος με το συλλογικό όφελος –επιδίωξη άπελπις στην Ελλάδα.

Γ23. «Κοινωνική Μεταρρύθμιση, Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα: Η ‘Μέθοδος των Τριών’»,

στο Πετμεζίδου Μ. & Παπαθεοδώρου Χ. (επιμ.), *Κοινωνική Μεταρρύθμιση και Αλλαγές στο Μείγμα «Δημόσιου»-«Ιδιωτικού» στο Πεδίο της Κοινωνικής Προστασίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελίδες 31 (υπό δημοσίευση).

Το κείμενο αυτό επιχειρεί να διερευνήσει νευραλγικά για τη μελέτη της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής ερωτήματα. Η κοινωνική πολιτική αποδίδει πλέον πρωτεύουσα έμφαση στις ατομικές ανάγκες παρά στα κοινωνικά δικαιώματα σαν βάση για την απόδοση παροχών; Ποια είναι η νέα μορφή κοινωνικών δικαιωμάτων; Τα «κωδικοποιημένα», νομικά απαιτητά κοινωνικά δικαιώματα υποκαθιστούνται σταδιακά από παροχές επιλεκτικού χαρακτήρα και προνοιακού επιπέδου; Καλλιεργείται μια περιοριστική αντίληψη για το ρόλο του κράτους στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών και μια μετάθεση του κέντρου βάρους από τα αδιαπραγμάτευτα δικαιώματα του πολίτη έναντι του κράτους, στα διαπραγματεύσιμα δικαιώματα μεταξύ διαγκωνιζόμενων πολιτών; Με άλλα λόγια, τα απαραβάτα δικαιώματα που σκοπό είχαν την προστασία των αδυνάτων διακυβεύονται και παραχωρούν σταδιακά τη θέση τους στα ‘παραβιάσιμα’ δικαιώματα, που απολήγουν στην ενίσχυση των ισχυρότερων;

Σκοπός του κειμένου είναι δηλαδή να διερευνήσει αν τα κοινωνικά δικαιώματα σήμερα δεν μεταρρυθμίζονται ουδέτερα, δεν αλλάζουν απλά, δεν προσαρμόζονται μόνον. Αν, τα δικαιώματα που αποδίδονται από την κοινωνική πολιτική, στην πραγματικότητα βάλλονται. Αν, για όσους θεωρούν ότι οι στόχοι τους παραμένουν θεμελιώδεις και ευγενείς, διακυβεύονται. Διότι οι νέες κοινωνικές ρυθμίσεις μεταβάλλουν ριζικά. Πρώτον, την ισορροπία δικαιωμάτων και υποχρεώσεων. Δεύτερον, την ανάμειξη δημόσιων και ιδιωτικών λύσεων. Τρίτον, την αποστολή και το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων.

Στη δίνη της σημερινής κοινωνικής πραγματικότητας μια κυρίαρχη αντίφαση είναι ότι η υποχρέωση για εργασία διευρύνεται, ενώ το δικαίωμα για εργασία συρρικνώνεται. Οι κοινωνικές παροχές συνδέονται ολοένα περισσότερο με αρχές ανταποδοτικού χαρακτήρα και εξατομικευμένης σκόπευσης, με στόχους όχι υψηλότερους από την εγγύηση ενός ελάχιστου, και συγκριτικά φθίνοντος, επιπέδου φροντίδας. Η έννοια της κοινωνικής ιδιότητας του πολίτη ως βάσης απόδοσης των δικαιωμάτων, υπάγεται πλέον αυστηρότερα στην παράλληλη αναγνώριση υποχρεώσεων από μέρους του. Οι παροχές εξαρτώνται πλέον από την εκπλήρωση της υποχρέωσης για εργασία, ώστε να διασφαλίζονται, όσο το δυνατόν, σε ατομικό, οικογενειακό και ασφαλιστικό επίπεδο. Εν μέσω μιας εθνικής πολιτείας που υποχωρεί, μιας υπερεθνικής οικονομίας που κυριαρχεί και μιας κατακερματισμένης ατομοκεντρικής κοινωνίας που δολιχοδρομεί.

Το κείμενο κατ' αρχάς προσεγγίζει τις υπό διαπραγμάτευση έννοιες - κοινωνική μεταρρύθμιση, κοινωνική πολιτική, κοινωνικά δικαιώματα- και ανοίγει το κρίσιμο ζήτημα της μεταξύ τους σχέσης. Συγκεκριμένα, παρουσιάζεται συνοπτικά η αλληλεπίδραση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων με άξονα τη διαρκή διαδικασία αναθεώρησης στην οποία υποβάλλεται η κοινωνική πολιτική σήμερα. Διαδικασία συνυφασμένη με στρατηγικές προσαρμογής πρωτογενώς στα νέα οικονομικά και δημογραφικά δεδομένα και, δευτερογενώς μόνο, στις νέες κοινωνικές ανάγκες. Διαδικασία εναρμόνισης με τις νέες ανάγκες της αγοράς εργασίας. Διαδικασία εισαγωγής πολιτικών αναδιάρθρωσης της σχέσης δικαιωμάτων-υποχρεώσεων και της σχέσης δημόσιου-ιδιωτικού. Δομικό χαρακτηριστικό της, η υιοθέτηση ελαστικότερων πλαισίων συλλογικής ευθύνης. Κοινωνικό χαρακτηριστικό της, η υποβάθμιση της ποιότητας της προστασίας. Αξιακό χαρακτηριστικό της η υποχώρηση της αρχής της καθολικότητας. Ιδεολογικό χαρακτηριστικό της, η διάβρωση των συλλογικών αξιών. Παράλληλα και ταυτόχρονα, οι διεργασίες αυτές θέτουν τη φύση των κοινωνικών δικαιωμάτων επίσης υπό αναθεώρηση. Αφενός θεωρητικά, υποθάλλουν αναδιατάξεις στο περιεχόμενο και αναταράξεις στη συνοχή της έννοιας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Αφετέρου στην πράξη, τα αμφισβητούν ως θεμελιώδεις

κωδικοποιημένες αφετηρίες σχεδιασμού της κοινωνικής πολιτικής, διότι θεωρούνται πλέον απρόσωπες και ανελαστικές κοινωνικές ρήτρες παλαιάς εποχής.

Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι κύριες μέθοδοι «μετεξέλιξης» των δικαιωμάτων σε διαφορετικά επίπεδα. Πρώτον, σε θεωρητικό σκιαγραφώντας την έννοια του προνοιακού πλουραλισμού σε σχέση με την κοινωνική ευημερία αλλά και την κυρίαρχη τάση ιδιωτικοποίησης, προβάλλοντας τον κίνδυνο ότι ο σύγχρονος προνοιακός πλουραλισμός να αποβεί μια αντι-προνοιακή μονομέρεια, ένας «αντι-προνοιακός αμοραλισμός» σε βάρος των πιο αδύναμων κοινωνικών στρωμάτων. Δεύτερον, σε πολιτικό με τις περιοριστικές «κοινωνικές πολιτικές λιτότητας» οι οποίες διαγράφουν νέο ορίζοντα στην έννοια και το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων, υιοθετούν νέο περιεχόμενο στα κριτήρια απονομής δικαιώματος επανακαθορίζοντας αφενός την ποιότητα απόδοσης και το δημόσιο χαρακτήρα τους και, αφετέρου την ποσότητα απόδοσης και το εύρος της εμβέλειας τους. Τρίτον, σε «αναθεωρητικό» επίπεδο με την έννοια της ανάδειξης νέων ακαδημαϊκών παραδόσεων, δηλαδή νέων επιστημονικών αναγνώσεων των κοινωνικών δικαιωμάτων που αναδύουν μια σημαντική επίδραση στη μελέτη της κοινωνικής χωρίς να στερούνται αδυναμιών -κυρίως σε επίπεδο καταπολέμησης της ανισότητας και της φτώχειας. Στη συνέχεια προσεγγίζονται νέες αναγνώσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων που αφενός επιχειρούν να τα επανατοποθετήσουν εννοιολογικά στην κοινωνική πολιτική και, αφετέρου, προτείνουν μια βάση διασύνδεσης τους με την παγκόσμια ατζέντα ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Στην πέμπτη ενότητα, παρουσιάζεται η «κοινωνική» και η νέα οικονομική ιδιότητα του πολίτη όπου η μετεξέλιξη των απαράβατων σε *παραβιάσιμα δικαιώματα* αποτέλεσμα έχουν την ενδυνάμωση των ισχυρότερων σε βάρος των αδυνάτων δημιουργεί ένα πλαίσιο περιστολής της έννοιας και της απόδοσης της ιδιότητας του πολίτη. Στην επόμενη ενότητα επισημαίνονται οι κίνδυνοι η σύνθετη ισότητα που απαιτείται να μετατραπεί σε «σύνθετη (μέσω έμμεσων διακρίσεων) ανισότητα» αν δεν προσμετρώνται παράλληλα ζητήματα ταυτότητας και αναγνώρισης ή ανάγκες μειονεκτούντων ομάδων. Στην έβδομη ενότητα

συστηματοποιείται ο τρόπος που τα κοινωνικά δικαιώματα περιδινούνται και οι ομοιότητες με τις οποίες οι τροχιές τους αντιστρέφονται.

Συμπερασματικά, η ανάλυση καταλήγει ότι η διαδικασία μεταρρύθμισης στην κοινωνική πολιτική σήμερα ανακόπτει το ρόλο και περικόπτει το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων καθολικού και εξισωτικού χαρακτήρα. Η νέα κοινωνική πολιτική εστιάζει στις ανάγκες παρά στα δικαιώματα, στο άτομο παρά στην κοινωνία, δεν θέτει τη διασφάλιση δικαιωμάτων αλλά την κάλυψη αναγκών σαν αφετηρία της κοινωνικής ρύθμισης. Τα «νέα» κοινωνικά δικαιώματα' όμως διασφαλίζουν ολοένα λιγότερα, για ολοένα λιγότερους. Κυρίαρχο κριτήριο απονομής των δικαιωμάτων, οι επιδόσεις στην αγορά εργασίας. Οι σύγχρονες μεταρρυθμίσεις εισάγουν λιγότερο στιβαρές και συντεταγμένες *αντιλήψεις* για την αποστολή και το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων. Πρώτον, από θεσμικές προϋποθέσεις δομικού χαρακτήρα για εξισωτική και αταξική κοινωνική πολιτική, τείνουν να θεωρούνται απρόσωπες, ανελαστικές και αναποτελεσματικές συνταγές. Δεύτερον, καλλιεργείται μια περιοριστική αντίληψη για το ρόλο του κράτους στη διασφάλιση και παροχή κοινωνικών δικαιωμάτων. Τρίτον, τα 'νέα καθολικά κοινωνικά δικαιώματα' κανοναρχούνται από κοινωνικές πολιτικές ελαχίστων και από τις επιταγές της αγοράς. Τέταρτον, τα αδιαπραγμάτευτα δικαιώματα του πολίτη έναντι του κράτους μετατρέπονται σε διαπραγματεύσιμα δικαιώματα μεταξύ διαγκωνιζόμενων πολιτών έναντι της ελεύθερης αγοράς. Τα απαράβατα δικαιώματα που κύριο σκοπό είχαν την προστασία των αδυνάτων, παραχωρούν τη θέση τους στα «παραβιάσιμα» δικαιώματα, που καταλήγουν στην ενίσχυση των ισχυρότερων *σε βάρος των αδυνάτων*. Και είναι οι αδύνατοι εκείνοι που επιλέγεται να θυσιασθούν στο βωμό της «κοινωνικής» μεταρρύθμισης σήμερα.

**Γ24. «Κοινωνική Πολιτική και Κοινωνικά Δικαιώματα
στον Νέο Αιώνα: ‘Εξοδος Κινδύνου’»,**

στο *Θέματα Κοινωνικής Έρευνας και Κοινωνικής Πολιτικής*, Τιμητικός Τόμος για την Κούλα Κασιμάτη, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελίδες 25 (υπό δημοσίευση).

Το κείμενο επιχειρεί να διερευνήσει την προοπτική της σχέσης κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων στον 21^ο αιώνα. Αν, δηλαδή, η νέα χειμαζόμενη κοινωνική πολιτική γίνει καταγιγίδα που θα συμπαρασύρει τα κοινωνικά δικαιώματα. Αν πολιτική και δικαιώματα εξισωθούν προς τα κάτω υπό το βάρος των σύγχρονων οικονομικών σκοπιμοτήτων που επιβάλλουν οι διεθνείς καπιταλιστικές αγορές. Η πολυσύνθετη διεργασία της σχέσης μεταξύ κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων εκβάλλει σε δράσεις και αντιδράσεις. Αν η θεωρητική αξία της διερεύνησης της είναι αυτονόητη, η πρακτική αξία της έκβασης της είναι αμφιλεγόμενη. Μεταβάλλεται από τις εξελίξεις και μεταμορφώνεται από τις πιέσεις. Στο παρελθόν, η σχέση αυτή είχε χαρακτήρα ρίζας και δένδρου, η ρίζα της κοινωνικής πολιτικής είναι τα κοινωνικά δικαιώματα. Εξελικτικά, το δένδρο της κοινωνικής πολιτικής έγινε δάσος –το φάσμα της αναπτύχθηκε σε ευρύτερα πεδία δράσης. Τα δικαιώματα θεωρήθηκαν δεδομένα και *κεκτημένα*. Σήμερα όμως, η εποχή αυτή φαίνεται να ανήκει στο μακρινό παρελθόν.

Στο πρώτο μέρος, αναπτύσσεται η *ιστορία* της σχέσης κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα κοινωνικά δικαιώματα σκιαγραφούν το πλέον συμπαγές και αξιοπρεπές θεσμικό σύστημα *κοινωνικών εγγυήσεων*. Ένα σύστημα παράλληλων διεργασιών προαγωγής ατομικών εξισώσεων και κοινωνικών εντάξεων που στοχεύει στην ισότητα. Η διαδικασία μετουσίωσης των κοινωνικών δικαιωμάτων σε απτές κοινωνικές πρόνοιες, συντελείται μέσω της κοινωνικής πολιτικής. Η επαρκής διασφάλιση τους μέσω κοινωνικής πολιτικής κινείται σε δύο κυρίως επίπεδα. Πρώτον, διευθετεί τις κοινωνικές ακρότητες των μηχανισμών της αγοράς και επιχειρεί μια καθολική

διαδικασία αποεμπορευματοποίησης. Δεύτερον, ρυθμίζει κρίσιμες πρόνοιες της κοινωνικής αναπαραγωγής και συστηματοποιεί μια διαδικασία κοινωνικής εναρμόνισης.

Η δευτερογενής επίδραση των κοινωνικών δικαιωμάτων στην κοινωνική πολιτική, είναι η ιδιότητα τους να καλλιεργούν το έδαφος για κοινωνική αλλαγή και να γίνονται *φλέβες* του κοινωνικού σώματος. Τα κοινωνικά δικαιώματα είναι ένα εργαλείο με βαθύτατα διαρθρωτικά αποτελέσματα τόσο στην κοινωνία όσον και την πολιτική. Είναι παράλληλα ο ακρογωνιαίος λίθος της οικονομίας. Με άλλα λόγια, η σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων συνθέτει μια αλληλεπίδραση κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών, με αλληλένδετες καταλυτικές οικονομικές επιπτώσεις. Στη φύση της κοινωνικής πολιτικής προσδίδει τα χαρακτηριστικά της εξισωτικής καθολικότητας και στην άσκηση της τα βασικά εχέγγυα για ισότιμη πρόσβαση και συμμετοχή.

Η ανάδειξη των κοινωνικών δικαιωμάτων συνδέεται ιδεολογικά με τους *αγώνες* των εργαζομένων και την ανάδυση της εργατικής τάξης. Στον πυρήνα των πρώιμων εργατικών και συνδικαλιστικών διεκδικήσεων βρίσκονται οι ρίζες των σύγχρονων κοινωνικών δικαιωμάτων. Ιστορικά, είναι το *κράτος εφημερίας* που ανέδειξε το ρόλο των κοινωνικών δικαιωμάτων, τα οποία απέκτησαν υπόσταση μέσω της κοινωνικής πολιτικής. Το δικαίωμα για υγεία μέσω των εθνικών συστημάτων υγείας, το δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια μέσω κυρίως των συστημάτων διατήρησης του εισοδήματος είναι δύο κεντρικά παραδείγματα. Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων, κυρίως οι διαφορετικές αντιλήψεις των *υποχρεώσεων* που συνεπάγονται για κάθε πλευρά, αποκρυσταλλώνονται σε διαφορετικά συστήματα κοινωνικής πολιτικής και αποτελούν κριτήριο για τη διάκριση διαφορετικών *τύπων* κράτους πρόνοιας. Το διαφορετικό δηλαδή πλαίσιο απόδοσης των κοινωνικών δικαιωμάτων σε συγκριτικό επίπεδο, συντελεί στη δομική αποτύπωση των τύπων κρατών πρόνοιας. Η εγγύηση κοινωνικών δικαιωμάτων δεν επαρκεί αυτή καθαυτή για να προαχθεί η κοινωνική συνοχή ή ο ρόλος των συλλογικών αξιών. Είναι το *μέτρο* και η *ποιότητα* της σχέσης, της αλληλεπίδρασης ορθότερα, μεταξύ κοινωνικής

πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων που επηρεάζει την κοινωνική διαστρωμάτωση και τη δίκαιη κατανομή πόρων.

Το δεύτερο μέρος διερευνά τα αίτια που, εξελικτικά, η χρυσή περίοδος του κράτους πρόνοιας άρχισε να ξεθωιάζει. Η σταδιακή διεθνοποίηση της οικονομίας και της πολιτικής μετέβαλε ουσιαστικά το κοινωνικοπολιτικό περιβάλλον και τις θέσεις έναντι του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας. Η δύναμη των μηχανισμών της αγοράς αναδείχθηκε σταδιακά ως ο κύριος μοχλός διανομής πόρων, υποκαθιστώντας την κοινωνική αλληλεγγύη με την ατομική επίδοση και την κοινωνική ιδιότητα του πολίτη με την επαγγελματική ιδιότητα του ασφαλισμένου. Η δυναμική αυτή ευνόησε την ανάπτυξη μιας ατομιστικής ηθικής. Άξονες της ο ανταγωνισμός της ελεύθερης αγοράς και οι όροι ανέλιξης στην αγορά εργασίας. Σύμμαχος της η αναποτελεσματικότητα του δημόσιου τομέα, σε συνδυασμό με την ανάδειξη και καθυστερημένη ανταπόκριση σε νέους κοινωνικούς κινδύνους. Κατάληξη ήταν η *μυθοποίηση* της αγοράς και η *δαιμονοποίηση* του κράτους.

Οι δομικού χαρακτήρα αυτές εξελίξεις άρχισαν να διαβρώνουν το ρόλο των καθολικών κοινωνικών δικαιωμάτων στην ατομική ζωή και την κοινωνική ευημερία. Η «συνταγοποίηση» των μεταπολεμικών δικαιωμάτων, που κατακρίθηκε ως ισοπεδωτική και αναποτελεσματική προστασία, αποδομήθηκε με βάση την οικονομική σχέση κόστους και ωφέλειας. Στη συνέχεια μετατράπηκε σε *εξατομίκευση* διεκδικήσεων με βάση την αγορά εργασίας, η οποία αναγορεύτηκε σε κύρια πηγή δύναμης και ευημερίας. Με τον τρόπο αυτό όμως, εξατομικεύεται η ανταπόκριση της κοινωνικής πολιτικής και αναπροσανατολίζεται από τις κοινωνικές προς τις ατομικές ανάγκες. Οι παρεμβάσεις αυτές διεισδύουν στις κατώτερες και μεσαίες τάξεις, εξαρθρώνουν τη δομή της κοινωνικής οργάνωσης και υποσκάπτουν τη δύναμη της κοινωνικής διεκδίκησης.

Στο τέλος της πρώτης δεκαετίας του Νέου Αιώνα τα σχετικά δεδομένα διαγράφονται περίπου ως εξής. Πρώτον, η προέλαση της οικονομικής παγκοσμιοποίησης μεταβάλλει το ρόλο του εθνικού κράτους, δεν

επιφέρει αντίστοιχη κοινωνική ευημερία, απονευρώνει τις παραδοσιακές διαδικασίες κοινωνικού επιμερισμού. Δεύτερον, η κοινωνική ειρήνη μετατρέπεται σε πολιτικό εργαλείο οικονομικής διαχείρισης με σκοπό την καπιταλιστική ανάπτυξη, παρά σε πολιτικό μέσο κοινωνικής λείανσης με σκοπό την κοινωνική συνοχή. Τρίτον, η σχέση κράτους και πολίτη διαποτίζεται από ιδιοτελή χαρακτηριστικά οικονομικής ανταποδοτικότητας παρά ανιδιοτελούς κοινωνικής αλληλεγγύης. Τέταρτον, η απορρύθμιση της κοινωνικής πολιτικής αντιστρέφει την παραδοσιακή σχέση της με τα ιστορικά κοινωνικά δικαιώματα, δηλαδή η οικονομικής χροιάς και εργαλειακής αντίληψης διαμόρφωση πολιτικής προηγείται των κοινωνικών διεργασιών διευθέτησης των δικαιωμάτων. Συνολικά, η ισορροπία της σχέσης κεφαλαίου και εργασίας έχει ανατραπεί, ενώ ο πυρήνας της σχέσης αυτής παραμένει η *λυδία λίθος* της κοινωνικής ευημερίας.

Τι προαλείφεται σήμερα για τα κοινωνικά δικαιώματα στον προηγμένο κόσμο; Στην *Ευρώπη*, έναν προνομιακό χώρο ανάπτυξης των κοινωνικών δικαιωμάτων μέσω του περίφημου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου, το διακύβευμα συνδέεται με το χαρακτήρα και το πεδίο δράσης της «Ευρωπαϊκής Κοινωνικής Πολιτικής». Προοπτικές ελπίδας διέρχονται και από το πεδίο των ευρωπαϊκών κοινωνικών δικαιωμάτων και της ευρωπαϊκής ιδιότητας του πολίτη με βάση τις θεσμικές εξελίξεις, την ανάγκη για μια κοινωνικού χαρακτήρα επαναδιαπραγμάτευση των όρων διαχείρισης του οικονομικού και του πολιτικού ευρωπαϊκού κεφαλαίου. Στις *Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής*, έναν αντιφατικό χώρο ανάπτυξης των κοινωνικών δικαιωμάτων ιδιωτικού χαρακτήρα, το διακύβευμα συνδέεται πλέον με τις αναταράξεις που προκαλεί το κοινωνικό έλλειμμα του άκρατου καπιταλισμού της αγοράς. Η αναζήτηση ενός νέου «Αμερικανικού Κοινωνικού Μοντέλου» -μέσα από τη διερεύνηση των πλεονεκτημάτων του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου- βρίσκεται σε εξέλιξη με πρώτο σταθμό τη δημιουργία ενός δημόσιου εθνικού συστήματος υγείας.

Συμπερασματικά, η κρίσιμη σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων χαρίζει γοητεία στη θεωρία και αντίφαση στην

πράξη. Η ρίζα της κοινωνικής πολιτικής είναι τα κοινωνικά δικαιώματα. Η μετενσάρκωση των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι η φύτρα της κοινωνικής πολιτικής. Η πεμπτουσία των κοινωνικών δικαιωμάτων είναι η εξίσωση, της κοινωνικής πολιτικής η αναδιανομή. Ρίζα, φύτρα, εξίσωση και αναδιανομή περιβάλλονται πλέον από έναν μανδύα οικονομικής χροιάς και αγοραίας σκοπιμότητας που *αποκρύπτει* τη φύση και την αποστολή πολιτικής και δικαιωμάτων. Η συνοχή της έννοιας των κοινωνικών δικαιωμάτων διαβρώνεται, το περιεχόμενο της ιδιότητας του πολίτη διαστρεβλώνεται, η «αποστολή» της κοινωνικής πολιτικής διαφθείρεται.

Γ25. «Κοινωνική Πολιτική, Κοινωνικά Δικαιώματα και Κοινωνική Εξίσωση Χθες: Απομεταρρύθμιση και Ανισότητα Σήμερα;»

στο Ψημμένος Ι. (επιμ.) *Θεωρητικές Προσεγγίσεις των Κοινωνικών Ανισοτήτων*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια , σελίδες 33 (υπό δημοσίευση).

Σκοπός του άρθρου είναι να αναδείξει τη δυναμική της σχέσης μεταξύ κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων στην αναπαραγωγή ή την καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας. Το κείμενο διαλέγεται αφενός με μια θεωρητική προσέγγιση της σχέσης κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων και αφετέρου με την πρακτική τρέχουσα φυσιognωμία της σχέσης αυτής. Η σχέση τους προσεγγίζεται με όρους έκβασης –με βάση τα αποτελέσματα που εκβάλλει στην κοινωνία. Η κοινωνική πολιτική ως μηχανισμός αναδιανομής και πηγή κοινωνικής βελτίωσης. Τα κοινωνικά δικαιώματα ως βάση κοινωνικής συμμετοχής και μοχλός κοινωνικής εξίσωσης. Με άλλα λόγια, αν η κοινωνική πολιτική αναδιανέμει για μια δικαιότερη κοινωνία και αν τα κοινωνικά δικαιώματα ισοδιανέμουν για μια λιγότερο άνιση κοινωνία.

Η θεμελιώδης σχέση κοινωνικής πολιτικής και κοινωνικών δικαιωμάτων αναδεικνύει μια αμφίσημη κοινωνικοπολιτική διεργασία αλληλεπίδρασης. Με βαρύ οικονομικό και ιδεολογικό φορτίο, αλλά και με αμφιλεγόμενη κοινωνική επίδραση. Η πολυσύνθετη έκβαση της αποκρυσταλλώνει τη φυσιognωμία και την ποιότητα πολιτικής και δικαιωμάτων, απηχεί τη βαρύτητα του ρόλου των κοινωνικών δικαιωμάτων ως πυρηνικών συστατικών διαμόρφωσης των όρων για αναδιανομή και ευημερία. Αλλά ποιας κοινωνικής πολιτικής και ποιών κοινωνικών δικαιωμάτων; Οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων, όπως αντανακλώνται στα διαφορετικά συστήματα κοινωνικής πολιτικής, σήμερα επανεξετάζονται. Οι σύγχρονες μεταρρυθμιστικές παρεμβάσεις στα συστήματα αυτά εξ αντικειμένου επιδρούν στη φύση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Τα κοινωνικά δικαιώματα απισχνούνται από τα εγγενή χαρακτηριστικά τους: την καθολικότητα, την αλληλεγγύη, τη συμμετοχή, την εξίσωση. Η

έννοια, το περιεχόμενο και το εύρος εφαρμογής τους, η σχέση δικαιωμάτων–υποχρεώσεων, μεταβάλλονται. Κατά συνέπεια, ο εξισωτικός ρόλος των κοινωνικών δικαιωμάτων ως βάσης για την επιδίωξη κοινωνικής δικαιοσύνης και ως αφετηρίας για τη διαδικασία αποεμπορευματοποίησης μεταλλάσσεται. Ταυτόχρονα, ο αναδιανεμητικός εξισωτικός ρόλος της κοινωνικής πολιτικής εκφυλίζεται.

Η αλληλεπίδραση μεταξύ ευημερίας, κοινωνικής δικαιοσύνης, ανισότητας και αναδιανομής είναι σύνθετη αλλά δεδομένη. Κοινωνικά δικαιώματα και κοινωνική πολιτική μπορούν να διασφαλίσουν ισοδιανομή πρόσβασης και αναδιανομή δυνατοτήτων επιδίωξης αντίστοιχα, αλλά δεν μπορούν να εγγυηθούν ίσα αποτελέσματα. Αμβλύνουν όμως τις μεγάλες ανισοροπίες και τις έντονες ανισότητες στις οποίες εκβάλλουν αυτά τα αποτελέσματα. Κλειδί, πρωτογενώς στην πολιτική και δευτερογενώς στα δικαιώματα παραμένει η αναδιανομή και όχι η ισότητα. Αναδιανομή η οποία όχι μόνον είναι η πεμπτουσία της κοινωνικής πολιτικής αλλά και –υπό ευνοϊκές ιδεολογικές προϋποθέσεις- η κινητήριος δύναμη της οικονομικής πολιτικής και της οικονομικής ανάπτυξης. Το ζήτημα παραμένει το πόσο αναδιανεμητικός αποσκοπεί να είναι ευθύς εξ' αρχής. Με άλλα λόγια, υπάρχει η πλευρά που θεωρεί ότι η κοινωνική πολιτική μάλλον επιδιώκει περισσότερο ρεαλιστικούς και περιορισμένους στόχους αλλά και εκείνη που θεωρεί σκοπό των κοινωνικών πολιτικών να επιτύχουν μεγαλύτερη κοινωνική ισότητα.

Η εγκαθίδρυση των κοινωνικών δικαιωμάτων –με τη θεσμοθέτηση ενός βασικού επιπέδου παροχών για υγεία, κοινωνική πρόνοια, διατήρηση εισοδήματος, στέγη και παιδεία- μετουσιώθηκε σε μια συγκροτημένη κοινωνική λειτουργία με τη διαμόρφωση του μεταπολεμικού κράτους πρόνοιας. Κατά συνέπεια, οι διαφορετικές προσεγγίσεις των κοινωνικών δικαιωμάτων και οι διαφορετικές αντιλήψεις των υποχρεώσεων που συνεπάγονται για κάθε πλευρά, αποκρυσταλλώνονται σε διαφορετικά συστήματα κοινωνικής πολιτικής ή τύπους κράτους πρόνοιας. Συστήματα ή τύπους κοινωνικοοικονομικής προστασίας με

ποικιλόμορφους αξιακούς αριθμητές και κοινούς λειτουργικούς παρονομαστές. Με άλλα λόγια, αφενός η διαφορετική αντίληψη της έννοιας της κοινωνικής δικαιοσύνης σε διαφορετικές κοινωνίες και αφετέρου οι παρεμφερείς τρόποι οργάνωσης και διαχείρισης των μέσων επιδίωξης διεύρυνσης της ισότητας.

Η προαγωγή των κοινωνικών δικαιωμάτων οριοθετεί τις βασικές προδιαγραφές και διαγράφει το θεσμικό περιεχόμενο της κοινωνικής πολιτικής. Η επίδραση των κοινωνικών δικαιωμάτων εξαρτάται από το χαρακτήρα της κοινωνικής πολιτικής. Η ποιότητα της σχέσης κοινωνικών δικαιωμάτων και κοινωνικής πολιτικής καθορίζει και την ικανότητα της. Η ποιότητα αυτή συναρτάται με παραμέτρους όπως η καθολικότητα, οι προϋποθέσεις, το επίπεδο, η διάρκεια του δικαιώματος. Συναρτάται με τον τρόπο που το άθροισμα των κοινωνικών δικαιωμάτων που αναγνωρίζονται, αποδίδεται πολλαπλασιαστικά από το γινόμενο των κοινωνικών πολιτικών που εφαρμόζονται. Συναρτάται δηλαδή με τον χαρακτήρα και τα ζητούμενα της κοινωνικής πολιτικής που επιλέγεται.

Όμως, η σύγχρονη κοινωνική πολιτική βρίσκεται σε μια διαρκή και επώδυνη διαδικασία προσαρμογής στα νέα οικονομικά και δημογραφικά δεδομένα και στις νέες ανάγκες της αγοράς εργασίας με αναθεώρηση δύο κυρίαρχων σχέσεων: Της σχέσης δικαιωμάτων–υποχρεώσεων και της σχέσης δημόσιου–ιδιωτικού. Προσαρμογής που επιχειρείται με ελαστικοποίηση του συλλογικού και υποβάθμιση της ποιότητας των κοινωνικών παροχών. Παράλληλα και ταυτόχρονα, οι διεργασίες αυτές αναπροσαρμόζουν τη φύση των κοινωνικών δικαιωμάτων. Διαβρώνουν το περιεχόμενο και την έννοια των κοινωνικών δικαιωμάτων που θεωρούνται πλέον απρόσωπες και ανελαστικές κοινωνικές ρήτρες εκτός εποχής. Εξουδετερώνουν δηλαδή το ρόλο τους ως κωδικοποιημένου πυρήνα άσκησης της κοινωνικής πολιτικής. Με άλλα λόγια, κοινωνικά δικαιώματα και κοινωνική πολιτική θεωρήθηκαν οι κυρίαρχες διεργασίες καταπολέμησης των κοινωνικών ανισοτήτων. Η τρέχουσα συνολική απαξίωση τους συμβάλλει στην υιοθέτηση μεταρρυθμιστικών πλαισίων που η στρατηγική της κοινωνικής εξίσωσης επικυριαρχείται

από τη στρατηγική της οικονομικής εκλογίκευσης και η προσήλωση στην κοινωνική ευθύνη δυναμιτίζεται από την εμμονή στην οικονομική ελευθερία.

Η σύγχρονη διαδικασία *απομεταρρύθμισης* στην κοινωνική πολιτική υποβαθμίζει το ρόλο και υποσκάπτει το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων καθολικού και εξισωτικού χαρακτήρα. Η νέα κοινωνική πολιτική εστιάζει στις ανάγκες παρά στα δικαιώματα, στο άτομο παρά στην κοινωνία. Τα νέα κοινωνικά δικαιώματα διασφαλίζουν ολοένα λιγότερα, για ολοένα λιγότερους. Κυρίαρχο κριτήριο απονομής των δικαιωμάτων οι επιδόσεις στην αγορά εργασίας. Οδυνηρή σύμπτωση η ενίσχυση της ανάγκης για εργασία με την ταυτόχρονη αποδυνάμωση του δικαιώματος για εργασία.

Το κυρίαρχο ζήτημα στη σύγχρονη κοινωνική πολιτική δεν είναι η κοινωνική βελτίωση, η κοινωνική ενσωμάτωση, η κοινωνική συμμετοχή, η ποιότητα των παροχών με όρους ισότιμης πρόσβασης και απόδοσης. Είναι ο οικονομικός εξορθολογισμός, η συμμετοχή υπό όρους και η ανταποδοτικότητα των παροχών με όρους ελεύθερης αγοράς και επίδοσης. Οι συλλογικού χαρακτήρα αναδιανεμητικές στρατηγικές με μείγματα δημόσιων κοινωνικών πολιτικών, αντικαθίστανται από ατομιστικού χαρακτήρα μείγματα με πολιτικές δημόσιων κοινωνικών ελαχίστων και ιδιωτικών ατομικών βέλτιστων. Οι πολιτικοοικονομικές επιλογές κοινωνικής χροιάς καθορίζονται από ένα σύστημα έκρυθμης καπιταλιστικής ανάπτυξης και υπηρετούν στρατηγικές εκφυλισμού του ρόλου και της ποιότητας των κοινωνικών δικαιωμάτων. Ταυτόχρονα, τα εφαρμοσμένα κοινωνικά δικαιώματα, οι βασικές παροχές κοινωνικής πολιτικής, υφίστανται νέας μορφής και δυναμικής εξαρτήσεις. Η καθολική αναγνώριση ενός κοινωνικού δικαιώματος σε θεωρητικό επίπεδο, ολοένα και περισσότερο διαχωρίζεται από την καθολική διασφάλιση του σε πρακτικό. Η κοινωνική πολιτική δεν θέτει τη διασφάλιση δικαιωμάτων πλέον αλλά την κάλυψη αναγκών σαν αφετηρία της κοινωνικής ρύθμισης. Αυτή καθαυτή η κατανόηση των κοινωνικών αναγκών προσεγγίζεται με τους όρους των ατομικών και οικονομικών ελευθεριών.

Το κείμενο καταλήγει ότι τα σημερινά κοινωνικά δικαιώματα κατακερματίζουν μάλλον, παρά εξισώνουν την κοινωνία. Υποκαθιστούνται σταδιακά από παροχές επιλεκτικού χαρακτήρα και προνοιακού επιπέδου. Συγκροτούν νέου τύπου δικαιώματα που παρέχονται με όρους εμπορευματοποίησης, ευνοούν τάσεις ιδιωτικοποίησης και αναδεικνύουν πολιτικές οικονομικού εξορθολογισμού και ευθείας ανταποδοτικότητας που δεν αγγίζουν την ανισότητα. Τα καθολικά κοινωνικά δικαιώματα που κύρια αποστολή είχαν την κοινωνική εξίσωση, παραχωρούν τη θέση τους στα επιλεκτικά οικονομικής χροιάς δικαιώματα που περιορίζουν την αποστολή τους σε μια ισοδιανομή ελαχίστων. Ισοδιανομή που δεν συνδέεται με την καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων. Η σύγχρονη κοινωνική πολιτική διαμορφώνει και δεν διαμορφώνεται από τα κοινωνικά δικαιώματα. Νοθεύει το ρόλο των κοινωνικών δικαιωμάτων που στόχευαν στην κοινωνική δικαιοσύνη. Απορρυθμίζει το περιεχόμενο των κοινωνικών δικαιωμάτων που στόχευαν στην κοινωνική εξίσωση. Η καταπολέμηση των κοινωνικών ανισοτήτων δεν περιλαμβάνεται πλέον στους, εργαλειακού χαρακτήρα, στόχους της.

Γ26. «Τι είναι Κοινωνική Πολιτική;»,

στο *Κοινωνιολογία και Κοινωνικοί Μετασχηματισμοί στη Σύγχρονη Ελλάδα*, Τιμητικός Τόμος για τον Δημήτρη Τσαούση, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής, Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, σελίδες 25 (υπό δημοσίευση).

Η αναζήτηση της έννοιας της κοινωνικής πολιτικής είναι μια ιχνογράφηση της αλληλεπίδρασης μεταξύ αφενός, της μελέτης ενός συναρπαστικού επιστημονικού πεδίου και, αφετέρου, της εφαρμογής μιας κρίσιμης κοινωνικής δράσης. Συνδέεται με δύο πτυχές νομιμοποίησης της κοινωνικής πολιτικής: Πρώτον, με τα πεδία στα οποία παρεμβαίνει. Δεύτερον, με το βαθμό τον οποίο παρεμβαίνει.

Τι είναι όμως επιτέλους κοινωνική πολιτική; Η μελέτη των κοινωνικών υπηρεσιών –που αποσκοπούν, ποιους αφορούν και γιατί, πως λειτουργούν και με ποια αποτελέσματα; Η διερεύνηση των κοινωνικών αναγκών και η αναζήτηση τρόπων κάλυψής τους; Η αντιμετώπιση των «προβλημάτων της καθημερινότητας» του πολίτη; Η επιλεκτική στήριξη των ευάλωτων ή εξαρτημένων κοινωνικών ομάδων; Η επιδίωξη κοινωνικής αλλαγής μέσω κοινωνικής δικαιοσύνης ή υποστήριξης του καπιταλιστικού συστήματος μέσω κοινωνικού ελέγχου; Η ρύθμιση αναδιανομής των πόρων ή της εργατικής αναπαραγωγής; Η παροχή κοινωνικών επιδομάτων ή διασφάλιση κοινωνικών δικαιωμάτων; Δημόσια ή/και ιδιωτική δράση, κρατισμός, αγορά ή/και κοινωνία των πολιτών; Ελάχιστη δυνατή εκ των υστέρων παρέμβαση ή η μέγιστη δυνατή εκ των προτέρων μεθόδευση; Ετερόνομη διεπιστημονική προσέγγιση ή αυτόνομη κοινωνική ανάλυση;

Το κείμενο, που είναι μια διαφοροποιημένη εκδοχή προηγούμενης εργασίας εστιασμένης στα όρια της κοινωνικής πολιτικής (Βενιέρης 2006), διερευνά κατ' αρχάς τις δομικές ορίζουσες της κοινωνικής πολιτικής: την έννοια, τη φύση και τα όρια της. Στη συνέχεια προσεγγίζονται οι θεμελιώδεις σχέσεις της κοινωνικής πολιτικής: με την

αναδιανομή, με την οικονομική πολιτική και με την παγκοσμιοποίηση. Ορίζουσες και σχέσεις που εν πολλοίς περιγράφουν το σύγχρονο ρόλο της και τα κριτήρια για την επιτυχία της αποστολής της στον 21^ο αιώνα. Βεβαίως, η μεταβαλλόμενη και διεπιστημονική φύση της απαιτεί πολύπτυχη διερεύνηση για την ανάλυση των αιτίων και τη σύνθεση των λύσεων. Βασίζεται σε συλλογικές αξίες και νομιμοποιείται από πολιτικές διαδικασίες. Η αναγνώριση του ρόλου της προϋποθέτει παράλληλα πίστη στην *ιερότητα* του σκοπού της.

Το κείμενο επιχειρεί έμμονα να καταδείξει ότι η εννοιολογική ανάλυση της κοινωνικής πολιτικής συνδέεται παράλληλα τόσο με τη μελέτη όσον και την άσκηση της. Αφορά τα πεδία που νομιμοποιείται να παρεμβαίνει, το βαθμό στον οποίο νομιμοποιείται να παρεμβαίνει και το μέτρο της επίδρασης της. Το μέτρο αποδοχής και υποστήριξης της, σε μια κοινωνία συναρτάται με σύνθετες έννοιες και πολύμορφες διεργασίες όπως κοινωνική δικαιοσύνη και κοινωνική συμμετοχή, ηθικές αξίες και ατομικά πρότυπα, πολιτικό και διοικητικό σύστημα, κατανομή και αναδιανομή πόρων, αλληλεγγύη μεταξύ κοινωνικών ομάδων, γενεών και κοινωνιών.

Η άποψη ότι κοινωνική πολιτική σημαίνει στην ουσία διερεύνηση κυρίως των αιτίων, του τρόπου και των επιδράσεων των πολιτικών αναδιανομής -πόρων, πρόσβασης, ευκαιριών- προβάλλεται συστηματικά. Η κοινωνική πολιτική δεν περιορίζεται στην καταπολέμηση της οικονομικής φτώχειας αλλά αποσκοπεί και στην καταπολέμηση της κοινωνικής ανισότητας. Οι πόροι που διατίθενται για κοινωνική πολιτική είναι το κρισιμότερο πεδίο αποφάσεων της οικονομικής πολιτικής. Οικονομική και κοινωνική πολιτική είναι αδιαίρετες και η οικονομική ανάπτυξη αποκτά νόημα όταν εντάσσεται στην –άνιση σήμερα- διαδικασία του κοινωνικού καταμερισμού.

Η διαδικασία της παγκοσμιοποίησης αναπροσαρμόζει τις ορίζουσες της κοινωνικής πολιτικής και δοκιμάζει τις οικονομικές αντοχές της. Η διαμόρφωση των ορίων της σύγχρονης κοινωνικής πολιτικής συναρτάται κυρίως με τους εξής παράγοντες: Πρώτον, το εύρος των πεδίων της. Δεύτερον, το βάθος των παρεμβάσεων της. Τρίτον, το μέτρο της

επίδρασης της. Τέταρτον, τη δυναμική της εξέλιξης της και τα πολυσχιδή ερείσματα που την επηρεάζουν. Πέμπτον, τη λογική και την ισορροπία της σχέσης της με την οικονομική πολιτική. Έκτον, την ένταση και το χαρακτήρα της παγκοσμιοποίησης. Σε κάθε περίπτωση, ζητήματα όπως η κοινωνική δικαιοσύνη ή η αναδιανομή παραμένουν μέρος της ζωής και των αξιών μας οι οποίες καθορίζουν και τις ιδεολογικές απόψεις μας.

Το κείμενο καταλήγει ότι η κοινωνική πολιτική είναι ένα συναρπαστικό διεπιστημονικό πεδίο κοινωνικής διερεύνησης και συλλογικής δράσης. Αντιμάχεται την αδικία, προασπίζει τα δικαιώματα, υπηρετεί την κοινωνία, προάγει την ευημερία. Πέραν της επιστημονικής διαστροφής, το πραγματικό νόημα της περιήγησης στο ερώτημα «τι τελικά είναι κοινωνική πολιτική» περικλείεται στην ανάγκη προαγωγής των ευγενών στόχων της και επίγνωσης της κρίσιμης για την κοινωνία αποστολής της.

Δ. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

Δ1. «Εισήγηση Κανονισμού Πρακτικής Άσκησης στην Κοινωνική Διοίκηση & Πολιτική»,

Υποβλήθηκε - κατόπιν εντολής της προσωρινής Γ.Σ. του Τμήματος - στον Πρόεδρο του *Τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης*, Κομοτηνή, Αύγουστος 1997, σελ. 21.

Η διεξαγωγή Πρακτικής Άσκησης (ΠΑ) - στο πλαίσιο της κατεύθυνσης της Κοινωνικής Διοίκησης και Πολιτικής - αποτελεί τον κύριο άξονα της προσπάθειας για τη δημιουργία επαγγελματικής εξειδίκευσης των πτυχιούχων του Τμήματος και για τη βελτίωση της ετοιμότητας τους στην ανάληψη εργασίας. Η ΠΑ δεν περιλαμβάνεται, μέχρι σήμερα, στο θεσμικό πλαίσιο με βάση το οποίο λειτουργεί η συγκεκριμένη κατεύθυνση στο Τμήμα. Σε επίπεδο ΑΕΙ, δεν υπάρχει οργανωμένος θεσμός ΠΑ στα ομοειδή τμήματα της Ελλάδας, αλλά και - στο βαθμό που γνωρίζουμε - δεν περιλαμβάνεται στα προγράμματα σπουδών των γνωστών ομοειδών ιδρυμάτων και τμημάτων του εξωτερικού.

Το Πρώτο Σχέδιο της Εισήγησης περιλαμβάνει αρχικά την παρουσίαση του Γενικού Πλαισίου και του Αντικειμένου και των Στόχων της ΠΑ. Στη συνέχεια, περιγράφεται ο Σχεδιασμός, η Οργάνωση και η Λειτουργία της, καθώς και η κατανομή των Ρόλων και των Αρμοδιοτήτων των εμπλεκόμενων μερών. Τέλος, παρατίθεται ο Χρονικός Προγραμματισμός και η προσέγγιση Ειδικών Θεμάτων της ΠΑ. Η συνολική προσέγγιση επηρεάστηκε από μια πρώτη εμπειρία συλλογικής αναζήτησης - μέσω εργασιών και επισκέψεων των φοιτητών σε αρμόδιους φορείς στα πλαίσια του μαθήματος *Φορείς Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα: Μη Προνοιακές Υπηρεσίες* - στην ευρύτερη περιφέρεια της Θράκης κατά τη διάρκεια του εαρινού εξαμήνου του ακαδημαϊκού έτους 1996-1997.

Η επιστημονικά οργανωμένη πρακτική άσκηση αποτελεί εφαρμοσμένη μορφή επιστημονικής έρευνας, ενδέχεται να αποβεί πηγή παραγωγής

επιστημονικού έργου, και ασφαλώς παρέχει τη δυνατότητα κατάκτησης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων. Προϋποθέτει αυξημένη και συστηματική εκγύμναση - για δραστηριότητες που είναι δυνατό να αποβούν το μελλοντικό επαγγελματικό πλαίσιο του φοιτητή - και ένα συγκεκριμένο επίπεδο γνώσεων αλλά και εξάσκησης στην εκπόνηση εργασιών. Συνεπάγεται τη δυνατότητα αξιολόγησης - και άρα βελτίωσης - ατομικών δυνατοτήτων και κλίσεων, καθώς και των αποτελεσμάτων συλλογικών διαδικασιών.

Η έλλειψη ανάλογης εμπειρίας επιβάλλει άριστο σχεδιασμό και συνηγορεί στην υιοθέτηση σταδιακής εφαρμογής της ΠΑ. Στοιχειοθετείται έτσι, η ανάγκη υλοποίησης ενός πειραματικού προγράμματος τριετούς τουλάχιστον διάρκειας σε πρώτο στάδιο, σε συνεργασία με τους φορείς κοινωνικής πολιτικής (ΦΚΠ) της περιφέρειας της Θράκης. Σε δεύτερο στάδιο, ακολουθώντας μια ενδεδειγμένη αξιολόγηση της αρχικής προσπάθειας και εκ νέου σχεδιασμό, προτείνεται η επέκταση της ΠΑ σε πανελλήνια κλίμακα - ενδεχομένως και σε συνεργασία με άλλα ομοειδή τμήματα άλλων ΑΕΙ ή ερευνητικών ιδρυμάτων, αν αυτό κριθεί εφικτό και επιθυμητό. Η περαιτέρω ανάπτυξη και αντίστοιχη συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο πρέπει επίσης να επιδιωχθεί. Στο πρώτο στάδιο, η ΠΑ θα είναι μικρότερης διάρκειας (πέντε έως οκτώ εβδομάδες πλήρους απασχόλησης), ενώ στο δεύτερο μακρύτερη (ένα πλήρες ακαδημαϊκό εξάμηνο - με ενδεχόμενη αύξηση του χρόνου φοίτησης). Σε οποιαδήποτε περίπτωση, οι προδιαγραφές της ΠΑ θα πρέπει να είναι απολύτως ευθυγραμμισμένες με τις ανάγκες του προγράμματος σπουδών του Τμήματος και της αγοράς εργασίας. Το Πρώτο Σχέδιο Εισήγησης Κανονισμού Πρακτικής Άσκησης επικεντρώνεται στη θεσμοθέτηση, οργάνωση και λειτουργία του πρώτου σταδίου.

Η εγκαθίδρυση του θεσμού της ΠΑ στην Κοινωνική Διοίκηση και Πολιτική - σύμφωνα με τους προδιαγεγραμμένους στόχους του - ευκρινώς υπηρετεί στην κατεύθυνση της ολοκληρωμένης εκπλήρωσης της αποστολής του Τμήματος, αλλά και γενικότερα, της προαγωγής των συμφερόντων του κοινωνικού συνόλου. Γενικά, η ΠΑ αποσκοπεί σε ορισμένους βασικούς στόχους που συνδέονται κυρίως με την

ολοκλήρωση της επιστημονικής και επαγγελματικής επάρκειας καθώς και της προσωπικότητας του φοιτητή. Στα πλαίσια αυτά υπηρετούνται:

- η σύνδεση των διεπιστημονικών θεωρητικών γνώσεων με τη συστηματική πρακτική εμπειρία - που συντελεί στην αποτελεσματικότερη και πληρέστερη αφομοίωση των θεμάτων
- ο συνδυασμός της βασικής επιστημονικής υποδομής με την τριβή σε εξειδικευμένα επιστημονικά θέματα
- η δυνατότητα ανεύρεσης και ανάπτυξης δεξιοτήτων και υπευθυνότητας - που οικοδομούν την επαγγελματική προσωπικότητα
- η δυνατότητα επίγνωσης του εύρους και της σημασίας των αναγκών και προβλημάτων τόσο σε κοινωνικό επίπεδο όσο και σε οργανωτικό-λειτουργικό και κατ' επέκταση σε θεσμικό - στην προσπάθεια συλλογικής αντιμετώπισης τους
- η ενσυνείδητη ευαισθητοποίηση απέναντι στις ανάγκες και τα προβλήματα αυτά - παράγοντα καθοριστικής σημασίας για την αποτελεσματικότερη εκπλήρωση του επιστημονικού και κοινωνικού του ρόλου.

Κυρίως όμως, επιδιώκεται η σύνδεση «της παραγωγής» με το Πανεπιστήμιο συνδυάζοντας τη δυνατότητα πληρέστερης κάλυψης, από πλευράς ανθρώπινου δυναμικού, των αναγκών των υπηρεσιών του ευρύτερου κοινωνικού τομέα (κυβερνητικός / μη κυβερνητικός / ιδιωτικός), και συνακόλουθα - μέσω της εναρμόνισης του προγράμματος σπουδών του Τμήματος με τις σύγχρονες επαγγελματικές απαιτήσεις της αντίστοιχης αγοράς εργασίας - τη βάσιμη προσδοκία υψηλής επαγγελματικής απορροφητικότητας των αποφοίτων του.

Ειδικότερα, η ΠΑ του Τμήματος στοχεύει όχι μόνο στην επαγγελματική άσκηση και εξειδίκευση των φοιτητών στην κοινωνική διοίκηση και πολιτική, αλλά και - υπηρετώντας ευρύτερα το κοινωνικό σύνολο - στη βελτίωση του επιπέδου και της αποτελεσματικότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών του κοινωνικού τομέα της χώρας. Αυτό είναι δυνατό να επιτευχθεί μεσοπρόθεσμα, σαν αποτέλεσμα της εποικοδομητικής

συμμετοχής των ασκουμένων φοιτητών στην πλειονότητα των διαδικασιών και λειτουργιών των υπηρεσιών, και μακροπρόθεσμα, με τη δυνατότητα μονιμότερης επάνδρωσης τους από εξειδικευμένους - και δοκιμασμένους - πτυχιούχους του Τμήματος.

Σύμφωνα με το ιδρυτικό Π.Δ., οι πτυχιούχοι του Τμήματος έχουν τη δυνατότητα επαγγελματικής κατοχύρωσης, μεταξύ των άλλων, στη διοίκηση των κοινωνικών υπηρεσιών - στους τομείς των κοινωνικών ασφαλίσεων, της υγείας, της απασχόλησης, της κοινωνικής πρόνοιας, της κοινωνικής εργασίας, της κατοικίας, της δικαιοσύνης, του περιβάλλοντος, καθώς και στην κατάρτιση και εφαρμογή ειδικών προγραμμάτων κοινωνικής πολιτικής και στον κρατικό κοινωνικό σχεδιασμό. Είναι αυτό ακριβώς το φάσμα των οργανισμών και υπηρεσιών που αναφέρονται εδώ ως “Φορείς Κοινωνικής Πολιτικής”. Η εγκαθίδρυση και διατήρηση της μακροχρόνιας συνεργασίας - σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο - με τους κύριους τουλάχιστον ΦΚΠ όπου θα τοποθετηθούν οι ασκούμενοι φοιτητές, αποτελεί το θεμέλιο λίθο της ΠΑ. Τέλος, προτείνεται η ΠΑ να τεθεί υπό την αιγίδα των συναρμοδίων - για τους ΦΚΠ - Υπουργείων Υγείας και Πρόνοιας καθώς και Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων.

Δ2. «Εισήγηση Κανονισμού Πτυχιακών Εργασιών»,

Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης, Κατεύθυνση Κοινωνικής Διοίκησης & Πολιτικής, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, σελίδες 8.

(Η εισήγηση έγινε σε συνεργασία με τον Επ. Καθηγητή Ξ. Κοντιάδη και έγινε δεκτή από την προσωρινή Γ.Σ. του Τμήματος, 8^η συν./02.02.2000 και εφαρμόζεται από το ακαδημαϊκό έτος 2000-2001).

Η εκπόνηση Πτυχιακής Εργασίας αποβλέπει σε μια σειρά θετικών αλληλεπιδράσεων οι οποίες ενδέχεται να επηρεάζουν θετικά την εξέλιξη του Τμήματος και, κυρίως, των φοιτητών της κατεύθυνσης της κοινωνικής πολιτικής –στους οποίους απευθύνεται.

Αναλυτικότερα, η Πτυχιακή Εργασία αποσκοπεί στην ακόλουθη δέσμη ωφελειών:

- στην προσπάθεια παραγωγής συνθετικού έργου το οποίο να αντανακλά τη συμπυκνωμένη γνώση του φοιτητή από το μεγαλύτερο δυνατό αριθμό γνωστικών αντικειμένων της κατεύθυνσης.
- στο μέτρο του δυνατού, στην προαγωγή του επιστημονικού πεδίου της κοινωνικής πολιτικής και της διερεύνησης επιμέρους πεδίων της.
- στην περαιτέρω εξοικείωση του φοιτητή με την επιστημονική μεθοδολογία.
- στην καλλιέργεια των δυνατοτήτων του φοιτητή να διαπραγματευθεί ένα επιστημονικό θέμα με όσο το δυνατό περισσότερα στοιχεία πρωτοτυπίας.
- στη μεθοδικότερη προετοιμασία των φοιτητών οι οποίοι προσβλέπουν σε μεταπτυχιακές σπουδές.
- στη στενότερη συνεργασία μεταξύ των δασκάλων και των φοιτητών του Τμήματος.
- στην εξειδίκευση, κατ' αρχάς, των φοιτητών σε τομείς των ενδιαφερόντων τους –με αποτέλεσμα την ενδυνάμωση των επαγγελματικών τους προοπτικών.

Ε. ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ/ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Ε1. «Κοινωνική Ασφάλεια»,

(Social Security), μετάφραση δοκιμίου του Καθηγητού του *London School of Economics Brian Abel-Smith*, σε συνεργασία με την Αν. Καθηγήτρια κ. Κ. Δελούκα και την Επιστημονική Βοηθό κ. Ζ. Ρίγγα (επίβλεψη Καθηγητού Μ. Ραφαήλ), Πανεπιστήμιο Πειραιώς, Πειραιάς, 1995, σελ. 63, β' έκδοση.

Η εργασία αυτή διανεμήθηκε επί σειρά ετών με τη μορφή σημειώσεων στο Τμήμα Οργάνωσης και Διοίκησης του Πανεπιστημίου Πειραιώς. Πρόκειται για μια συνολική παρουσίαση της εξέλιξης του θεσμού και των λειτουργιών της κοινωνικής ασφάλειας σε διεθνές επίπεδο, καθώς και του σύγχρονου προβληματισμού που αναπτύσσεται στο πεδίο της. Η περιγραφή των μεθόδων παροχών, των χρηματικών επιδομάτων και των παροχών σε είδος, ακολουθείται από την ανάλυση της διοίκησης και χρηματοδότησης των συστημάτων κοινωνικής ασφάλειας. Τέλος, παρουσιάζεται η γενική κριτική που έχει αναπτυχθεί στο θεσμό της κοινωνικής ασφάλειας, και αποδίδεται έμφαση σε ειδικότερα θέματα αναφορικά με το αυξανόμενο κόστος που συνεπάγεται και τις μελλοντικές τάσεις του.

Ε2. «Εισαγωγή στη Θεωρία και Πρακτική της Κοινωνικής Πολιτικής»,

παραδόσεις στο *Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης*, σελίδες 50, Κομοτηνή, 1997, σελ. 50.

Οι επείγουσες ανάγκες της διδασκαλίας του ομώνυμου μαθήματος υπαγόρευσαν τη δημιουργία ενός κειμένου εργασίας, στο οποίο αναπτύσσεται αρχικά μια εισαγωγή στη μελέτη και το θεωρητικό πεδίο της κοινωνικής πολιτικής. Η σκιαγράφηση της ιστορικής αναδρομής της κοινωνικής πολιτικής περιλαμβάνει την εξέλιξη της από την Αρχαία

Ελλάδα μέχρι τον 18ο αιώνα, τη διαμόρφωση της από τα τέλη του 18ου αιώνα μέχρι τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, την εμφάνιση της στη σύγχρονη Ελλάδα, τη μεταπολεμική άνθηση του κράτους πρόνοιας στη Δυτική Ευρώπη, και την εποχή του έντονου προβληματισμού για την πορεία της μέχρι τις ημέρες μας. Στη συνέχεια εξετάζονται βασικά πεδία ενασχόλησης της κοινωνικής πολιτικής όπως το πρόβλημα, η έννοια, οι αιτίες και οι μορφές της φτώχειας, καθώς και το πολυσύνθετο σύστημα της κοινωνικής ασφάλειας και οι βασικοί τομείς προστασίας που καλείται να αντιμετωπίσει. Τέλος, παρουσιάζονται οι προβληματισμοί για την έννοια και τη μέτρηση της υγείας, το ευρύ φάσμα των υπηρεσιών υγείας, καθώς και οι βασικοί άξονες του σχεδιασμού και της πολιτικής υγείας.

[Οι σημειώσεις αυτές εμπλουτίστηκαν και εκδόθηκαν επί σειρά ετών ως διδακτικό εγχειρίδιο για τις ανάγκες του ομώνυμου μαθήματος υπό τον τίτλο *Εισαγωγή στην Κοινωνική Πολιτική & την Κοινωνική Διοίκηση*, από το Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης.]

Ε3. «Φορείς Κοινωνικής Πολιτικής στην Ελλάδα:

Μη Προνοιακές Υπηρεσίες»,

επιμέλεια, παραδόσεις εαρινού εξαμήνου, Κομοτηνή, 1997.

Οι σημειώσεις του ομώνυμου μαθήματος εδόθησαν στους φοιτητές του β' εξαμήνου του ακαδημαϊκού έτους 1996-7, του Τμήματος Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης, και περιέλαβαν φωτοτυπημένα στοιχεία του Κοινωνικού Προϋπολογισμού 1996, καθώς και επιλεγμένες πληροφορίες από τα αντίστοιχα φυλλάδια των ΙΚΑ, ΟΓΑ, ΤΕΒΕ και ΟΑΕΔ.

Στην πραγματικότητα, δεν πρόκειται για ένα μάθημα με την κλασική έννοια του όρου, αλλά για μια προσπάθεια “χαρτογράφησης” του χώρου των μη προνοιακών κοινωνικών και ενεργοποίησης των φοιτητών στην κατεύθυνση αυτή. Πρόκειται ουσιαστικά για μια ερασιτεχνική έρευνα αγοράς κοινωνικών υπηρεσιών σε περιφερειακό επίπεδο. Η προσέγγιση που υιοθετήθηκε, εκ των πραγμάτων ατελής και αποσπασματική, επικεντρώθηκε στους βασικούς φορείς κοινωνικής ασφάλισης και στα

οικονομικά της κοινωνικής προστασίας. Με εξαίρεση τον Κοινωνικό Προϋπολογισμό, το πληροφοριακό υλικό συγκεντρώθηκε από τους φοιτητές του Τμήματος, όχι μόνο στις υπηρεσίες της Κομοτηνής, αλλά και της Αλεξανδρούπολης και της Ξάνθης. Η εμπειρία αυτή, εκτός από την καθαρά ερευνητική πλευρά, απέδωσε και άλλα χρήσιμα αποτελέσματα. Οι φοιτητές-ερευνητές είχαν, για παράδειγμα, την ευκαιρία να εκτιμήσουν από «πρώτο χέρι», την υφιστάμενη κατάσταση στις υπηρεσίες. Η προσπάθεια αυτή, παρά το γεγονός ότι δεν διεκδικεί ερευνητικές δάφνες και τεκμηριωμένα συμπεράσματα, συνέτεινε προς μια σημαντική κατεύθυνση. Οι φοιτητές συνειδητοποίησαν την ανάγκη που έχει ο χώρα μας για εξειδικευμένα και ικανά στελέχη στο χώρο των κοινωνικών υπηρεσιών, καθώς και την έλλειψη αποτελεσματικής επικοινωνιακής πολιτικής από πλευράς της πλειονότητας των φορέων.

E4. «Κοινωνικός Σχεδιασμός & Ανάλυση Κόστους / Ωφέλειας»,

Απόδοση στα ελληνικά (Κομοτηνή 1998) επιλεγμένων αποσπασμάτων από Piauchaud D., “Cost-Benefit Techniques and Social Planning” στο Midgley J. and Piauchaud (1984), *The Fields and Methods of Social Planning*, Heinemann Educational Books, London, 1984, σελ. 87-106.

Οι μέθοδοι κόστους / ωφέλειας συνιστούν μια τεχνική η οποία αποτιμά το μέτρο στο οποίο ένα πρόγραμμα είναι επιθυμητό, εξετάζοντας σφαιρικά όσους επηρεάζονται από αυτό και αποτιμώντας μακροσκοπικά τις συνέπειες του στο μέλλον. Κυρίως όμως, συνιστούν μια σύνθετη διαδικασία η οποία παραπέμπει ευθέως στη θεωρία και την πρακτική του κοινωνικού σχεδιασμού και –όπως απέδειξε η διδακτική εμπειρία του σχετικού μαθήματος- συμβάλλει σημαντικά στην κατανόηση, εκ μέρους των φοιτητών, του πεδίου και των στόχων του.

Θεωρητικά η ανάλυση κόστους / ωφέλειας (cost benefit analysis) είναι εξαιρετικά απλή -σκοπός της είναι να υπολογίσει το κόστος και τις ωφέλειες ενός προγράμματος. Στην περίπτωση που το κόστος υπερβαίνει τις ωφέλειες ενός προγράμματος τότε δεν υφίσταται λόγος

πραγματοποίησης του. Αν όμως, οι ωφέλειες υπερβαίνουν το κόστος τότε το πρόγραμμα είναι κατ' αρχήν ελκυστικό και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης η ενδεχόμενη υλοποίηση του, αν παράλληλα είναι ελκυστικότερο από οποιοδήποτε άλλο εναλλακτικό πρόγραμμα. Σχετική είναι και η μέθοδος ανάλυσης κόστους / αποτελεσματικότητας (cost effectiveness analysis), η οποία περιορίζεται στον υπολογισμό του αποτελέσματος – εκροής ενός προγράμματος σε σχέση με το κόστος του. Ενώ οι τεχνικές αυτές είναι κατ' αρχήν σαφείς, στην εφαρμογή τους δίνουν έναυσμα σε σημαντικά προβλήματα αποτίμησης του κόστους και της ωφέλειας των πολυσύνθετων συνεπειών τους καθώς και σύγκρισης εναλλακτικών προγραμμάτων τα οποία επηρεάζουν διαφορετικές πληθυσμιακές ομάδες.

[Η μετάφραση αυτή εντάσσεται στην προσπάθεια εμπλουτισμού της φτωχής ελληνικής βιβλιογραφίας για τις ανάγκες διδασκαλίας του μαθήματος Ανάλυση Κοινωνικής Πολιτικής Ι: Σχεδιασμός, Εφαρμογή/ Έλεγχος, Αξιολόγηση].